

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM
DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

PUTİN DÖNEMİ RUS JEOPOLİTİK

TAHAYYÜLÜ

BELGİN KULAKLI

2501170829

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. NECATİ ANAZ

İSTANBUL – 2020

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : BELGİN KULAKLI Numarası : 2501170829
Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : SIYASET BİLİMİ VE
ULUSLARARASI İLİŞKİLER Danışmanı : DOÇ. DR. NECATİ ANAZ
Tez Savunma Tarihi : 28.02.2020 Saati : 14.00
Tez Başlığı : PUTİN DÖNEMİ RUS JEOPOLİTİK TAHAYYÜLÜ

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-DOÇ. DR. NECATİ ANAZ		Kabul
2- DOÇ. DR. MUHARREM HİLMİ ÖZEV		Kabul
3- DR. ÖĞR. ÜYESİ MEHMET ALİ BOLAT		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DR. ÖĞR. ÜYESİ ALİ ARSLAN		
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ SÜLEYMAN GÜDER		

ÖZ
PUTİN DÖNEMİ RUS JEOPOLİTİK TAHAYYÜLÜ
ANALİZİ
BELGİN KULAKLI

Bu çalışmada Putin dönemi Rus jeopolitik tahayyülü incelenmiştir. Tezde Putin'in nasıl bir Rusya tahayyül ettiği ve post-Sovyet jeopolitik denklemi içerisinde Rusya'yı nereye konumlandığı incelenmiştir.

Bu çalışma eleştirel jeopolitik perspektifinden kurulurken söylem analizi yaklaşımı çerçevesinde temellendirilmiş ve Putin'in ulusa sesleniş konuşmaları jeopolitik bir metin olarak yeniden anlamlandırılmıştır. Söylemsel farklılıklar göstermelerinden dolayı 20 senelik dönem 1999-2011 ve 2012-2019 olmak üzere iki tarihsel döneme bölünmüştür. İlk dönemin Rusya'nın SSCB'nin yıkılışının ardından bir restorasyon dönemine denk geldiği görülmüştür. Bu bağlamda bir yandan büyük güç statüsü ve post-Sovyet ülkelerinde etkinliği onarılmaya çalışılırken diğer yandan da Batı ve ABD nezdinde 'öteki'yi inşa sürecine girildiği tespit edilmiştir. Konuşmalardan Soğuk Savaş döneminin tehdit algısının devam ettiği ve Soğuk Savaş sonrası yeni dünya düzeninin ve Rusya'nın buradaki konumunun değiştirilmesi gereken bir durum olarak kurgulandığı anlaşılmıştır. İkinci dönemde ise medeniyetler küresel siyasetin birimleri olarak görülmüş ve Rusya'nın kadim bir medeniyet olarak anlatılaştırıldığı Rus Dünyası yeni jeopolitik bir söylem olarak yükselişe geçmiştir. Bu bakımdan Rusya da bir ulus-devlet olmaktan öte tüm farklılıkları içine alan bir medeniyet-devlet olarak yeniden tanımlanmıştır.

Bu çalışmanın, Rusya'nın dış politika dinamiklerine ışık tutması ve aynı zamanda küresel siyasetin mekân anlayışını üreten doğallaştırılmış coğrafi varsayımları ve jeopolitik tahayyülleri de dikkate alarak eleştirel jeopolitiğe katkıda bulunması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Rusya, Siyasal Coğrafya, Putin, Jeopolitik, Söylem Analizi

ABSTRACT
RUSSIAN GEOPOLITICAL IMAGINATION IN PUTIN
ERA
BELGIN KULAKLI

In this study, I examined the geopolitical imagination of Russia during the Putin period. The study aims to investigate Putin's vision of Russia and its position in today's geopolitical balance.

I examined Russian geopolitical imagination within a critical geopolitical perspective by applying discourse analysis and redefining Putin's speeches as a geopolitical text. Due to their different characteristics, the 20 year was divided into two historical periods: 1999-2011 and 2012-2019. In the first period, it was seen that Russia entered a period of restoration following the collapse of the USSR. In this context, while trying to repair the status of great power and the area of influence in the post-Soviet countries on the one hand, on the other hand, it was observed that in face of West and the US was initiated the process of the construction of 'other'. It was understood from the speeches that the perception of the threat from the Cold War period continued and the post-Cold War new world order and the position of Russia remained a problematic issue. In the second period, civilizations were seen as units of global politics and the Russian World, where Russia is narrated as an ancient civilization, started to rise as a new geopolitical discourse. In this sense, instead of a nation-state, Russia has been redefined as a civilization-state that advocates global diversity against globalization. This study will shed light on the foreign policy dynamics of Russia and also contribute to the critical geopolitics by taking into account the naturalized geographical assumptions and geopolitical imaginations that produce the space understanding of global politics.

Keywords: Russia, Political Geography, Putin, Geopolitics, Discourse Analysis

ÖNSÖZ

Bu çalışmada Putin'in Federal Meclis Konuşmaları üzerinden Rus jeopolitik tahayyülü araştırılarak Rus dış politikasının daha geniş bir perspektiften incelenmesi amaçlanmıştır. Uluslararası alanda önemli bir aktör olmaya devam eden Rusya'nın eleştirel jeopolitik perspektifinden incelenmesi değerli görülüp bu tezin konusunu oluşturmuştur.

Çalışmam boyunca bilgi ve tecrübelerinden faydalandığım ve bu araştırmanın planlanmasından yazım aşamasına kadar fikir, eleştiri ve görüşleriyle beni destekleyen danışmanım Doç. Dr. Necati Anaz ve üniversiteye başladığım ilk yıldan beri derslerine heyecanla katıldığım Doç. Dr. Muharrem Hilmi Özev hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca bu çalışmada emekleri olduğunu hissettiğim, bana her zaman inanan, güvenen ve destekleyen sevgili babam Sedat Kulaklı ve arkadaşlarım Ezgi Çetin ile Kader Saygılı'ya da sonsuz teşekkür ederim.

İstanbul 2020
Belgin Kulaklı

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
KISALTMALAR LİSTESİ.....	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHİ, KURAMSAL VE KAVRAMSAL ARKAPLAN

1.2. Arkaplan.....	1
1.3. Kuramsal ve Kavramsal Çerçeve	10
1.3.1 Klasik Jeopolitik	10
1.3.2. Eleştirel Jeopolitik	13
1.3.3. Jeopolitik ve Söylem Analizi	17
1.3.4. Laclau ve Mouffe’un Söylem Teorisi	20
1.4. Rusya’da Bir Disiplin Olarak Jeopolitik ve Etkisi.....	25
1.4.1. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nde Jeopolitik Çalışmalar.....	25
1.4.2. Rusya’da Jeopolitiğin Geri Dönüşü.....	27
1.5. Putin ve İktidara Gelişi.....	32

İKİNCİ BÖLÜM

RESTORASYON DÖNEMİ: “MAKE RUSSIA GREAT AGAIN”

2.1. Avrupa’ya Karşı Avrupalı Rusya	36
2.2. Rus Jeopolitik Alanı Olarak “Yakın Çevre”	42
2.3. 11 Eylül: Rusya’nın Batıyla “Bizleşme” Fırsatı	49
2.4. Yeniden Büyük Güç Anlatısı	51
2.5. “Öteki” İnşası	59
2.6. Rus Jeopolitik Tahayyülünde Değişim	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YENİDEN İNŞA DÖNEMİ: BİR MEDENİYET OLARAK “RUS DÜNYASI” İNŞASI

3.1. Uluslararası İlişkilerde Yeni Harita: Dünya’yı Medeniyetlerle Görmek	68
3.2. Batı “öteki”sinin Avrupa’dan Farkı.....	80
3.3. Rusya’nın Avrupa Ötesi Egemenlik/ Medeniyet Tasavvuru.....	87
3.4. <i>Russkiy Mir</i>	95

SONUÇ.....	104
KAYNAKÇA.....	107

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	: Adı geçen eser
AEB	: Avrasya Ekonomik Birliği
AET	: Avrasya Ekonomik Topluluğu
Akt.	: Aktarılan
APEC	: Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
Bkz	: Bakınız
Bs.	: Basım
BM	: Birleşmiş Milletler
BRİCS	: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika
Ed.	: Editör
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
FSB	: Rusya Federal Güvenlik Servisi
G8	: Sekizler Grubu (Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Rusya, Birleşik Krallık ve ABD)
İMF	: İnternational Monetary Fund/ Uluslararası Para Fonu
GSMH	: Gayri Safi Milli Hâsıla
KGAÖ	: Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü
KGB	: Devlet Güvenlik Komitesi
ŞİÖ	: Şangay İşbirliği Örgütü
NATO	: North Atlantic Treaty Organization / Kuzey Atlantik Paktı
RF	: Rusya Federasyonu
ROK	: Rus Ortodoks Kilisesi
s.	: Sayfa
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

GİRİŞ

Soğuk savaşın sona ermesiyle dünyayı 60 seneyi aşkın iki ideolojik kampa bölen ve sayısızca savaş, çatışma ve krize neden olan ideolojik jeopolitiğin geçmişte kaldığı düşünülmekteydi. Her ne kadar Soğuk Savaşın keskin çizgileri geride kalsa da yeni söylemlerle zihinlerde yeni *demir perdeler* üretimi devam etmektedir. Bir başka deyişle küresel siyasetin mekân anlayışını üreten doğallaştırılmış coğrafi varsayımlar ve pratikler olarak jeopolitik tahayyüller varlığını sürdürmektedir¹. Bu anlamda devlet yetkililerinin konuşmaları da belirli bir söylemsel formasyonun üretim sürecidir ve içinde coğrafi temsiller taşımaktadırlar.² Bu düşünceden hareketle araştırmanın temel amacı Rusya Başkanı Vladimir Putin'in her sene gerçekleştirmiş olduğu Federal Meclis Konuşmasını analiz ederek söylemlerin içine kodlanmış jeopolitik tahayyülleri incelemektir. Bu anlamda Putin'in nasıl bir Rusya tahayyül ettiği ve Rusya'yı jeopolitik denklemde nereye konumlandığı araştırmanın konusu olacaktır. Bu çalışmanın teorik temeli post-yapısalcı okul içerisinde kendisine alan bulan eleştirel jeopolitik yaklaşımı üzerinden kurulurken söylem analizi çalışmanın metodolojik temelini oluşturacaktır.

Uluslararası ilişkiler alanında eleştirel jeopolitik perspektiften yapılan çalışmaların sayısı artmakla beraber yine de sınırlı kalmaya devam etmektedir. Rusya üzerine çalışmalar da istisna değildir. Çalışmaların büyük bölümü realist paradigmaya başvururken bir bölümü de inşacılık teorisi üzerine temellenmiştir.³ İlk türdeki çalışmalar güç dışında tüm etkenleri göz ardı ederken ikincisi kimliği “verili” ve sabit kabul etmektedir. Bu çalışma ise Rus dış politikası çalışmalarında coğrafi temsilleri tekrar üretmekten kaçınan, söylem güç ilişkisini göz önünde bulunduran daha geniş

¹ John Agnew, **Geopolitics Re-visioning World Politics**, London, Routledge, 1998; Gearóid Ó Tuathail ve Simon Dalby, **Rethinking Geopolitics**, London, Routledge, 1998; Simon Dalby, “Critical Geopolitics: Discourse, Difference, and Dissent”, **Environment and Planning D: Society and Space**, 1991, vol.9, pp. 261-283.

² Ó Tuathail ve Dalby, **Rethinking Geopolitics**, s.1-2.

³ Elias Götz, “Putin, the State, and War: The Causes of Russia’s Near Abroad Assertion Revisited”, **International Studies Review**, Vol.9, No:2, 2016, pp.228-253; Jeffrey Mankoff, **Russian Foreign Policy: The Return of Great Power Politics**, Maryland, Rowman & Littlefield Publishers, 2009; Andrei Tsygankov, **Russia’s Foreign Policy Change and Continuity in National Identity**, 2.bs., Maryland, Rowman & Littlefield Publishers, 2010.

bir perspektif sunmaktadır. Bu sayede aynı zamanda hem uluslararası ilişkiler hem de eleştirel jeopolitik literatürüne katkı sağlaması ümit edilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM:

TARİHİ, KURAMSAL VE KAVRAMSAL ARKAPLAN

1.2. Arkaplan

1990'ların başında Batıcılık politikası izleyen Rusya 2000'lerle beraber dış politikasında önemli değişimler geçirmeye başlamıştır. Putin'in ikinci dönem başkanlığıyla beraber Rusya büyük güç statüsünü tekrar kazanmayı amaçlayan daha iddialı bir siyasete geçmiştir.¹ Putin'in iktidardaki dönemini ve Rus dış politikasının bu dönemde geçirdiği değişimleri ele alan çalışmaların önemli bir bölümünü ikiye ayırmak mümkündür. İlk olarak realist yaklaşım üzerinden değerlendirme yapan çalışmalar, uluslararası ortamın anarşik olmasından yola çıkarak ülkeler arasındaki rekabeti ve böylece Rusya'nın davranışlarını ve diğer güçlerle mücadelesini doğal görmektedir. İkinci yaklaşım ise Rusya'nın davranışlarını uluslararası sistemden değil ülkenin spesifik emperyalist kimliğinden kaynaklı değerlendirmektedir.²

Rusya ve Batı arasında ilişkilerin kötüleşmesinde birçok realist çalışma "jeopolitik sebeplere" (Kosovo krizi, NATO genişlemesi) işaret etmiştir.³ Bu bakımdan siyasal egoizme ve güç dengesine odaklanan realist yaklaşımlar içkin bir jeopolitik akıl yürütme şeklini devam ettirmektedirler.⁴ Saldırgan realizmin temsilcilerinden olan Mearsheimer 21. yüzyılda Batıyı, realizmi ve sert gücü göz ardı etmekle suçlamakta, Ukrayna krizinin kökenini burada görmektedir. Düşünüre göre Rusya, Batının sunduğu gibi agresif davranış sergilemekten ziyade – her devletin yapacağı gibi – tehdit olarak gördüğü NATO genişlemesine savunma mahiyetinde bir yanıt vermiştir. Mearsheimer burada klasik realizmin 3 temel varsayımı üzerinden hareket etmektedir:

¹ Andrei Tsygankov, **Russian Foreign Policy**, s.20, 115; Mankoff, **Russian Foreign Policy**, s.4.

² Janusz Bugajski, **Cold Peace: Russia's New Imperialism**, Washington, DC, Center for Strategic and International Studies, 2004; Marcel Van Herpen, **Putin's Wars: The Rise of Russia's New Imperialism**, Lanham, Rowman & Littlefield, 2014.

³ Irina Isakova, **Russian Governance in the Twenty-first Century: Geo-strategy, geopolitics and governance**, New York, Frank Cass, 2005; Götz, a.g.e.; John J. Mearsheimer, "Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault: The Liberal Delusions That Provoked Putin", **Foreign Affairs**, 2014, Vol.93, No.5, pp. 77-89.

⁴ Mearsheimer, a.g.e.; Sten Rynning, "The False Promise of Continental Concert: Russia, the West and the Necessary Balance of Power", **International Affairs**, 2015, Vol. 91, No:3, 2015, pp. 539-552; Andrew T. Wolff, "The Future of NATO Enlargement After the Ukraine Crisis", **International Affairs**, Vol. 91, No: 5, 2015, pp.1103-1121.

devlet uluslararası ilişkilerde temel aktördür, onun davranışını çevresel faktörler belirler ve güç hesaplamaları devlet düşüncesinin temelini oluşturur.⁵ Fakat bu yaklaşım Rusya'yı anlamamızda eksik kalmaktadır, "bir ülkenin dış politikası her zaman dışarıdan gözlemcilerin uzun vadeli çıkarları olduğuna inandıkları şeyle aynı olmayabilir".⁶ Mearsheimer devletleri rasyonel birimler olarak değerlendirir ancak belirlenmesi öznel süreçlere dayanan tehdit sadece "bir yorumlamanın sonucudur".⁷ Toal'in şu sorusu bunu açık bir şekilde göstermektedir: "Neden 2008'de NATO'nun ya da 2014'te AB'nin saldıracağı korkusu savaşı tetiklerken 2004'te NATO'nun eski Sovyet Baltık Cumhuriyetlerini içine alması savaşa neden olmadı".⁸ Bu argümana ayrıca Rusya'nın Çin Halk Cumhuriyeti'ne karşı tutumu da eklenebilir. "Çin'in, Rusya'nın güvenliği ve egemenliği üzerinde uzun vadede Avrupa ve ABD'den daha büyük bir tehdit oluşturması muhtemel"⁹ olmasına rağmen Rusya NATO'yu daha büyük bir tehdit olarak algılamaktadır. Bu durumun anlaşılmasında jeopolitik kültürün temellerini oluşturan "biz" ve "öteki" dikotomisinin kurgulandığı jeopolitik tahayyülün araştırılması önem kazanmaktadır.

Benzer şekilde, Rusya'yı anlama yolunda jeopolitik yaklaşımları önceleyen ve özünde realist bir perspektif sunan başka bir dizi çalışma jeopolitik tanımlamalarında "yakın çevre"ye odaklanmışlardır.¹⁰ Coğrafi faktörlerin öne çıkarıldığı bu çalışmalarda "yakın çevre" Rusya'nın güvenliği açısından son derece önemli ve dolayısıyla Batı'nın etkisinden korumaya çalıştığı bir alan olarak sunulmaktadır. Çalışmalarda coğrafi yakınlığın dışında ortak Sovyet geçmişinden kaynaklı olarak altyapı ve ekonomik bakımdan da "yakın çevre"nin Rusya için öncelikli alan olduğu savunulmaktadır. Batı ve Rusya arasındaki düşmanlığı verili kabul eden Tolstrup

⁵ Mearsheimer, a.g.e.

⁶ Gertjan Dijkink, "The Eurasian Dilemma" G. Dijkink, içinde **National Identity and Geographical Vision**, 1996, London, Routledge, pp. 95-108.

⁷ David Campbell, **Writing Security**, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1992, p.2.

⁸ Gearoid Ó Tuathail, **Near Abroad**, Oxford, Oxford University Press, 2017, p.32.

⁹ Charles Zeigler, "Conceptualizing sovereignty in Russian foreign policy: Realist and constructivist perspectives", *International Politics*, Vol.49, No. 4, 2012, p.410.

¹⁰ Hans Mouritzen ve Anders Wivel, **Explaining Foreign Policy: International Diplomacy and the Russo-Georgian War**, Boulder, Lynne Rienner, 2012; Jakob Tolstrup, **Russia vs. the EU: The Competition for Influence in Post-Soviet Space**, Boulder, CO, Lynne Rienner, 2014; Michael O. Slobodchikoff **Strategic Cooperation: Overcoming the Barriers of Global Anarchy**, Lanham, Maryland, Lexington Books, 2013.

AB'nin de jeopolitik hesaplamalar çerçevesinde hareket ettiğini öne sürülmektedir.¹¹ Buna göre Rusya, Sovyet sonrası alandaki diktatörleri korumaya çalışırken AB'nin demokrasiyi desteklediği yaygın kanaatin aksine, Tolstrup “AB'nin bir beyaz şövalye olarak sürekli özgürlüğü ve demokrasiyi teşvik eden bir aktör olarak temsil edilmesinin doğru olmadığını” öne sürmektedir.¹² Birçok defa AB, “demokrasi” şartını bir kenara bırakıp dolaylı yoldan da olsa otoriter rejimleri güçlendirmeye yardımcı olmuştur. Çalışmaların başvurduğu jeopolitik yaklaşım, Rusya'nın sınırları boyunca uzanan donmuş çatışmalara (frozen conflicts) çıkar alanlarının korunması adı altında meşruluk kazandırmanın yanında, “yakın çevre”yi çıkar alanı kılan kültürel mitler üzerine temellenmiş “mekânsal pratik”in anlaşılması durumunda etkisiz kalmaktadır. Diğer yandan komşuların güç kapasitesi ve belirli bir güç merkezine yakınlığı üzerinden ilerleyen jeopolitik yaklaşım, Rusya'nın diğer komşu ülkelere göre Çin ve Baltık ülkelerine gösterdiği daha düşük hassasiyetin nedeni konusunda cevapsız kalmaktadır. Dolayısıyla Rusya'nın çıkarlarının ne olduğunu ya da hangilerinin öncelikli olduğunu tespit etmekten ziyade bunların “öteki”ye karşı savunulması gereken “çıkâr” alanı olarak inşasının anlaşılması önem taşımaktadır. Nitekim “yakın çevre”yi özel kılan sadece coğrafi yakınlık değildir, bunun yanında ortak tarih, benzer kültürel kimlik, dil, din gibi unsurlar da bulunmaktadır.

Realist yaklaşım, Moskova'nın rasyonel egoizmine daha fazla vurgu yaparken, emperyalist ve neo-emperyalist yorumlar, Rus dış politikasını Moskova'nın eski emperyalist kimliği tarafından şekillenen ideolojik motivasyonlara odaklanmaktadır. Bu perspektifteki birçok çalışmada Rusya, özcü bir yaklaşımla emperyalist güdülerle hareket eden yayılcı bir ülke olarak değerlendirilmektedir.¹³ Yapısalcı yaklaşım ile Rusya'nın eylem ve davranışlarının ardında ne olduğunu açıklamaya çalışan Stephan Kotkin ise Rusya'nın dünyadaki rolünü şekillendiren üç itici faktörü belirlemektedir: birincisi, özel bir misyon sahibi olma hissi; ikincisi, Rusya'nın eşsiz coğrafyası; ve üçüncüsü, Rusya'nın güçlü bir devlet olma arzusu. Bu itici faktörlerden yola çıkarak Kotkin, Putin döneminde yaşanan gelişmelerin aslında yeni bir şey olmadığını,

¹¹ Tolstrup, a.g.e.

¹² A.e., s.248.

¹³ Janusz Bugajski, **Cold Peace: Russia's New Imperialism**. Washington, DC, Center for Strategic and International Studies, 2004; Marcel Van Herpen, **Putin's Wars: The Rise of Russia's New Imperialism**, Lanham, Maryland, Rowman & Littlefield, 2014.

Putin'in aslında "tarihsel kalıplara dönüş" yaptığını iddia etmektedir¹⁴. Böylece Kotkin Rus kimliğinin/jeopolitiğinin nüfus, ekonomik gelişmişlik, coğrafi konum, belirli tarihsel olaylar gibi faktörlerin neticesinde oluştuğunu yani sabitleştğini ve bu kimliği harekete geçiren en etkili gücün "Rusya ve ondan daha güçlü olan Batı ile arasındaki uçurumu yönetmek (manage)"¹⁵ olduğunu iddia etmektedir. Bu anlamda Putin tarih boyunca sürdürülen politikaları sadece devam ettirmektedir. Düşmanın verili olarak kabul edildiği ve pekiştirildiği bu temelci çalışmalar, "sorunun biz" olduğu değerlendirmesine yol açabilecek karmaşık politik, sosyal ve ekonomik etkileşimlerin incelenmesini ve yorumlanmasını engellemektedir.¹⁶

2000'lerde Rusya-ABD ilişkilerinde başlayan kötüleşme birçok çalışmada Rusya'ya dair özcü yaklaşımla beraber Soğuk Savaş gibi tarihin bir döneminde vukuu bulmuş Rusya-ABD ilişkisellik biçimini tarih üstü bir noktaya taşıyarak kaçınılmaz olarak yeni Soğuk Savaş'ın başladığı sonucuna varmışlardır. Robert Legvold "Return to the Cold War" adlı eserinde 1990'larda Rusya-ABD ilişkilerinde kaydedilen olumlu gelişmelere rağmen "...oyunun değişme şansı [olmadığını] sonuç olarak güvensizliğin yarına miras"¹⁷ kaldığını söyleyerek ikili ilişkilerde kalıcı bir değişimin baştan beri mümkün olmadığını dile getirmektedir. Rusya ve ABD arasındaki düşmanlığa varan güvensizlik ilişkisini verili kabul eden Legvold sonuç olarak çözümü "her iki tarafın liderlerinin geri çekilmesinde"¹⁸ bularak aslında bir kısır döngü içine girmektedir. Çünkü devlet yöneticilerinin karşılaşmadan (confrontation) geri çekilmelerini engelleyen şey her iki tarafın da birbirini "düşman" olarak inşa etmeleridir. Rusya ve ABD'nin doğal düşmanlar olarak kabul edildiği bir diğer çalışmada daha da ileriye gidilerek, Rusya karşımıza dünyadaki kötülüğün özü olarak çıkmaktadır.¹⁹ Edward Lucas'ın deyiimi ile "önce bir ortaçağ kalesi, sonra da Sovyet totaliterliği kalesi olan Kremlin'in gül kırmızısı duvarları nadiren özgürlük ve adalet severleri evlerinde

¹⁴ Stephen Kotkin, *Russia's Perpetual Geopolitics: Putin Returns to the Historical Pattern*, *Foreign Affairs*, Vol. 95, No:3, Mayıs/Haziran 2016, s.2-9.

¹⁵ **A.e.** s.3

¹⁶ Thierry Hentsch, *Imagining the Middle East*, Montreal, Black Rose Books, 1992.

¹⁷ Robert Legvold, *Return to Cold War*, Cambridge, Polity Press, 2016, s.122.

¹⁸ **A.e.** s.8.

¹⁹ Edward Lucas, *The New Cold War: Putin's Russia and the Threat to the West*, New York, Palgrave Macmillan, 2008.

hissettiriyor”.²⁰ Anti-kahraman olarak temsil edilen Rusya, özellikle Batı nezdindeki özgür dünyaya karşı sürekli kötü planlar geliştirmektedir. Yeni Soğuk Savaş (YSS) ise artık “nükleer silahlar ve konvansiyonel kuvvetler gibi fiziksel faktörler” üzerinden değil “nakit, doğal kaynaklar, diplomasi ve propaganda savaşları”²¹ üzerinden ilerleyecektir. Çalışması boyunca Batı değerlerini korumak ve ilerletmek için ABD’nin güçlenmesi ve daha sert bir şekilde Rusya’ya karşı koyması gerektiği çağrısında bulunan Shoen, kitabının adının “Putin’s Master Plan: to Destroy Europe, Divide NATO and Restore Russian power and Global influence” olmasına rağmen ne Rusya’yı yakından incelemekte ne de bu planın nihai hedefleri dışında kökenlerine, sebeplerine ya da oluşum sürecine değinmemektedir.²² Daha çok ABD dış politikasına öneriler sunuyor görünen bu kitap, Rusya’nın davranışlarının her hangi rasyonel bir açıklamasının yapılmasından kaçınan ve onun pür kötülük olarak değerlendirildiği çalışmaların çarpıcı bir örneğidir. Bu özcü çalışmalarda Rusya’nın NATO ülkelerinin doğal düşmanı oluşu ve kendilerini onun genişlemesine karşı savunmaları gerektiği düşüncesi *a priori* kabul edilmiştir. Bu kabullenişteki dost-düşman ayrımı akla Soğuk Savaş jeopolitiğini getirmektedir. Gerçekten de her ne kadar Soğuk Savaş bitmiş olsa da Toal “onun [Soğuk Savaş] ilkel teorilerinin, evrenselci inanç ve dikotomizasyon alışkanlıklarının”²³ sürdüğünü söylemektedir. Burada kutuplardan biri olan ABD’nin Rusya temsili büyük bir önem arz etmektedir. Kimlikler ilişkisellik içinde inşa edildiklerinden, bu sadece ABD’nin Rusya’ya karşı geliştirdiği politikalarda değil, Rusya’nın da ABD’ye karşı tutumunda etkili olmaktadır. David S. Foglesong, Rusya’nın çağdaş temsillerinde, iyi ve kötü, aydınlık ve karanlık, özgürlük ve baskı, demokrasi ve otokrasi gibi ikilemlerdeki rolüne dikkat çekmektedir. Rusya’nın 1881’den günümüze ABD’de nasıl temsil edildiğini araştıran Foglesong, Amerika’nın Rusya’ya yönelik tutumunda en etkili üç düşüncüyü sıralamaktadır: birincisi, Amerika’nın bir gecede otokrasiden demokrasiye dönüşüm için ilham verebileceği inancı; ikincisi tarihi farklılıklara rağmen, Rusya ve Amerika’nın çok benzer ve tam da bu yüzden Rusya’nın diğer ülkelerden daha fazla, Amerika’nın “karanlık ikizi” ya

²⁰ A.e. s.207.

²¹ A.e. s.10.

²² Douglas E. Shoen, **Putin’s Master Plan: to Destroy Europe, Divide NATO and Restore Russian Power and Global Influence**, London, Encounter Books, 2016, pp.179.

²³ Ó Tuathail, **a.g.e.**, s.22.

da “hayali ikizi” olduğu düşüncesi; son olarak Amerika’nın misyonunu gerçekleştirmesine engel olan “kötü” liderlere karşı olumsuz tutumu.²⁴ Foglesong bunun yanında Rusya’nın özellikle de Amerikan medyasında sıklıkla bir hapisane olarak temsil edildiğini eklemektedir. Yazara göre Rusya’nın bu görünümü George Kennan’ın “Sibiryaya ve Sürgün Sistemi” kitabındaki Rusya’nın “büyük hapisane” olarak resmedilmesinden kaynaklanmaktadır.²⁵ Kennan’ın Rusya’sı “zalim hükümet tarafından zindana atılan siyasi suçlular”²⁶ topluluğuna indirgenmiştir. Ural Dağları’nın arkasına uzanan uçsuz bucaksız Sibiryaya, Rus halkının en iyilerinin sürgün yeri olarak tarif edilmiştir. Foglesong’a göre, Rusya’nın ABD’deki günümüz temsili, bir asırdan fazla bir süre önce Kennan’ın sunduğu Rusya’ya çarpıcı biçimde benzemektedir.

Moskova’da ABD maslahatgüzarı olarak görev alan George Kennan’ın “Long Telegram”ı Batı’da Sovyetlerin davranışlarını anlamlandırmanın ve buna karşı izlenen çevreleme politikasının temelini oluşturmuştur.²⁷ Buna göre SSCB, tarihi ve coğrafi nedenlerden dolayı sürekli genişlemeyi amaçlayan irrasyonel ve bundan dolayı anlaşılması ve diplomatik ilişkilerin yürütülmesi mümkün olmayan bir ülkedir.²⁸ SSCB’nin yıkılması Batının zaferi olarak değerlendirildiğinden dolayı Soğuk Savaş jeopolitiğinin entelektüel birikimini yeniden düşünme gereği duyulmamış ve neticede Soğuk Savaş jeopolitiği etkisini devam ettirmiştir.²⁹

Sadece ABD-Rusya ilişkilerinin kötüleşmesi değil dünyadaki birçok farklı gelişme akademide Soğuk Savaş jeopolitik tahayyülünün canlanmasına yol açmıştır. Çin’in birçok uluslararası aktörde endişe uyandıran yükselişi³⁰ ve Rusya ile özellikle çok

²⁴ Foglesong, **The American Mission and the ‘Evil Empire’**, Cambridge, Cambridge University Press, 2007’den aktaran Sarah D. Klump, “The American Mission and the “Evil Empire:” The Crusade for a “Free Russia” since 1881,” **Wilson Center**, Temmuz 7 2011, (Çevrimiçi) <https://www.wilsoncenter.org/publication/the-american-mission-and-the-evil-empire-the-crusade-for-free-russia-1881>, 3 Şubat 2019.

²⁵ David S. Foglesong, **The American Mission and the “Evil Empire”**, Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 17.

²⁶ **A.e.**

²⁷ Gearóid Ó Tuathail, “Cold War Geopolitics”, **The Geopolitics Reader**, Ed. By Ó Tuathail, Dalby ve Routledge, London, Routledge, p. 47-49.

²⁸ **A.e.**

²⁹ Ó Tuathail, **Near Abroad**, s.22.

³⁰ Robert Kaplan, “The Geography of Chinese Power: How Far Can Beijing Reach on Land and at Sea?”, **Foreign Affairs**, Vol.89, No:3, 2010, pp.22-41.

kutuplu dünya düşüncesinde yakınlaşmaları, Suriye’de çözümlenemeyen iç savaş gibi birçok sorun akıllara Yeni Soğuk Savaş (YSS) dönemine mi girdik sorusunu getirmiştir.³¹ Bu soruya olumlu yanıt veren Karaganov YSS’nin kutuplarının birinde Batılı diğerinde ise Batılı olmayan unsurlardan oluşan Avrasya bloğunun yer aldığını savunmaktadır.³² Aynı şekilde YSS dönemine girildiğini savunan Douglas Schoen ve Melik Kaylan karşı karşıya gelen aktörlerin değişmediğini, yine bir tarafta “Rusya-Çin eksenini”nin diğer tarafta ise ABD’nin yer aldığını savunmaktadırlar.³³ Daha da ileri giden Garry Kasparov, Soğuk Savaş dönemi jeopolitik tahayyülünün karakteristik iyilik/kötülük ayrımını kullanarak özgür dünyanın temsilcisi olarak ABD’nin Rusya nezdindeki “kötülük imparatorluğuna” karşı bir an önce harekete geçmesi gerektiğini savunmaktadır.³⁴ Buna rağmen YSS’yi spekülatif bir söylem olarak değerlendiren çalışmaların sayılarının arttığını da belirtmemiz gerekir. Örneğin Lieven YSS’nin günümüz problemleri ile baş edemeyen Avrupa için “rahatlatıcı hayalet”³⁵ (comforting ghost) olduğunu, Rotaru ise YSS söyleminin, Rus hükümeti için, vatandaşların dikkatini ulusal problemlerden dış politikaya yöneltmede söylemsel bir araç olduğunu savunmaktadır.³⁶

Emperyalizm yaklaşımının kullanıldığı çalışmalarda Rus dış politikasında Rusya’nın emperyalist kimliği ile şekillenmiş ideolojik motivasyonlara vurgu yapılırken, eleştirel jeopolitik yaklaşımı, jeopolitiği sorunsallaştırarak onu küresel siyasette belirli mekânlar üreten temsil ve pratikler olarak ele almaktadır.³⁷ Bu anlamda Soğuk Savaş dünyayı ABD ve SSCB liderliklerinde “özgür” ve “komünist” şeklinde iki mekâna bölerek jeopolitik muhayyile biçimlerinden birini oluşturmaktadır. Soğuk Savaş her

³¹ Bkz. Michael Klare, “The New Geopolitics”, *Montly Review*, 2003, vol. 55, no.3; Jeremy Friedman, **Shadow Cold War: The Sino-Soviet Competition for the Third World**, Chapel Hill NC, University of North Carolina Press, 2015; Richard Sakwa, **Putin: Russia's Choice**, New York, Routledge, 2008; Lucas, **a.g.e.**

³² Sergey Karaganov, “The new Cold War and the emerging Greater Eurasia”, *Journal of Eurasian Studies*, 2018, No:9, p.85-93.

³³ Douglas Schoen & Melik Kaylan, **Return to Winter: Russia, China, and the New Cold War Against America**, New York, Encounter Books, 2015.

³⁴ Garry Kasparov, **Winter is Comming**, New York, Public Affairs, 2015.

³⁵ Anatol Lieven, “The Dance of the Ghosts: A New Cold War with Russia Will Not Serve Western Interests”, **Global Politics and Strategy**, Vol.60, No:5, 2018, pp.115-140.

³⁶ Vasile Rotaru, “Instrumentalizing the recent past? The new Cold War narrative in Russian public space after 2014”, **Post-Soviet Affairs**, Vol. 35, No:1, 2019, pp.25-40.

³⁷ Agnew, **a.g.e.**, s.2.

ne kadar sona erse de günümüzde yeni senaryo ve belirli jeopolitik tahayyüllerin üretimi devam etmektedir.³⁸ Rusya da bu alanda oldukça sık çalışılan örneklerden biri haline gelmiştir.³⁹

Rus jeopolitik kültürünü çalışan O'Loughlin, Toal ve Kolossov'a göre, Putin Rus jeopolitik gelenekleri arasında (Batıcılık ve Yeni Avrasyacılık) orta yolu izleyen "demokratik devletçiler" arasında yer almaktadır.⁴⁰ O'Loughlin, Toal ve Kolossov'un çalışmasında Putin, kimlik kriziyle de tetiklenmiş birçok jeopolitik tahayyülün yankılandığı Rusya'da jeopolitik gelenekler arasında dengeli bir yol izleyerek popülaritesini koruyan pragmatist bir lider olarak tasvir edilmiştir. Smith'in demokratik devletçiliğin Avrasyacılığa evrileceği iddiasının aksine, O'Loughlin vd. 11 Eylül'den sonra Rusya-ABD ilişkilerinde gerçekleşen iyileşmeye işaret ederek, bu jeopolitik geleneğin "bir takım Avrasyacı jeopolitik tahayyüller taşımakla beraber medeniyetsel anlamda Batıcı"⁴¹ olduğunu iddia etmektedirler. Benzer şekilde 11 Eylül sonrası yakınlaşmaya dayanan Trenin, Avrasyacılığın öldüğünü iddia etmektedir.⁴² Schmidt ise konuya daha farklı yaklaşarak Putin'in Avrupa-Atlantik/Avrasyacılık tartışmasını siyasi-felsefi ve ekonomik olmak üzere iki farklı alana ayırdığına dikkat çekmektedir.⁴³ Bu anlayışa göre Putin'in Avrupa-Atlantik bölgesi ile ekonomik entegrasyonu amaçlaması "bu ekonomik düzenin politik veya felsefi temellerini tam olarak kabul edeceği anlamına gelmez".⁴⁴ Yazar aynı zamanda Avrasyacılığın sunduğu birçok fikrin absürt ve halk arasında popüler olmamasından dolayı "Putin'in özellikle de diğer dünya liderlerinin gözünde [Avrasyacılık ile] yakından ilişkili"⁴⁵ görünmekten kaçındığını belirtmektedir. Kabul etmemiz gerekir ki siyasi-felsefi ve

³⁸ Ó Tuathail, Dalby ve Routledge, **a.g.e.**, s.1-2.

³⁹ Ó Tuathail, **Near Abroad**; Graham Smith, "The Masks of Proteus: Russia, Geopolitical Shift and the New Eurasianism", **The Royal Geographical Society**, 1999, p.481-494; John O'Loughlin, Gearoid Ó Tuathail & Vladimir Kolossov, "Russian geopolitical culture and public opinion: the masks of Proteus revisited", **The Royal Geographical Society**, 2005, s.322-335.

⁴⁰ O'Loughlin, Toal & Kolossov, **a.g.e.**, s.329.

⁴¹ **A.e.**, s. 333.

⁴² Dmitriy Trenin, **The End of Eurasia: Russia on the Border Between Geopolitics and Globalization**, Moskow, Carnegie Endowment, 2001.

⁴³ Matthew Schmidt, "Is Putin Pursuing the Policy of Eurasianism?", **Demokratizatsiya**, Kış, 1995, p. 87-99.

⁴⁴ **A.e.**, s.93.

⁴⁵ **A.e.**, s.94.

ekonomik alanların uzun süre farklı yönlere doğru ilerlemeleri ve gerilim içerisinde olmaları mümkün görünmemektedir: bir taraf, kimliğin/söylemin oluşumunda baskın çıkacaktır ki Schmidt'in kendisinin de belirttiği gibi bir tercihin yapılması beklenmektedir. Bu bakımdan jeopolitik tahayyüller değişebilir ve bu dönüşüm sadece iç dinamiklerle değil diğer aktörlerle etkileşim sonucunda da gerçekleşebilir.⁴⁶

O'Loughlin vd.'nin çalışmasında Rus jeopolitik geleneğinin “medeniyetsel anlamda Batıcı” şeklinde değerlendirilmesinde Putin'in 11 Eylül olayları sonrası ABD ile yaklaşması olarak adlandırılan “riskli Batı dönüşü”⁴⁷ (risky western turn) oldukça etkilidir. Fakat ilerleyen tarihlerde yaşanan bir dizi olay neticesinde Rusya'nın başta ABD olmak üzere Batı dünyası ile ilişkileri kötüleşmiştir. Toal'in ifadesiyle “Eylül 2001'de dayanışma ve birliğin jeopolitiği olarak başlayan süreç, on yıldan fazla bir süre içerisinde, karşılıklı düşmanlık ve paranoya jeopolitiğine dönüştü”⁴⁸. Putin'in “riskli Batı dönüşü”ne Bush hükümeti karşılık vermediği gibi 1972 Anti-Balistik Füze Anlaşmasından da çekilmiştir. Buna ayrıca Putin'in, tıpkı İngiltere'de olduğu gibi Gürcistan'ın da onun düşmanlarını gizlice barındırdığı şüphesi, ABD'nin Irak müdahalesi ve Kosova krizi de eklenmiştir.⁴⁹ Bu olayları takip eden dış politika değişimi jeopolitik tahayyüldeki değişimin sonucu olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla Rus dış politikasını köklü değişime uğratan paradigmasal dümen kırma durumu Rus jeopolitik tahayyülünün tekrar ele alınmasını zorunlu kılmıştır. Bu sebeple çalışmamızda, Federal Meclis Konuşmalarının söylem analizine başvurarak Putin'in jeopolitik tahayyülünün ne yönde değiştiği ve son haliyle nelerden oluştuğu incelenecektir. Analiz için Federal Meclis Konuşmalarının seçilmesi bu konuşmaların başkanların “küresel görüşlerini gözle görülür bir şekilde göstermesi ve zaman içinde [Rusya'nın] stratejik çıkarlarının ve bölgesel gelişmelerin etkileşimini”⁵⁰ sunuyor olmasından kaynaklanmaktadır.

⁴⁶ O'Loughlin, Toal & Kolossov, **a.g.e.**, s.325.

⁴⁷ O'Loughlin, Toal & Kolossov, A Risky Westward Turn? Putin's 9-11 Script and Ordinary Russians **Europe-Asia Studies**, Vol. 56, No:1, 2004, pp.601-628.

⁴⁸ Ó Tuathail, **Near Abroad**, s.23.

⁴⁹ **A.e.**, s.90-92.

⁵⁰ John O'Loughlin & Richard Grant, “The Political Geography of Presidential Speeches, 1946-87”, **Annals of the Association of American Geographers**, Aralık, 1990, s. 505-506.

Benzer bir çalışma Ambrosio ve Vandrovec tarafından 2000-2011 yıllarında Federal Meclis Konuşmaları kullanılarak yapılmıştır. Ambrosio ve Vandrovec'in çalışmalarında Kremlin'in Rusya'nın coğrafi ve jeopolitik pozisyonunu nasıl resmettiği ve aynı zamanda "Rusya'nın medeniyetsel kimliğini, uluslararası sistemin durumu ve Rusya'nın buradaki rolü ve küresel ekonomideki yeri"⁵¹ analiz edilmiştir. Fakat Ambrosio ve Vandrovec'in araştırmasından farklı olarak bu çalışmada bağlam analizi yerine söylem analizi kullanılacaktır. Ambrosio ve Vandrovec'in yöntem olarak bağlam analizini seçmeleri, konuşmada belirli bir yer ya da olayı anma sıklığının ona verilen önem ve kaygıyı yansıttığı varsayımına dayanmaktadır.⁵² Bağlam analizi başta "anahtar konuları" bulmak için faydalı olabilir çünkü "en önemli kelimeler ve görüntüler en sık rastlananlar olmayabilir".⁵³ Bir diğer önemli nokta ise bağlam analizi yönteminin konuşmalarda bilinçli olarak söylenmeyenleri analizine dâhil edememesidir hâlbuki "görünmezlik, görünürlük kadar güçlü etkilere sahip olabilir".⁵⁴ Buna karşılık söylem analizi "görülme ya da söylenmeyenin değerlendirilmesini içerir".⁵⁵ Ve son olarak konuşmada geçen birçok istiare (figure of speech) kategorileştirme esnasında taşıdıkları anlam zenginliğini kaybedebilirler. Bu sebeplerden dolayı belirtilen metinlerin analizinde söylem analizinin kullanılması daha uygun görülmektedir. Çalışmamızda Rus jeopolitiğinin küresel kodları Putin'in konuşmaları üzerinden deşifre edilmeye çalışılırken, Putin dönemi Rus jeopolitik tahayyülü sınırlarının söylem analizi de yapılacaktır. Yaklaşık yirmi yıla tekabül eden bu inceleme periyodu yeni dönem Rus jeopolitik tahayyülünün haritasını sunarak küresel sistem içerisinde Rus dış politikasının kodlarını da anlamaya çalışacaktır.

1.3. Kuramsal ve Kavramsal Çerçeve

1.3.1 Klasik Jeopolitik

Koloni savaşlarının en yoğun olduğu dönemde ortaya çıkan jeopolitik çalışmalar, emperyalist emelleri gerçekleştirme adına coğrafya ve siyaset ilişkisine odaklanmıştır

⁵¹ Thomas Ambrosio & Geoffrey Vandrovec, "Mapping the Geopolitics of the Russian Federation: The Federal Assembly Addresses of Putin and Medvedev, 2000-2011", **Geopolitics**, 2013, p.435-466, p.438.

⁵² O'Loughlin & Grant, **a.g.e.**, s.509.

⁵³ Gillian Rose, **Visual Methodologies**, London, Sage Publications, 2001, p. 150.

⁵⁴ **A.e.**, s.157-158.

⁵⁵ **A.e.**, s.157.

ve ismini de 1899'da onu bir "Avrupa bilimi" olarak kurgulayan Rudolf Kjellen'den almıştır⁵⁶. Coğrafyanın uluslararası ilişkilere etkisini araştıran jeopolitiğin temel iddialarından biri coğrafyanın ülkenin kaderini belirlemede temel etken olduğudur. Bu anlamda coğrafya nesnel bir etken olarak ele alınmakta ve geliştirilen jeopolitik teorilerin ideolojik ve siyasal faktörlerden arınmış olduğu varsayılmaktadır. Fakat her ne kadar "bilimsel" ve "objektif" sunulsalar da jeopolitik kuramlar, teorileştirme esnasında "biz" ve "düşman", "Doğu" ve "Batı", "kara gücü" ve "deniz gücü" şeklinde belirli bir söylem yaratmaktadırlar.⁵⁷

Alfred Mahan'ın İngiliz İmparatorluğu'nun yükselişiyle ilgili tarihsel analizi jeopolitik tartışmanın başlangıç noktası olmuştur. Mahan, yelkenli gemilerin hayvanlar sayesinde gerçekleştirilen kara taşımacılığı üzerindeki üstünlüğü nedeniyle deniz yollarının kontrolünün belirleyici olduğunu savunmuştur. Ancak demiryolunun kullanılmaya başlanmasıyla Halford Mackinder, toprak gücünün deniz gücü karşısında daha avantajlı olduğunu öne sürmüştür. Buna göre deniz gücü, "Avrupa'nın Kolombo çağındaki hegemonyasının temeli olmuştu, ancak gelecekteki küresel egemenlik, dünyadaki kara kütlelerinin geniş kaynaklarının kontrolüne ve sömürülmesine bağlı olacaktır".⁵⁸ Avrasya'nın demiryolları sayesinde erişilebilir hale gelmiş, en geniş iç bölgelerine odaklanan "kalpgah" teorisi ile Mackinder, kalpgahı kontrol eden herhangi bir devletin dünya siyasetini kontrol edeceğini savunmuştur. Nicholas Spykman ise dünyaya hükmetmenin yolunun kalpgahı çevreleyen ve böylece onun denize çıkış yollarını engelleyebilen, Balkanlar'dan Çin'e kadar uzanan "rimland"dan geçtiğini iddia etmektedir.⁵⁹

⁵⁶ Murat Yeşiltaş, Sezgi Durgun, Pınar Bilgin Ed., **Türkiye Dünyanın Neresinde? Hayali Coğrafyalar, Çarpışan Anlatılar**, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları, 2015, s.3.

⁵⁷ Bkz. Halford J. Mackinder, "The Geographical Pivot of History", *The Geographical Journal*, Vol.23, No:4, 1904, pp.421-437; Samuel P. Huntington, "The Clash of Civilizations?" *Foreign Affairs*, No:72, 1993, pp.21-49.

⁵⁸ Halford Mackinder **Britain and the British Seas**, London, Heinemann, 1902'den aktaran Michael Heffernan, "Fin de siècle, fin du monde? On the Origins of the European Geopolitics, 1890-1920", **Geopolitical Traditions Critical Histories of a Century of Geopolitical Thought**, Ed. by David Atkinson, Klaus Dodds, New York, Routledge, 2000, pp.27-51, p.34.

⁵⁹ İsmail Hakkı İşcan, "Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları", **Uluslararası İlişkiler**, C.1, No:2, 2004, s.63.

Mackinder ve Mahan'ın metinlerinde Rusya sıkça başrolde oynamaktadır. Rusya, ilk defa Rus İmparatorluğu döneminde sahip olduğu geniş topraklarla Mahan'ın ilgisini çekmiştir⁶⁰. Burada Mahan, Mackinder'dan önce Rusya'nın deniz ülkeleri için teşkil edebileceği tehdidi dile getirmiş ve sınırlandırılması gerektiğini söylemiştir. "Avrasyaya hükmeden dünyaya hükmeder" savını teorileştiren Mackinder ise Rus İmparatorluğu'nu "kalpgah" ya da "dünya adası" olarak görmüştür. Dönemin tek "Avrasya" gücü olan İmparatorluk Rusyası, Asya kara kütlesi üzerinde hâkimiyet kurmak için en uygun yer olsa da bu görev, modernleşme konusunda kabiliyetsiz görünen bir Çarlık Rusyası için pek mümkün değildi. Adı geçen jeopolitikçilerin teorileri Soğuk Savaş dönemi dâhil olmak üzere uzun yıllar boyunca İngiliz ve Amerikan politikaları üzerinde etkili olmuştur. Brian Blouet'nin sözleriyle özetlersek, "Jeopolitik açıdan, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları ve Soğuk Savaş ile birlikte yirminci yüzyıl, Mackinder'ın öngörüsünün gerçekleşmesini engelleme mücadelesiydi".⁶¹

Mackinder'ın "Kalpgah" teorisi hem Rus jeopolitik vizyonu hem jeopolitik gelenekleri üzerinde etkili olmaya günümüzde de devam etmektedir.⁶² Buna göre post-Sovyet Rusya'sında Mackinder'ın teorisi Rusya'nın tarihi ve jeopolitik alanları ile eşleşecek şekilde yeniden yapılandırılmıştır. Bu yenilenmiş versiyonda Rusya tarihin eksenini (pivot of history) yani dünya tarihinin gelişiminin merkezi haline gelmiştir.⁶³

Klasik jeopolitiğin gelişmesinde ve günümüzdeki halini almasında Alman jeopolitikçiler de etkili olmuştur. Dünyayı, Almanya'nın, Japonya'nın, Sovyetler Birliği'nin egemen olduğu pan-Avrupa, pan-Asya, pan-Amerika ve pan-Rusya bölgeleri olmak üzere geçici olarak 4'e ayıran Alman ekolü nihayetinde küresel Alman egemenliğini amaçlamaktaydı. Dönemin bilim yasalarının etkisiyle devletleri birer organizma olarak ele alan Alman jeopolitikçiler Friedrich Ratzel ve Karl Haushofer uluslararası ilişkilerde, doğal seleksiyonun geçerli olduğunu düşünmekte ve onu ancak

⁶⁰ Jon Sumida, "Alfred Thayer Mahan, geopolitician", **Journal of Strategic Studies**, Vol.22 No:2-3, 1999, p.42.

⁶¹ Brian Blouet, **Geopolitics and Globalization in the Twentieth Century**, Londra, Reaction Books, 2001, s.11.

⁶² Mark Bassin, Konstantin Aksenov, "Mackinder and the Heartland Theory in Post-Soviet Geopolitical Discourse", **Geopolitics**, 2006, No:11, s.99-118.

⁶³ **A.e.**, s.116.

güçlünün hayatta kaldığı bir arena olarak görmekteydiler. Bu Darwinist anlayış doğrultusunda, Almanya'nın gelişimi için *lebensraum*'un (yaşam alanı) genişletilmesi gerektiğini savunmuşlardır.⁶⁴ *Lebensraum* kavramı bir süre sonra insan davranışlarını tahmin etmede de kullanılmaya başlanmıştır. Doğa bilimleri eğitimi almış Ratzel, Darwin'in tezinde asıl zayıflığın, mekânın öneminin göz ardı edilmesi olduğunu öne sürmüştür. Ratzel'e göre, 'Darwinci' varoluş mücadelesi fikri, mekân mücadelesiyle eşdeğer olabilmektedir. Dünyadaki tüm canlı varlıklar, bitmez bir *lebensraum* arayışı içindedirler.⁶⁵ Bu kavram kısa bir süre sonra Hitler'in genişlemeci ve emperyalist projesinde kullanılmaya başlanmıştır.

2. Dünya Savaşının ardından jeopolitik, Nazi dış politikasını çağrıştırdığından dolayı hem akademiden hem de siyasetten uzun süre dışlanmıştır. Fakat taşıdığı özcü ve determinist yaklaşım Soğuk Savaş döneminin siyasi hayatında etkili olmaya devam etmiştir. Bu bakımdan jeopolitik, George Kennan tarafından Sovyetler Birliği'nin genişlemesini sınırlandırmak için geliştirilen strateji olarak Amerika Birleşik Devletleri'nin Soğuk Savaş dönemi çevreleme politikasının temelini oluşturmaya devam etmiştir. Jeopolitik kavramının akademi dışında popüler kullanımı 1970'lerde Henry Kissenger'la yeniden gündeme gelmiştir.⁶⁶ Toal'e göre jeopolitiğin tekrar canlanması onun "çok çeşitli drama, çatışma ve dinamiği tek bir büyük stratejik perspektif çerçevesi içine alarak, çoğu kişinin cazip bulduğu ve arzuladığı bir Olympian bakış açısı"⁶⁷ sunabilmesinden kaynaklıdır.

1.3.2. Eleştirel Jeopolitik

1980'lerde eleştirel teorilerin etkisini arttırmasıyla hem uluslararası ilişkilerde hem de siyasi coğrafya çalışmalarında pozitivizm sorgulanmaya⁶⁸ ve her iki disiplinin içerisinde eleştirel teoriler öne çıkmaya başlamıştır.⁶⁹ Sosyal bilimlerin tüm dallarını

⁶⁴ Yeşiltaş, v.d., **a.g.e.**, s.13.

⁶⁵ Heffernan, **a.g.e.**, s.45

⁶⁶ Ó Tuathail, Dalby ve Routledge, **a.g.e.**, s.1.

⁶⁷ **A.e.**

⁶⁸ Jim George and David Campbell, "Patterns of Dissent and the Celebration of Difference: Critical Social Theory and International Relations", **International Studies Quarterly**, Vol. 34, No. 3, Special Issue: Speaking the Language of Exile: Dissidence in International Studies Sep., 1990, pp. 269-293.

⁶⁹ Richard K. Ashley, "The Geopolitics of Geopolitical Space: Toward a Critical Social Theory of International Politics", **Alternatives**, Vol. XII, 1987, pp.403-434.

etkileyen bu gelişme jeopolitik çalışmaları da etkilemiş ve klasik jeopolitiğin temel varsayımlarının tekrar ele alınmasını sağlayarak eleştirel jeopolitiğin ortaya çıkmasına kaynaklık etmiştir.⁷⁰

Toal ve Dalby “Rethinking Geopolitics” adlı eserde jeopolitiği yeniden tanımlıyor ve beş temel argümanını geliştiriyorlar. Öncelikle jeopolitik özel bir devlet yönetme tekniği ya da yöntemi değildir, belirli kültürel mitler üzerine temellenmiş “mekânsal pratiktir”.⁷¹ Bu bakımdan eleştirel jeopolitiğin önemli araştırma konularından biri, toplumda devletin konumuna bağlı olarak dünya siyasetinde üstlendiği statü ve role dair yaygın söylem, kavramsallaştırma ve imgelerin yani jeopolitik tahayyülün analizi oluşturmaktır. Buradan hareketle eleştirel jeopolitik “devletlerin günlük yaşamını karakterize eden sınır çizme uygulamalarına ve performanslarına özel önem verir”, bu da onun ikinci argümanını oluşturmaktadır. Devletler “biz” ve “öteki” antagonizmasının sürekli ve karşılıklı olarak yeniden üretimi içindedirler.⁷²

Üçüncü olarak, eleştirel jeopolitikçiler jeopolitiği sadece devlet yöneticilerinin pratikleriyle sınırlandırmayıp onu “geniş sosyal ve kültürel bir fenomen”⁷³ olarak ele almaktadırlar. Jeopolitiğin bu geniş tanımlaması beraberinde 3 tip jeopolitik akıl yürütmeyi getirmektedir: formel, popüler ve pratik jeopolitik.

Dördüncü argümanlarına göre jeopolitik araştırmaları hiçbir zaman siyasi olarak nötr olamayacağı şeklindedir. Buna göre eleştirel jeopolitik, sadece jeopolitik araştırmalarından birini oluşturur ve amacı “jeopolitik akıl yürütmenin her türünün yerleşik, bağlamsal ve somutlaşmış doğasında ısrar etmektir”.⁷⁴

Eleştirel jeopolitik, klasik jeopolitiğin devletin büyüme ya da güçlenme yolunda hangi reformları gerçekleştirmesi, nasıl bir yönetim şeklini seçmesi gerektiği ve teknolojik ilerlemenin nasıl sağlanacağına dair akıl yürütmelerinden yola çıkarak beşinci argümanını geliştirir. Buna göre eleştirel jeopolitik daha geniş “sosyo-mekansal ve

⁷⁰ Mark Bassin, “Race contra Space: the Conflitv between German Geopolitics and National Socialism”, **Political Geography Quarterly**, No:5, 1987a, pp.115-134; Paterson, “German Geopolitics Reassessed”, **Political Geography Quarterly**, No:6, pp.107-114.

⁷¹ Geroid Ó Tuathail & Simon Dalby, **Rethinking Geopolitics**, London, Routledge, 1998, p.3.

⁷² A.e.,s.4

⁷³ A.e.

⁷⁴ A.e.

teknolojik-bölgesel” durumları kuramlaştırmayı ve jeopolitiği “mekânsal akıl yürütme” olarak kavramsallaştırarak kullanmayı amaçlamaktadır.⁷⁵

Eleştirel jeopolitik, klasik jeopolitikteki coğrafi determinizm anlayışını, siyasi coğrafyada oturmuş belirli kabul ve varsayımları sorgulayan bir yaklaşımdır. Post-yapısalcı düşünce okuluna başvuran eleştirel jeopolitik, Michel Foucault’nun güç olarak bilgi tanımlamasından yola çıkarak jeopolitiği sosyal, tarihsel ve ideolojik bağlamları olan bir söylem olarak değerlendirmektedir⁷⁶. Buna göre jeopolitik doğallaştırılmış olmaktan çıkarılıp, “dünyayı belirli bir türde bölge, insan ve dramlarla karakterize ederek mekanlaştıran”⁷⁷ bir söylem pratiği olarak yeniden tanımlanmıştır. Bu bakımdan jeopolitik söylemleri oluşturan dil ve söylem çalışmalarının odak noktasını oluşturmuştur. Siyasal doğaya sahip gömülü söylemler, devlet yöneticileri ve resmi belge metinlerinden⁷⁸ karikatür ve çizgi filmlerine⁷⁹ jeopolitik söylem taşıyabilecek birçok metinde açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. Böylece mekân temsillerinin siyasal olduğu savının yanına bunları ifade etmekte kullanılan “dil” eleştirel jeopolitiğin çalışma alanına girmiştir.⁸⁰

Jeopolitik söylemin ana temalarından biri olan sınır üretimi sürecinde meydana gelen “ben” ve “öteki” ayrıştırması kimlik inşa sürecinin ve jeopolitik söylemin kesiştiği noktayı oluşturmaktadır. “Biz” ve “onlar” dikotomisi sayesinde “buradakiler” ve “oradakiler” inşa edilmektedir.⁸¹ Said’in ünlü Oryantalizm çalışmasındaki ben ve öteki

⁷⁵ A.e., s.7.

⁷⁶ Bkz. Geroid Ó Tuathail “Geopolitical Discourse: A New Geopolitics Series”, **Geopolitics**, vol.5, No:1, Summer 2000, pp.125-128; Geroid Ó Tuathail “Condensing Critical Geopolitics: Reflections on Joanne Sharp’s Condensing the Cold War” **Geopolitics**, vol.8, No:2, Summer 2003, pp.159-165; Simon Dalby, “American security discourse: the persistence of geopolitics” **Political Geography Quarterly**, Vol. 9, No. 2, April 1990, pp.171-188.

⁷⁷ Geroid Ó Tuathail & John Agnew, “Geopolitics and discourse: practical geopolitical reasoning in American foreign policy”, **Political Geography**. No:11, 1992, pp.190-204, p.192.

⁷⁸ Bkz. Ambrosio & Vandrovec, a.g.e.

⁷⁹ Bkz. Klaud Dodds, “Steve Bell's eye: Cartoons, geopolitics and the visualization of the "war on terror"”, **Security Dialogue**, No:38, 2007, pp.157- 177; Jason Dittmer, 'Captain America's empire: Reflections on identity, popular culture, and post-9/11 geopolitics', **Annals of the Association of American Geographers**, No:95, 2005, pp.626-643.

⁸⁰ Necati Anaz, “Popüler Coğrafya’da Yeni Eğilimler ve Popüler Jeopolitik”, içinde Mahmut Gökmen & Necati Anaz Ed., **Batı Medyasının Ortadoğu Tasavvuru**, İstanbul, İlke Yayıncılık, 2012, s.28-29.

⁸¹ Dalby, a.g.e., s.13.

ayrımından faydalanan eleştirel jeopolitikçiler yazarın kimliğin ontolojik bir sabit olmadığı savını da kabul etmişlerdir.⁸² Böylece kimlik sürekli değişim halinde ve “öteki” üretim sürecinde olmakla beraber ayrıca ötekinin nasıl tanımlanması ve ona karşı nasıl bir tutumun sergilenmesi gerektiğini gösteren başka bir değişle devletlerin dış politikalarına meşruluk kazandıran bir birimdir.

Eleştirel jeopolitik çalışmaları jeopolitik araştırmanın gerçekleştiği alana göre farklılaşmaktadır. Toal ve Dalby jeopolitik metinlerin analizlerine kolaylık sağlamak adına jeopolitik söylemin içinde biçimselleştirildiği ve tüketildiği alana göre bir sınıflandırmaya gitmişlerdir.⁸³ Buna göre jeopolitik söylemleri biçimselleştirme bağlamında üç temel jeopolitik analiz çerçevesi bulunmaktadır: formel, popüler ve pratik. Formel jeopolitik akademisyen ve düşünce kuruluşları tarafından üretilen politikaların devlet aygıtı tarafından nasıl kullanıldığını inceler. Popüler kültürün içinde yankılanan belirli jeopolitik temsiller ise popüler jeopolitik kapsamında araştırılmaktadır. Bizim çalışmamızı yakından ilgilendiren pratik jeopolitik ise hükümet ve dış işleri bürokratları tarafından belirlenen resmi politika ve eylemlerde gömülü jeopolitiktir. Bu çalışmada da pratik jeopolitiğin ürünü olan Federal Meclis Konuşmaları analiz edilecektir. Kimliğin de önemli parçasını oluşturan jeopolitik tahayyül, ülkenin medeniyetsel anlamdaki konumu, “ben” ve “öteki” anlayışı, statü ve uluslararası sistemdeki yerine dair temel sorunları yanıtlamaktadır.⁸⁴

Toal ayrıca analiz edilen yapının ölçeği ve kapsamına göre bir kavramsal çerçeve de geliştirmiştir. Bu çerçevenin makro düzeyinde, toplumun ülkelerini dünya siyasetinde nerede ve hangi statüde konumlandıklarına dair çeşitli söylemlerin toplandığı jeopolitik tahayyül yer almaktadır. Ülke içinde çeşitli kimlik gruplarına göre bu görüş değişebilmektedir. Bizim örneğimizde olduğu gibi, Rusya'nın uluslararası ilişkilerde hangi pozisyonda olduğuna dair farklı görüşler öne sürülmektedir ve bunların her birinin nesnel içeriği uluslararası ilişkiler üzerinde çeşitli etkiler yaratmaktadır.

Mikro seviyede, içinde jeopolitik senaryo ve hikâyeleri taşıyan, en kolay değişebilen, halka en açık ve manipülasyona en yatkın olan jeopolitik söylemler yer almaktadır. Jeopolitik söylem “gerçek” üretimini tekeline almaya çalışan kurumlar veya siyasi

⁸² Edward Said, **Orientalism**, New York, Vintage Books, 1979.

⁸³ Ó Tuathail & Dalby, **a.g.e.**, s.4.

⁸⁴ O'Loughlin Toal & Kolossov, **a.g.e.**, s.324.

güçler tarafından desteklenen temsil biçimleridir. Meso seviyede jeopolitik kültür yer almaktadır. Her devletin bir jeopolitik kültüre sahip olduğunu iddia eden Toal, Dijkink'in jeopolitik vizyon kavramına referansta bulunarak jeopolitik kültürü "devletin dünyadaki yer ve misyonuna dair hakim kimlik anlayışı"⁸⁵ şeklinde tanımlamaktadır. Buna göre jeopolitik kültür devlete dair üç temel soruya yanıt vermektedir: "Biz kimiz? Nasıl hayatta kalacağız? Nasıl başarılı olacağız?"⁸⁶ Sorulardan da anlaşılacağı üzere jeopolitik kültürün önemli bir bölümünü kimlik sorunu oluşturmaktadır. Meso seviyede yer alan jeopolitik gelenekler de aslında jeopolitik kültürün sorduğu sorulara farklı yanıtlar veren farklı bakış açılarını temsil etmektedir. Böylece jeopolitik gelenekler "tarihsel olarak, ulusal kimlik, çıkarlar ve politik öncelikler hakkında belirli bir normatif ve görece resmileştirilmiş bir bakış açısı geliştiren ulusal politik-felsefi" okullar şeklinde tanımlanmaktadır.⁸⁷ Rusya örneğinde 3 jeopolitik gelenek öne çıkmaktadır: Batıcılık, Avrasyacılık ve Statizm ki bu kavramlar tezin ilerleyen kısımlarında yeniden gündeme gelecektir.

1.3.3. Jeopolitik ve Söylem Analizi

Bir metodoloji olarak söylem analizi eleştirel jeopolitikte merkezi bir konuma sahiptir. Jeopolitiğin doğalmışçasına sunduğu dünya siyasetini sosyal, kültürel ve politik bir pratik olarak araştırmayı amaçlayan eleştirel jeopolitik için söylem analizi kuramsal ve felsefi arka planı ile büyük katkı sağlamaktadır. Petar Kurečić'in aktardığına göre, Toal jeopolitik söylemin diğer alanlara kıyasla eleştirel jeopolitikle en ilişkili alan olarak görüldüğünü belirtmektedir.⁸⁸ Müller daha ileriye giderek eleştirel jeopolitiğin kendisinin bir söylem analizi olduğunu söylemektedir.⁸⁹ Bu bakımdan organik bir birlik oluşturan eleştirel jeopolitik yaklaşımı ve söylem analizi metodu jeopolitik bir söylemin analizi için uygun görülmüştür.

⁸⁵ Geroid Ó Tuathail, *Near Abroad*, Oxford, Oxford University Press, s.39.

⁸⁶ *A.e.*, s.39.

⁸⁷ Ó Tuathail & Kolosov, "Нестабильность на Северном Кавказе и современная российская геополитическая культура", *Vesnik Obshestvennogo Mneniya*, No:2, s.39.

⁸⁸ Petar Kurečić, "Identity and Discourse in Critical Geopolitics: A Framework for Analysis", (Çevrimiçi)

https://bib.irb.hr/datoteka/794654.Identity_and_Discourse_in_Critical_Geopolitics_-_paper_Kurecic_final.pdf, 2015, s.4.

⁸⁹ Martin Müller, "Doing discourse analysis in Critical Geopolitics", *L' Espace Politique*, 2010, (Çevrimiçi) <http://espacepolitique.revues.org/index1743.html>, 15 Şubat 2019.

Söylem analizinin, jeopolitik söylemin gömülü olduğu belirli politik ve sosyal bağlamları dikkate alması gerektiğinin altını çizen Toal ve Agnew söylemi, “Okurların / dinleyicilerin ve konuşmacıların / izleyicilerin duyduklarını alıp, anlamlı bir şekilde düzenlenmiş bir bütün haline getirebilecekleri bir kurallar topluluğu”⁹⁰ şeklinde tanımlamışlardır. Siyasal doğaya sahip söylemler devlet yöneticileri ve resmi belge metinlerinden karikatür ve çizgi filmlerine, söylemsel formasyon taşıyabilecek birçok alanda açığa çıkarılmaya çalışılmıştır.⁹¹ Genel teorik çerçevenin dışında, eleştirel jeopolitik alanında söylemin ortak tanımına dair belirli girişimlerde bulunmuşken⁹² eleştirel jeopolitikte söylem analizinin nasıl yapılması gerektiğine dair metodolojik çalışmalar yetersiz kalmaktadır.⁹³

Müller söylem analizi çalışmaları için Laclau ve Mouffe’un söylem teorisini sunmaktadır.⁹⁴ “Reconsidering the concept of discourse for the field of critical geopolitics: Towards discourse as language and practice” adlı çalışmasında Müller mevcut söylem tanımlarının yetersizliği ve alana yöneltilen eleştirilerden yola çıkarak çalışmaları daha etkili hale getirecek bir söylem tanımı önermektedir. Bu anlamda yazar özneyi (agency) etkileyen yapısal kısıtlamalara, anlatı ve söylem arasında yapılan ayrıma ilgi çekmektedir. Söylemin dil ve pratik şeklindeki daha geniş tanımının jeopolitik kimliklerin araştırılmasında daha bütünsel bir analiz imkânı sağlayacağını savunmaktadır.⁹⁵

Bu bakımdan Müller mevcut eleştirel jeopolitik çalışmalarında söyleme dair 3 noktaya dikkatimizi çekmektedir: eylemde bulunan bireyin otonom olmasına, söylemi sosyo-bilişsel bir fenomen olarak ele alıp grup oluşum süreçlerinin bilişimi nasıl etkilediği ile ilgilenmesine ve son olarak yorumlayıcı açıklayıcı (interpretive-explanatory) bir yaklaşım kullanılmasına. Deneyimleri, kolektif bilgiyi yeniden yapılandırmayı

⁹⁰ Ó Tuathail & Agnew, a.g.e., s.192.

⁹¹ Bkz. Dodds, a.g.e.; Dittmer, a.g.e.; Klaus Dodds, “Popular geopolitics and audience dispositions: James Bond and the Internet Movie Database (IMDb)”, **Transactions of the Institute of British Geographers**, No:31, pp.116-130.

⁹² Bkz. Ó Tuathail & Agnew, a.g.e.; Dalby, a.g.e.

⁹³ Martin Müller, “Doing discourse analysis in Critical Geopolitics”.

⁹⁴ Müller, Doing Discourse Analysis; Martin Müller, “Reconsidering the concept of discourse for the field of critical geopolitics: Towards discourse as language and practice”, **Political Geography**, No:27, 2008, pp.322-338.

⁹⁵ Müller, “Reconsidering”, pp.329-331.

amaçlayan bu yaklaşım yapıların kritiğinden ziyade empati odaklı bir anlayışa kapı aralamaktadır.⁹⁶ Böylece özne ve yapı ikileminde eleştirel jeopolitikçiler kendilerini post-yapısalcı olarak tanımlasalar da otonom aktöre verdikleri ağırlık ile yapısalcı determinist bir yaklaşım izlemektedirler.⁹⁷ Foucault'nun çalışmalarını inceleyen Müller post-yapısalcı perspektifte bilgi olarak gücün birinin elinde olamayacağını sebep göstererek eleştirel jeopolitik çalışmalarda anlatının (narratives) devlet yöneticilerinin bir enstrümanı olarak sunulmasındaki tutarsızlığı açığa çıkarmaktadır.⁹⁸ Diğer yandan anlatı ve söylem arasından ilkinin mercek altına alarak metin odaklı kalan çalışmalar metinlerarasılığının yapısalcı mantığından dolayı aynı şekilde otonom aktörlerin belirli çıkarlar doğrultusunda ürettikleri çıktı olarak kalmaktadır.⁹⁹ Müller eleştirel jeopolitiğin bu sorunları aşması için Laclau ve Mouffe'un söylem tanımlarını önermektedir.

Metinler ile sınırlı kalmayıp pratikleri de içine alan bu söylem tanımı, sunduğu post-yapısalcı perspektifle yapı ya da aktör merkezli olmayıp bir süreç olarak "identification" orta yolunu sunmaktadır.¹⁰⁰ Bu tanım analizin merkezi konumunu işgal eden aktörün yerine söylemlerin belirli bir aktörden bağımsız olarak sabitleşme, rekabet etme ve değişim süreçlerine vurgu yapmaktadır.¹⁰¹ Bu teorinin bir diğer avantajı ise söylem analizleri için kavramsal sözlük sunuyor olmasıdır.¹⁰²

Laclau ve Mouffe'un söylem teorisinin jeopolitik söylemlerin ve kimliklerin kavramsallaştırılması ve analizi için metodolojik bir temel olarak kullanışlı olması onun üç özelliğinden kaynaklanmaktadır. Birincisi sosyal pratikleri söylemin bir parçası olarak ele alınması, kimliği dilsel alanda sıkıştırılmış olmaktan çıkararak sosyal pratikler dâhil çeşitli anlamlar sisteminde varlık göstermektedir. Böylece söylemsel- söylemsel olmayan ayrımı aşılmaktadır. İkinci olarak bu teorinin yapısal özelliklere yapmış olduğu vurgu, bizim sadece söylemleri ortaya çıkarıp eleştiri sunmamızı değil bunun yerine söylemlerin inşa ve değişimlerinde belirli kalıp ve

⁹⁶ A.e., s.325.

⁹⁷ A.e., s.326.

⁹⁸ A.e., s.328.

⁹⁹ A.e.

¹⁰⁰ A.e., s.330.

¹⁰¹ Müller, "Doing Discourse Analysis", s.10.

¹⁰² A.e.

düzenlilikleri belirlemeye çalışır. Son olarak “siyaset enstrümanı (apparatus), *ideolojiyi söylemsel hegemonyanın etkisi* olarak ele alma imkânı sağlar ve bu nedenle ... eleştirel çalışmalar için faydalı bir araç sunar”.¹⁰³

1.3.4. Laclau ve Mouffe’un Söylem Teorisi

Laclau ve Mouffe söylem teorileri için kullanışlı kavramsal çerçeve sunmaktadırlar. Buna göre “...[E]klemlenici pratiğin bir sonucu olarak ögeler arasında kimlikleri değişecek bir ilişki kuran her türlü pratiğe *eklemlenme* diyeceğiz. Eklemlenici pratikten doğan yapılaşmış bütüne ise *söylem* diyeceğiz. Bir söylem içinde eklemlenmiş durumda görünürken ortaya çıkan, farklılık konumlarına da *moment* diyeceğiz. Bunun tersine, söylemsel olarak eklemlenmemiş farklılıklara *öge* diyeceğiz”¹⁰⁴. Şimdi bu tanımlamalara yol açan teoriyi inceleyelim.

Laclau ve Mouffe “üç ana tipte özgülleştirme” sunarlar. İlki “söylemsel formasyonun karakteristik birleşikliği”ne dairdir.¹⁰⁵ Teorisyenler Foucault’nun Bilginin Arkeolojisi çalışmasında geliştirdiği birleşik tipini inceleme altına alıp buradan iki zıt perspektifin çıktığını gösterirler. İlkinde yayılım belirli referans noktasına ihtiyaç duyar. İkinci perspektifi takiben ise Laclau ve Mouffe linguistik modelden esinlenerek anlamların ilişkisellik içinde olduğu, yayılımda düzenlilik perspektifini geliştirirler. Buna göre söylemsel formasyon “farklılık konumları öbeği”dir.¹⁰⁶ Böylece esasen eklemlenici pratiklerle ilgilenen Laclau ve Mouffe için “dışsallık bağlamında belli bir bütünlük gösterebilecek bir konfigürasyon”¹⁰⁷ sistemi olarak söylemsel formasyon, ögenin momente geçişini araştırmak için elverişli bir zemin oluşturmaktadır.

İkinci olarak Laclau ve Mouffe dilsel (linguistik) modeldeki söylem ve söylemsel olmayan ayrımını reddederler. Sosyal ilişkiler sadece dilsel bir olgu değildir. Söylemsel olmayan yapıların farklılık konumları söylemin dışında kalan zorunlulukta meydana gelmemiştir. Onlar da tıpkı dilsel yapılar gibi eklemlenme bütününde tanımlanabilir. Bu “her nesnenin bir söylem nesnesi olarak”¹⁰⁸ oluşmasından yani aynı

¹⁰³ A.e., s.15.

¹⁰⁴ Ernesto Laclau & Chantal Mouffe, **Hegemonya ve Sosyalist Strateji**, Çev. İstanbul, İletişim Yayınları, 2017, s.196.

¹⁰⁵ A.e., s.169.

¹⁰⁶ A.e., s.170.

¹⁰⁷ A.e.

¹⁰⁸ A.e., s.173.

olay ya da nesnenin belirli söylemsel bütünlüğün yapılanışına göre anlamlandırılmasından kaynaklanmaktadır. Farklılık konumları maddi öğelerin de yayılımını içermekte böylece söylem de maddi bir karaktere sahip olmaktadır. Özetle söylemin sadece düşünsel bir karaktere sahip olduğuna karşı çıkan Laclau ve Mouffe dilsel ve dilsel-olmayan öğelerin de aynı söylemsel bütünlük içinde yer aldığını savunurlar. Bu çalışmamız için büyük bir önem taşımaktadır çünkü bu şekilde söylem analizine sadece Putin'in söyledikleri değil aynı zamanda Gürcistan ve Ukrayna müdahalesi ya da söylemsel üretimi sağlayan çeşitli düşünce ve devlet kuruluşlarının açılması gibi eylemler de dâhil edilmektedir.

Son olarak teorisyenler dilsel modeldeki kapalılığa karşı çıkmaktadırlar. Her bir öğenin momente indirildiği kapalı sistemde, sosyal dünya ancak tekrarlanmalardan ibaret olurdu. Anlamın üretimi için dışsal alanın bırakılmadığı bu sistemde, geçici sabitlenmeyi mümkün kılan yeni düğüm noktaların oluşumu mümkün olamaz. Böylece kapalı sistemde öğeden momente geçiş olarak eklemleme pratiğinin kendisi yoktur.¹⁰⁹ Hâlbuki Laclau ve Mouffe'a göre anlamlar ve kimlikler eklemleme pratiği sayesinde devamlı oluşum süreci içindedirler ve bu sürekli yeni oluşumları sağlayan yani sistemi açan da söylemsellik alanıdır. Söylemsellik alanı içindeki “yüzer-gezer” öğeler yeni söylemsel bütünlükler için sonsuz bir kaynak oluşturmaktadırlar.¹¹⁰ Bu da sadece nihai bir Rus jeopolitik tahayyülü tablosunu sunmamızı değil, aynı zamanda hangi eklemleme pratiklerinin sonucu olarak söylemsel formasyonun ortaya çıktığını yani nasıl bir dönüşüm geçirdiğini incelememizi mümkün kılar.

Mutlak sabitliğe ulaşamayan kimlik ve anlamlar mutlak sabitsizlik içinde de değildir. Varlıkların içsellikleri ve dışsallıkları sürekli bir ilişki içinde ve bundan kaynaklı oluşum halindedirler. Böylece belirli momentlerin kısmi sabitlenmesi ile oluşan söylem aynı zamanda “kendisini bozan bir “anlam fazlalığı”nın kısmi bir sınırlanışı olarak [da] var olur”.¹¹¹ Yazarlar bu fazlalığı söylemsellik alanı olarak adlandırmaktadırlar. Bu kavram “hem bütün nesnelere zorunlu söylemsel karakterini hem de verili herhangi bir söylemin nihai bir dikiş gerçekleştirmesinin olanaksızlığını

¹⁰⁹ A.e., s.178-179.

¹¹⁰ A.e., s.179.

¹¹¹ A.e.

belirlenmektedir”.¹¹² Bu olanaksızlık içinde sabitlenmeye ulaşma çabası toplumun ta kendisidir. Söylemsellik alanı içinde merkez kurma ya da akışı durdurma ancak “kısmi sabitleştirmenin ayrıcalık söylemsel nokta[sı]” olan düğüm noktası ile mümkün olabilir; özneler anlamlarını düğüm noktası ile olan ilişkisinden almaktadırlar.¹¹³ Fakat söz konusu düğüm noktaları ve çekim güçleri *a priori* oluşmaz, burada kurucu üstbelirlenimdir.¹¹⁴ Böylece toplum, eklemleme pratiği sürecinde düğüm noktalarının sağladığı kısmi anlam sabitliğinden mutlak sabitlenmeye ulaşmaya çalışan fakat hiç ulaşamayan bir varlık olarak tanımlanır.

Yukarıda ifade edilenlerden yola çıkarak Laclau ve Mouffe’un öznesi kendi başına bir anlam taşıyan ve sosyal ilişkileri kuran bir varlık değildir; o, “bir söylemsel yapı içindeki özne konumları”¹¹⁵ anlamına gelmektedir. Özne ne kendi inşa eder ne de yapı tarafından inşa edilir. Bu bakımdan Rus jeopolitik tahayyülü Putin ve Kremlin’deki yakın çevresi tarafından geliştirilmiş ya da uluslararası sistemin yapısından kaynaklı oluşmuş bir konsept olarak anlaşılmalıdır. Her özne söylemsel bütünün içinde bir konum alır ve bu konumlar arasındaki farklılık onlara anlam verir. Böylece özne içinde söylemin de karakteristik özelliklerini taşır ve söylemsel bütünün kapanmasının imkânsız olmasından kaynaklı hiçbir özne anlamı tamamen sabitleşemez. Bu da jeopolitik tahayyüllerin değişmesini sağlar. Burada araştırılması gereken de öznenin kısmi konumlanmasını mümkün kılan momentin yayılımı ve öznenin sürekli oluşumunu sağlayan “üstbelirlenme ve bütünleşme ilişkiler[i]”.¹¹⁶ Politik ya da toplumsal özneler *a priori* çıkarılara sahip değildirler. Bu çıkarılar belirli söylemin içinde oluşur ve ancak onun içinde “özcü” görülür. Politik bir öznenin savunduğu “tarihsel çıkarılar”, bunlara ulaşmadaki yol ve engeller “bir söylem kuran eklemleyici bir pratikten başka bir şey değildir”.¹¹⁷ Herhangi bir söylemin bu veya başka bir şekilde kısmi kurulmasında herhangi bir zorunluluk yoktur; bu alanda belirleyici olan “kimliklerin üstbelirlenmiş karakterde”¹¹⁸ olmasıdır. Öznelerin olanaksız nihai

¹¹² A.e.

¹¹³ A.e., s.181.

¹¹⁴ Ernesto Laclau, **The Rhetorical Foundations of Society**, London, Verso, 2014, p.91.

¹¹⁵ Laclau & Mouffe, **a.g.e.**, s.185.

¹¹⁶ A.e., s.188.

¹¹⁷ A.e., s.193.

¹¹⁸ A.e.

bütünlük çabası içinde olmalarını sağlayan, hegemonik eklemlenmeyi olanaklı kılan oyun “üstbelirlenme oyunu” dur.¹¹⁹ Bu bakımdan analizimizde belirli bir jeopolitik tahayyülün oluşma sebebi değil; bu söylemsel formasyonun hangi eklemlenme pratikleri sonucunda oluştuğu ve kısmi sabitlemenin yani bir döneme ait Rus jeopolitik tahayyülünün tablosu ve düğüm noktaları araştırılacaktır.

Peki söylemin kapanmasının imkansız olduğu bir durumda herhangi bir kimlik ve toplumdaki bahsetmemiz mümkün mü? Ve ilişkisel bir şekilde kurulan anlamlar bu imkânsızlıktan kaynaklı olarak tamamen anlamsız kılınmaz mı? Laclau ve Mouffe bu sorunu sosyal alanda siyasala ontolojik öncelik vererek çözmeye çalışmışlardır. Böylece sosyal ilişkilerin temelinde yatan ve eklemlenme pratiğinin sonucu olan söylemler siyasal yapılardır. Bu yapılar siyasal olduklarından dolayı kendi içlerinde siyasal ilişkilere içkin antagonist ilişki ve güç mücadelesinin aktörü olan hegemonyayı inşa etmektedirler. Bu hegemonyada da belirli jeopolitik kültürün ve geleneklerin oluşmasını mümkün kılan hegemon jeopolitik tahayyülün ta kendisidir.

Nesnellığın Sınırı: Antagonizma

Antagonistik ilişki, her hangi bir söylemsel formasyonun ayrılmaz ve hatta onun kurucu bir parçasıdır. Bu bakımdan başta antagonistik ilişkinin ne olduğunun açıklığa kavuşturulması ve Rus jeopolitik tahayyülünde antagonistik ilişkilerin oluşumunun araştırılması büyük bir önem taşımaktadır.

Antagonistik ilişkinin ne olduğunu anlamaya çalışan Laclau ve Mouffe analizlerine karşıtlığın ve çelişkinin antagonistik ilişkiyi tanımlamadaki yetersizliğini ortaya çıkarmak ile başlamışlardır. Karşıtlık “fiziksel dünyanın toplumsal dünyaya ya da toplumsal dünyanın fiziksel dünyaya eğrilemesi olarak genişletil[işi]”dir, çelişki ise zorunlu antagonistik bir ilişki doğurmadığından dolayı nesnel arasındaki antagonistik ilişkinin tipini açıklayamamaktadır.¹²⁰ Çünkü “bunlar antagonizmaların kendilerini değil, onları olanaklı kılan koşulları açıklamaktadırlar”¹²¹. Nesnel bir ilişkiyi ve tam kimlikler arasındaki ilişkiyi tanımlayan karşıtlık ve çelişki söylemler arası seviyeye ulaşamamaktadırlar. Antagonizma ise “bütünlüklerin oluşmasının

¹¹⁹ A.e., s.195.

¹²⁰ A.e., s.198.

¹²¹ A.e., s.200.

olanaksızlığından doğar”¹²² ve aynı anda bu tamamlanamamadan sorumlu düşman inşa eder. Bu kavramsallaştırmadan hareketle araştırılması gereken, kimliklerin kendilerini tamamlama yolunda birbirlerini nasıl engel olarak inşa ettikleridir. Örneğin Rus jeopolitik söyleminde kendini gerçekleştirme –çok kutuplu bir dünyada büyük güçlerden biri olma, medeniyetsel özgünlüğünü devam ettirme vs.- yolunda kimliğin bir parçası olarak Batı’nın veya daha özel olarak ABD’nin nasıl düşman, engel olarak inşa edildiği araştırılmalıdır. Bu antagonistik ilişki içinde sıkça tarihten örnek verme yani deneyime başvurma ihtiyacı ise antagonizmanın farklılık konumlarından birine yerleştirilmesinin mümkün olmamasından kaynaklanmaktadır. “Çünkü dil ancak antagonizmanın bozduğunu sabitleştirmek için bir çaba olarak var olur”, antagonizma dil içinde “yakalanamaz”.¹²³ Sonraki bölümlerdeki analizlerde belirtildiği gibi Putin’in konuşmalarında sıklıkla tarihi olaylara ve benzetmelere başvurusu bu çerçevede değerlendirilmelidir.

Hegemonya

Hegemonya kavramı teorinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Buna göre hegemonya öğelerin momente dönüştüğü kısmi sabitlenmeyi yani belirli söylemsel alanın oluşmasını sağlamaktadır. Tıpkı klasik jeopolitikte sıfır toplamlı anlayışın *a priori* kabul edilmesinde olduğu gibi hegemonik müdahale, anlamları sabitleyerek belirli bir perspektifin doğallaştırılmasını sağlamaktadır.

Geçici anlam sabitlemesi olan hegemonya bu anlam sabitlenmesinin olduğu öğelerin momente dönüştüğü eklemlenme pratiği alanında yani belirli bir jeopolitik tahayyül içerisinde kurulmaktadır. Söylemsel formasyonun içindeki düğüm noktaları da hegemonyanın kendini üzerine konumlandığı anlamlar bütünü oluşturur. Fakat hegemonik anlamlar bütünü ile hegemonize edilen aynı değildir. Hegemonya söylemsellik alanında bir düzen ve sabitlenme yaratırken bir ayağı dışsaldır. Bu dışsal ile ilişki zaruridir. Aksi halde tam bir özdeşlik durumu ortaya çıkmış olacağından hegemonyadan bahsetmemiz mümkün olamazdı. Bu ayrıca hegemonyanın mutlak sabitlenmesinin ve merkezi konum almasının imkânsızlığına işaret etmektedir.

¹²² A.e., s.201.

¹²³ A.e.

Kuramsal çerçevemizi özetlemek gerekirse söylem ikili bir sürecin neticesinde oluşmaktadır: “kısmi sabitleştirmenin ayrıcalık söylemsel nokta”sı olan düğüm noktası etrafında içerdeki farklılıkları kaldıran eşdeğerlik zincirinin ve sınırlarını şekillendiren antagonistik ilişkinin oluşturulmasıyla. Olumsal olarak gerçekleşmesinden dolayı bu süreç siyasaldır ve antagonistik sınırın dışında kalan ötekiyi oluşturur. Bu grup oluşturma konsepti, siyasi toplulukları ortak dil, coğrafya ya da ‘büyük Rusya’ gibi düğüm noktaları etrafında toplayan “hayali cemaatler”¹²⁴ olarak yeniden kavramsallaştırmaya yardımcı olur. Bu çalışmada Laclau ve Mouffe’un söylem teorisi kullanılarak Putin dönemi Rus jeopolitik tahayyülünün hangi düğüm noktaları etrafında oluştuğu, bunların zamanla nasıl değiştiği araştırılacaktır.

Politik ya da toplumsal özneler *a priori* çıkarlara sahip değillerdir. Bu çıkarlar belirli söylemin içinde oluşur ve ancak onun içinde “özcü” görülür. Politik bir öznenin savunduğu “tarihsel çıkarlar”, bunlara ulaşmadaki yol ve engeller “söylem kuran eklemleyici bir pratikten başka bir şey değildir”.¹²⁵ Sınır üretimi ve mekanlaştırma süreçleriyle dışarıdakinden tamamen farklı homojen bir ‘içeri’ yaratılmaktadır. Böylece mekânsal düzenlemeler belirli kimlik/jeopolitik tahayyül yapılarını desteklemektedir. Dolayısıyla bu yaklaşım mekansallığın toplumsal anlamının tartışıldığı siyasal coğrafya çalışmaları için elverişli bir zemin sunmaktadır.

1.4. Rusya’da Bir Disiplin Olarak Jeopolitik ve Etkisi

1.4.1. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nde Jeopolitik Çalışmalar

İkinci Dünya Savaşı sonrası dünya ABD ve SSCB nezdinde iki süper gücün yükselişine ve iki-kutuplu dünya sisteminin oluşmasına tanıklık etmiştir. Bu iki güç arasında oluşan antagonistik ilişki Soğuk Savaş jeopolitiğinin doğmasına sebep olmuştur. Buna göre savaştan sonraki 40 yıl “haritanın coğrafi kaleydoskopunun iyinin kötüye, kapitalizmin komünizme, Batının Doğuya, Amerika’nın Sovyetler Birliği’ne karşı jeopolitik monokromuna” dönmesi ile sonuçlanmıştır.¹²⁹ Anti-kolonyal söyleme

¹²⁴ Benedict Anderson, **Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, Çev. İskender Savaşır, İstanbul, Metis.

¹²⁵ Laclau & Mouffe, **a.g.e.**, s.193.

¹²⁹ Ó Tuathail, Dalby & Routledge, **a.g.e.**, s.48.

sahip her iki taraf da etki alanlarını genişletmek için emperyalist bir yarış içine girmişlerdir. Bu bakımdan tarafı henüz belli olmamış 3. Dünya ülkeleri için verilen mücadele, “dost” ve “düşman” olarak ayrılan kapitalist ve komünist blokların nihai olarak oluşmaları yönünde ilerlemiştir.¹³⁰ Bu küresel rekabet içerisinde de her bir taraf belirli bir jeopolitik stratejiye bağlı olarak hareket etmiştir.

Sovyetler Birliği’nde resmi olarak hem siyasi hem de akademik çevrelerde bir bilim ya da araştırma konusu olarak jeopolitik yoktu. Sovyetler Birliği’nde bir “burjuva” bilimi *Izhenauka* (yalanbilimi) olarak değerlendirildiğinden dolayı jeopolitik yasaktı.¹³¹ Sovyetler Birliği’nin 1960 yılının Felsefe Ansiklopedisinde, jeopolitik burjuva ile ilişkili, emperyalist devletlerin agresif politikalarını haklı çıkarmak için fiziksel, ekonomik ve coğrafi verilerin sapkınca kullanıldığı gerici bir teori olarak değerlendirilmektedir.¹³² Bu bakımdan ‘yaşam alanı’, ‘doğal sınırlar’ gibi kavramların ve devletlerin coğrafi konumlarının militarizmi ve savaşları haklı çıkarmak için kullanıldığı vurgulanmaktaydı.¹³³ Ancak formel olarak yasak olan jeopolitiğin pratikte var olduğu, gerek Hitler’le Polonya üzerine anlaşılmasında gerekse Afganistan ve Çekoslovakya müdahalelerinde açıkça gözlemlenmiştir. Sovyet liderleri açıkça jeopolitik kaygılar taşımaktaydılar: sosyalist devletler topluluğu, ittifak içerisine girmiş kapitalist Batı toplumları tarafından kuşatılmaya çalışılan bir kale olarak görülmekteydi.¹³⁴ Bunu engellemek için güvenlik kuşakları inşa edilmekteydi. Bu jeopolitik akıl yürütme şekli, SSCB’nin ülkelerin coğrafi konumuna ve stratejik önemine göre yaptığı yardım (SSCB’nin Küba gibi sosyalist rejimlere ekonomik desteği) ve askeri müdahalelerden (Vietnam ve Kore savaşları) açıkça gözlemlenebilmektedir.¹³⁵ Sovyetler Birliği’nin tüm jeopolitik kaygılarının önüne geçen çevrelenme korkusu, Sovyet dış askeri müdahalelerinin temelini oluşturmuştur. Sovyetler döneminde, Rus kalpgahı, beş güvenlik kuşağı ile kuşatılmıştır. Kuşaklar en uzaktan Üçüncü Dünya (Küba, Sandinist Nikaragua, Etiyopya, Angola)

¹³⁰ Agnew, **a.g.e.**, s.107.

¹³¹ Bassin & Aksenov, **a.g.e.**, s.99.

¹³² **Sovyetskaya Entsiklopedia**, 1960, s.350

¹³³ Moro De Farge, **Введение в геополитику**, Moskova, (Çevrimiçi) http://read.virmk.ru/f/FARG_Moro_de/content.htm, s.83.

¹³⁴ **A.e.**

¹³⁵ Ó Tuathail, Dalby & Routledge, **a.g.e.**, s.58-61.

müttefiklerinden başlayarak, Orta Avrupa'da Varşova Paktı üyeleri ve Afganistan, Moğolistan dâhil sınır devletlerinden, Birliğin diğer 14 cumhuriyetine kadar uzanmaktaydılar.¹³⁶

SSCB'nin jeopolitik düzeni "emperyalistlerin" yakın olduğu Doğu Avrupa ülkelerinde siyasi kontrolü elde tutmak ve ekonomisinin elverdiği kadar Üçüncü Dünya ülkeleri arasında komünist rejimleri desteklemek üzerine kuruluydu.¹³⁷

1.4.2. Rusya'da Jeopolitiğin Geri Dönüşü

Jeopolitik tahayyül üzerine bir araştırma yaparken bir disiplin olarak jeopolitiğin ülkenin siyasal hayatında nerede konumlandırıldığının anlaşılması önem kazanmaktadır. Bu bilgi ülkedeki jeopolitik muhayyile biçiminin karar alma sürecindeki etkinliğine ışık tutmaktadır.

SSCB'nin yıkılışı ve onun doğurduğu sonuçlar, günümüz Rus jeopolitik tartışmalarında merkezi bir konuma sahiptir. Putin'in "20. Yüzyılın jeopolitik faciası" olarak adlandırdığı bu olay Rusya için kültürel, ideolojik, ekonomik kimliğinin ne olacağına dair birçok soru işaretinin oluşmasına neden olmuştur. Nüfusun dörtte birini ve topraklarının yarısını kaybeden Rusya kendini sıkışık bir Rus ulus-devleti bedeninde bulmuştur. Bunun yanında en önemlisi Rusya *derzhava* (büyük güç) statüsünü kaybetmişti. Tüm bu yapısal sorunlar ülkenin toprak bütünlüğünün tehdit altında olması, ulusal ve bölgesel güvenlik sorunlarıyla kamçılanmıştır. Yeni sınırları ile Rusya nedir ve çıkarlarını neler oluşturmaktadır? Hangi bölgeler güvenliği için önemlidir? Dost ve düşmanı kimlerdir? Bu sorulara yanıt arayanlar için ideolojiden arınmış görünen jeopolitik yaklaşım ümit vaat ediyordu.

Rusya'da ayrı bir disiplin olarak jeopolitik, SSCB'nin yıkılmasının ardından gelişmeye başlasa da bu alanda ilk araştırmalar 1980'ler Gorbaçev ile gelen liberalleşme süreciyle başlamış ve bu alanda önemli sayıda çalışma kaleme alınmıştır.¹³⁸ 1980'lerin son yılları ile beraber jeopolitiğin Felsefe Ansiklopedisindeki

¹³⁶ John O'Loughlin, "Geopolitical Fantasies and Ordinary Russians: Perception and Reality in the Post-Yeltsin Era," **Geopolitics**, Vol.6, No:1, 2001, pp.13-14.

¹³⁷ Ó Tuathail, Dalby & Routledge, **a.g.e.**, s.51.

¹³⁸ Bkz. Vladimir Lukin, **Центры сил": концепции и реальность**, Moskva, 1983; İrina Ponomar'ova & Natalia Smirnova, **Геополитика империализма США: атлантическое направление**, Moskova, Mysl', 1986; Vladimir Kolossov "Российская геополитика: традиционные концепции и современные вызовы", **Общественные науки и**

tanımı önceki yıllara nazaran oldukça değişmiştir. Yeni tanıma göre “jeopolitik ülkelerin özellikle dış politikalarının coğrafi faktörlere bağlı olarak önceden belirlenmiş olduğunu savunan Batılı bir siyaset bilimi konseptidir”.¹³⁹ 1990'larla beraber jeopolitik kurumsallaşmaya başlamıştır. Aralık 1993'te Devlet Duması Jeopolitik Komitesi'ni kurdu. 1990'ların ikinci yarısından itibaren “jeopolitik” terimi birçok resmi belgede, özellikle de Federal Meclis Başkanının mesajlarında ve “Rusya Federasyonu Dış Politika Konsepti”¹⁴⁰nde aktif olarak kullanıma alındı. Birçok politikacı jeopolitik düşüncelerini dile getirmeye ve kaleme almaya başladı.¹⁴¹ Vladimir Zhirinovsky, Genadiy Zyuganov. Bununla beraber Jeopolitik Problemler Akademisi (1999), Jeopolitik Araştırmalar Merkezi (2002) ve Lomonosov Moskova Devlet Üniversitesinde Jeopolitik Bölümü (2005) gibi akademik anlamda jeopolitik üzerine araştırma yapan birçok farklı birim kurulmuştur. SSCB'nin yıkılmasının ardından jeopolitik çalışmalar/söylemler Rusya Federasyonu'nun siyasi hayatında önemli bir noktaya gelmiştir. Bir “bilim” olarak jeopolitik hızla yaygınlık kazanmıştır. Üniversitelerde bu alanla alakalı dersler açılmış, jeopolitik söylemler askeriye ve devlet bürokrasisinden kamusal tartışmalara kadar yayılmıştır.¹⁴² Sayıları hızlıca artan strateji ve jeopolitik çalışmaları yeni Rus jeopolitik tahayyülünü inşa etmeye koyulmuştur. Bunlar arasında hızlıca yayılıp en çok yaygınlık kazanan Yeni Avrasyacılık jeopolitik geleneği olmuştur.

Rus jeopolitik gelenekleri arasındaki ana ayrım Batıcılar (*zapadniki*) ve Avrasyacılar arasında geçmektedir. Batıcılar, Rusya'nın çoğunlukla liberal kesimleri ve Yeltsin döneminin Dış İşleri Bakanı Kozyrev gibi Rusya'nın Batı ile entegrasyonu yolunda ülkeyi kapsamlı bir reform döneminden geçirmeyi amaçlayan yönetici elitleri tarafından temsil edilirken; Yeni Avrasyacılık “kırmızı-kahverengi ittifakı” yani

современность, 1996, No:3, s.86-94; Konstantin Gadzhy'ev, **Введение в Геополитику**, Moskova, Logos, 1998.

¹³⁹ Sovyetskaya Entsiklopedia, 1989, s.116.

¹⁴⁰ **Rusya Federasyonu Dış Politika Konsepti**, 11 Temmuz 2000, (Çevrimiçi) http://www.ng.ru/world/2000-07-11/1_concept.html, 4 Şubat 2019.

¹⁴¹ Genadiy Züganov, **География победы: Основы российской геополитики**, y.y., 1997. Rus Komünist Partisi, 17 Şubat 2013, (Çevrimiçi) <https://kprf.ru/personal/zyuganov/zarticles/6699.html>, 31 Ocak 2019; Moskova Devlet Üniversitesi, **Vladimir Zhirinovsky Moskova Devlet Üniversitesi'nde jeopolitik üzerine bir konferans verdi**, 27 Mart 2019, (Çevrimiçi) <http://polit.msu.ru/2019/03/27/118/>.

¹⁴² Bassin & Aksenov, **a.g.e.**, s.100.

milliyetçi ve sol kesimler tarafından desteklenmektedir. Bu iki geleneğin Rusya için oldukça farklı yollar sunmaları büyük ölçüde “Rusya” ve “Rus” anlayışlarının son derece farklı olmalarından kaynaklanmaktadır. Dış politika sorunları ile sınırlı kalmayan teoriler Rus sivil toplumu, toplumsal düzen ve değerlere dair farklı fikirler sunmaktadırlar. Batıcılar Rusya'nın bir Avrupa demokrasisi olabileceğine ve her şeyden önce medeniyetsel olarak bir Avrupa ülkesi olduğuna inanmaktadırlar. Büyük ölçüde ortak Hristiyan inancı ile beslenen bu düşüncenin temsilcileri Batı değerlerinin evrenselliğini kabul ederler. Dolayısıyla Rusya'yı çoğulcu ve demokratik Batı çatısı altında görmek isterler. Avrasyacılar ise Rusya'yı kültürel olarak bağımsız, ne Batı'da ne Doğu'da yer alan, kendine özgü bir medeniyet olarak görmektedirler.

1917 Bolşevik devriminden Avrupa'ya kaçan Rus entelektüeller tarih, coğrafya, felsefe, dil gibi doğrultuda Pyotr Savitskiy, Nikolay Trubetskoy, Grigoriy Vernadsky, Georgiy Florovski ve Pyotr Suvchinski, 1921'de Sofya'da yayınlanan “Doğuya Doğru” adlı ortak bir kitap yayınlamışlardır. Bu eserde bireyci, rasyonalist Roma-Germen düşünce hareketine karşı yeni bir düşünce ortaya atılması hedeflenmiştir. Savitskiy'nin kazandırdığı “gelişim yeri” kavramı sayesinde özellikle coğrafi özellikler vurgulanarak Rusya'nın ne Doğu ne de Batı olduğu ve kendine özgü bir medeniyet olduğu iddia edilmiştir.¹⁴³ Coğrafi özgünlüğü ve ayrı bir kıta olarak ele alınması gerekliliği Savitskiy'nin “Rusya'nın Coğrafi Özellikleri” adlı eserinde ispatlanmaya çalışılmıştır. Prens Trubetskoy “Avrupa ve Beşeriyet” adlı eserinde ise Batı kültürünün daha üstün olmadığını ve genel olarak dünyadaki kültürler arasında hiçbir hiyerarşik sınıflandırmanın mümkün olmadığı savunulmuştur.¹⁴⁴ Bunun yanında yazar Avrupalılaşmaya çalışan halkların kaçınılmaz olarak kendi benliklerini ve bütünlüklerini kaybedeceklerini söylemiştir.

Bu düşünce çerçevesinde Rus tarihi de tekrar ele alınmaktadır. Buna göre Rus tarihi Kiev Rusya'sından değil Moskova'dan başlatılarak Moğol istilası olumsuzlaştırılmadan ele alınmıştır.¹⁴⁵ Böylece Rusya'nın istila edilmesi değil de

¹⁴³ Pyotr Savitskiy, **Поворот к Востоку**, (Çevrimiçi) <http://gumilevica.kulichki.net/SPN/spn06.htm>.

¹⁴⁴ Nikolay Trubetskoy, **Европа и человечество**, (Çevrimiçi) <http://gumilevica.kulichki.net/TNS/tns03.htm>.

¹⁴⁵ Trubetskoy, a.g.e.; Lev Gumilyov, **Древняя Русь и Великая степь**, (Çevrimiçi) <http://gumilevica.kulichki.net/ARGS/index.html>.

Altın Ordunun ve Rusya'nın birleşmesi söz konusu olmuştur. Bu bakış açısında Cengiz Han yönetiminde Avrasyanın önemli bir kısmının tek devlet altında toplanmasının savaşların sona ermesi açısından önemli bir gelişme olduğu iddia edilmiştir. Sonrasında bu güçlü merkezi devlet yönetimi Rusya'ya miras kalmıştır ve artık Avrasya coğrafyasının bütünlüğünü sağlama "hizmetini" merkezi rolü ile Rusya sürdürecektir.

Rus siyasal hayatı içinde hem liberaller hem de Avrasyacılar arasında jeopolitiğe artarak yapılan vurgu aslında daha geniş çerçevede ideolojik temelli dış politikadan "pragmatik" bir dış politikaya geçişin bir parçası olarak gerçekleşmiştir.¹⁴⁶ Buna göre ideolojiden arınmış jeopolitik, olaylara "normal" bir bakış açısı olarak değerlendirilmiştir. Böylece sözde ideolojik olmayan jeopolitik, SSCB döneminde deneyimlenen ideolojik siyasetten kaçış yolu olarak görülmekteydi. Ancak "1993'te, Rus dış politikasındaki değişimi meşrulaştırıcı bir söylem olarak ... Rusya'nın coğrafi, stratejik ve dünya çapında kültürel-politik ayrıcalıklı konumunun temsili haline gelen klasik devrim sonrası Avrasyacılığa başvurulmasıyla pragmatizmin sınırlılığı ortaya çıkmıştı".¹⁴⁷

SSCB'nin yıkılışı ardından Rusya'da jeopolitiğin ve özelde Avrasyacılığın popülerlik kazanmasının altında yatan nedenlere dair çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bobo Lo'ya göre jeopolitiğin Rusya'da yaygınlık kazanması *derzhava* statüsünün kaybedilmesinden dolayı hissedilen aşağılanma duygusu ile tetiklenmiştir.¹⁴⁸ Toal aynı duygunun duygusal (affective) jeopolitiği canlandırdığını iddia etmektedir.¹⁴⁹ Toal insanın karar alma sürecinde sadece rasyonel faktörlerin değil "biyolojik bir fenomen" olan *affect*'in (duygunun) de etkili olduğunu savunmaktadır.¹⁵⁰ Duygusal (affective) jeopolitiğin bu anlamda belirli duyguların etkisi altında gerçekleşen jeopolitik muhayyile biçimi olduğunu söyleyebiliriz. David Kerr, daha geniş çerçevede Rusya'da jeopolitiğin ve özelde Yeni Avrasyacılığın yükselişini post-

¹⁴⁶ Natalia Morozova, "Geopolitics, Eurasianism and Russian Foreign Policy Under Putin", **Geopolitics**, Vol.14, No:4, 2009, pp. 667-686.

¹⁴⁷ **A.e.**, s. 669.

¹⁴⁸ Bobo Lo, **Vladimir Putin and the Evolution of Russian Foreign Policy**, London, The Royal Institute of International Affairs, 2003, p.12.

¹⁴⁹ Ó Tuathail, *Near Abroad*, s.90.

¹⁵⁰ **A.e.**, s.45.

komünist dönemin çıktısı olarak değerlendirmektedir.¹⁵¹ Bu değerlendirmeye göre jeopolitik “yeni devletin sınırlarının, ilgi ve etki alanlarının belirlenmesi ve güçlenmesi; Rusya'nın politik kültüründe ve ulusal ruhunda derin kökleri olan bir kavram etrafında dış politikada görüş birliği oluşturma ihtiyacı”ndan kaynaklanmıştır.¹⁵²

1920-1930'lar da *emigré* Rus entelektüelleri arasında geliştirilen Avrasyacılık 1990'ların ortasında neo-Avrasyacılık ya da yeni Avrasyacılık olarak Rus siyasal hayatında tekrar gündeme gelmiştir.¹⁵³ 2000'lerle beraber dar entelektüel çevrelerden çıkıp kamuda sıklıkla dile getirilen popüler bir kavram olmuştur. NATO genişlemesi, ayrılıkçı hareketler, AB ile vizesiz rejim anlaşmasının yapılamaması, eski Sovyet coğrafyasında Batılı güçlerin artan etkinliği ve daha birçok gelişme bir yandan Batıcı politikaları gözden düşürürken diğer yandan da Avrasyacılığı bu sorunlara ve Rusya'nın büyük güç olma isteğine yanıt veren, onunla “aynı endişeleri paylaşan” bir düşünce olarak popülerlik kazanmıştır.¹⁵⁴ Ekonomik alanda ise;

1990'ların ortalarına geldiğinde, kısmen önemli Batı ekonomik yardımının eksikliğine dair bir hayal kırıklığı karşısında, kısmen de özelleştirme sürecinde Rus ekonomisinin kötüleşen koşullarından dolayı Batılı ekonomistler tarafından tasarlanan ve yanlış yönetilen birçok politikaya tepki ortaya çıktı. Tepki, “yeni Avrasyacılık” olarak adlandırılan ideolojik bir kayma ile ilişkilendirildi.¹⁵⁵

Batıcı politikanın hayal kırıklığına dönüşmesi, Rusya'nın coğrafi bedenini SSCB ya da Rus İmparatorluğu sınırlarında gören çoğunlukla milliyetçi ve komünistlerden oluşan grubun güçlenmesini sağlamıştır. Kahverengi ve kırmızılının ittifakı olarak adlandırılan bu grup “Rusya'nın, Rus ve Sovyet imparatorluğunun parçalarına odaklanması ve sesinin sınırlarındaki bu yeni devletlerin hem içinde hem de aralarında

¹⁵¹ David Kerr, *The New Eurasianism: The Rise of Geopolitics in Russia's Foreign Policy*, **Europe-Asia Studies**, Vol.47, No:6, pp.977-988.

¹⁵² **A.e.**, s.987.

¹⁵³ Marlene Laruelle, **Russian Eurasianism An Ideology of Empire**, Baltimore, The John Hopkins University Press, 2008, p.4-5.

¹⁵⁴ Andrei Tsygankov, “Mastering space in Eurasia: Russia's geopolitical thinking after the Soviet break-up”, **Communist and Post-Communist Studies**, No:36, 2003, p.106.

¹⁵⁵ Robert Legvold, **Russian foreign policy in the twenty-first century and the shadow of the past**, New York Columbia University Press, 2007, s.259.

yeniden inşa edilmesinden endişe duyuyorlardı. Böyle düşünenlerin çoğuna basitleştirilmiş “Avrasyacılık” etiketi iliştilmişti...”.¹⁵⁶ Bu çalışmada ise Rus jeopolitik tahayyülü belirli bir kategorileştirmeden kaçınılarak incelenecektir. Böylece birçok çalışmada¹⁵⁷ olduğu gibi hedefimiz nihai kerte Rusya’nın Avrasyacılığı takip edip etmediğini tespit etmek değil; Avrasyacı ya da başka bir jeopolitik kültürün de elementlerini barındıran Rus jeopolitik tahayyülünü sunmaktır.

1.5. Putin ve İktidara Gelişi

1980’lerden beri Sovyetler Birliği’nin kötüleşen ekonomik durumu dünyadaki büyük güç statüsünü ve refah içinde eşitlikçi geleceğe yürüyen öncü ülke konumunu sarsmıştır. Afganistan ve Polonya’daki çözümü gecikmiş krizlerin yanı sıra Sovyetler Birliği’nin farklı bir gelişim yolu izleyen, ABD’nin alternatifi olma iddiasının içi boşalmıştır. Leonid Brejnev’in Ekim 1982’deki ölümü üzerine yerine gelen önce Andropov ve ardından Çernenko’nun sırasıyla 9 ve 13 aylık yönetimlerini Mihail Gorbaçov takip etmiştir. Genç ve dinamik bir lider olarak görülen Gorbaçov, ülkedeki durumu değiştirmek için kapsamlı ve yapısal dönüşümlere girişmiştir. İç siyasete insanların ifade özgürlüğünü mümkün kılan *glasnost*’ ve Sovyet ekonomisini canlandırmak amacıyla bir yeniden yapılandırma programı olan *perestroyka* damgasını vururken; dış politikada *yeni düşünce* politikası kapsamında Gorbaçov Afganistan’dan çekilme kararı almış ve Varşova Paktı ile Komekon’un dağılmasına rıza göstermiştir. Yeni düşünce konseptine göre, farklı fakat birbirine bağımlı ve bütünsel bir dünya tezinden yola çıkarak sınıfsal-ideolojik çatışma reddedilmiştir. Ancak tüm bu çabalar yetersiz kalmıştır ve bağımsızlıklarını ilan etmeye başlayan Baltık ülkelerinin ardından zayıflayan merkezi sisteme en büyük darbe “birliğin en geniş, fakat bugüne kadar en uslu üyesi olan, Rusya Federasyonu’ndan”¹⁵⁸ gelmiştir. Demokratik bir Rusya inşa etmeyi amaçlayan Yeltsin, Belovej ormanlarında Ukrayna ve Belarus liderleri Leonid Kravçuk ve Stanislav Şuşkeviç ile Sovyetler Birliği’nin hukuki bağlamda yok olmasını mümkün kılan anlaşmayı imzalamışlardır.

¹⁵⁶ A.e., s.109.

¹⁵⁷ Smith, a.g.e.; Ó Tuathail, O’Loughlin & Kolosov, a.g.e.

¹⁵⁸ Geoffrey Hosking, **Rusya ve Ruslar Erken Dönemden 21. Yüzyıla**, Çev. Kezban Acar, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015, s.810.

Topraklarının ve birçok etnik Rus'un Rusya Federasyonu'nun dışında kalmasıyla da beraber nüfusunun önemli bir bölümünü kaybeden Rusya'nın, Orta Avrupa ülkeleriyle ortak sınırı ve Baltık ile Kafkasya bölgesi üzerindeki doğrudan etkisi kalkmıştır. Rusya nükleer güç ve BM Güvenlik Konseyinde veto hakkı gibi büyük güç miraslarına rağmen bölgesel güç konumuna düşmüştür.

Rusya Federasyonu'nun Dış İşleri Bakanı Andrei Kozyrev 1991-1996 yılları arasındaki görev süresince Batıcı politika izleyen Rusya'da silahsızlanmaya, ekonomik gelişime ve Batı kurumları ile entegrasyona öncelik vermiştir. Bu Atlantikçi politika kısa sürede, Rusya'nın Batı'nın hammadde kaynağına dönüşmesinden endişe duyan, eski Sovyet Cumhuriyetleri üzerinde etkinliğinin restore edilmesini ve Asyalı güçler ile ilişkilerin geliştirilmesini savunan Avrasyacıların tepkisini üzerine çekmiştir. Yeltsin'in 1990'larda Rusya'nın dış politikasının yönünü liberal demokrasi, kapitalizm ve uluslararası entegrasyona doğru çevirmesine itirazlar artmaktaydı. Yeni bir yüzyılın eşliğinde bulunan Rusya'nın 1991 yılında bağımsızlığını kazanması ile beraber Batı yolunu takip ederek demokratikleşme ve serbest piyasa ekonomisini mi uygulayacağı yoksa sol, milliyetçi ve bazı liberallerin (statistler) savunduğu gibi kendine has özel bir gelişim yolu mu izleyeceğine dair tartışmalar sürmekteydi.

NATO'nun Barış Ortaklığına katılması yoluyla, Kuzey Atlantik ittifakından Rusya sınırlarına doğru genişlemeyeceği ve füze konuşlandırmayacağına dair bir takım garantiler alıp ittifak ile diyalogunu geliştirmesine rağmen Rusya'nın NATO'ya karşı tutumu Kosova krizi sonucunda radikal bir şekilde değişmiştir. "Çoğu Rus, NATO'yu belki ilk kez, başlıca düşmanları olarak görmeye başladılar ve Kosova savaşını, eski SSCB sınırları içerisinde daha sonra yapılması planlanan şeylerin bir provasası olarak değerlendirdiler".¹⁵⁹ Bu olaya ek olarak Batı kurumları ile işbirliğinden beklenen ekonomik iyileşmenin sağlamaması ve Çeçenistan savaşı Atlantikçilere olan desteği azaltırken, 2. Çeçen savaşında büyük karalılık gösteren ve Rusya'nın büyük devlet statüsünü restore etmeyi amaçlayan güçlü lider profiline sahip Putin'e olan desteği arttırmıştır. Bu zemin Putin'in, Yeltsin'in görev süresinin dolmasına 6 ay kala başbakanlıktan cumhurbaşkanlığına geçmesini ve ardından 26 Mart 2000 yılında yapılan seçimlerde zafer kazanmasını sağlamıştır.

¹⁵⁹ A.e., s.843

Yeltsin, 9 Ağustos 1999 yılında Putin'i başbakan olarak seçerek halefini ilan ederken aslında Rusya'yı tekrar otoriter bir yönetime döndürmeyecek ve Rusya'nın liberalleşme ve demokratikleşme yönündeki reformlarını devam ettirecek yeni liderini bulduğunu düşünmekteydi.¹⁶⁰ Yeltsin'in halef arayışı 1996 yılında sağlık durumunun kötüleşmesi ve geçirilen birkaç bypass ameliyatı ardından önem arz etmiştir.¹⁶¹ Yeltsin, Putin'i daha 1997 yılında Kremlin'in Ana Kontrol Müdürlüğünde çalışırken fark etmiştir. Sambo konusunda ustalık kazanmış olan ve 1976'da judo şehir şampiyonu Putin, St. Peterburg üniversitesinde Hukuk Fakültesini bitirdikten sonra 1975-1990 yılları arasında KGB'de çalışmış Berlin Duvarı yıkılana kadar Doğu Almanya'da görev yapmıştır. Ardından 1991-1996 yılları arasında, St. Petersburg belediye başkanı Anatoliy Sobchak'ın sağ kolu olarak çalışmıştır. Sobchak'ın bir sonraki seçimleri kaybetmesinin ardından Kremlin'de çalışmaya başlayan Putin'in kariyerinde hızlı bir yükseliş başlamıştır: cumhurbaşkanlığı idaresinden FSB'nin (Rusya Federal Güvenlik Servisi) başkanlığına ve oradan başbakanlığa kadar yükselmiştir.¹⁶²

Bir yandan ülkenin toprak bütünlüğü kaygısı ve ciddi ekonomik sorunlar diğer yandan ise kimlik krizi yaşayan Rusya'da Putin için içeride istikrarın sağlanması ve geçmişin sorunlarından kurtularak yeni bir devlet sisteminin oturtulması öncelikler arasında yer almıştır. Putin ülkenin konsolidasyonunu ve böylece SSCB'nin yıkılması ardından devam edebilecek ileri dağılımı ya da yeni devrimlerin önüne geçilmesini önceleyen adım-adım ilerleyen bir reform sürecini tercih etmiştir. Richard Sakwa'nın benzetmesiyle ifade edersek "Yeltsin'in yönetimi "kalıcı bir devrim" dönemi olarak anlaşılabilir, Putin şimdi Napolyon (illaki at sırtında değil) gibi konsolide eden rolünü üstlenirken: Yeltsin siyasi ilişkilerde Thermidor¹⁶³'un lideri olan Robespierre rolündeydi".¹⁶⁴ Dış politikada ise mevcut jeopolitik durumu değiştirmeye dönük siyaset izleyen Putin, dünya toplumuyla bütünleşirken Rusya'nın ulusal çıkarlarını

¹⁶⁰ Richard Sakwa, **Putin: Russia's Choice**, New York, Routledge, 2008, p.18.

¹⁶¹ **A.e.**

¹⁶² **A.e.**

¹⁴⁹ 17 Ekim - 1 Ocak 1806 tarihleri arasında geçerli olan Fransız Cumhuriyet takviminin 11. ayıdır.

Thermidor olarak sonucunda Jacobin diktatörlüğünün tasfiye edildiği ve Fransız Devriminin sona erdiği Thermidor darbesi adlandırılmaktadır.

¹⁶⁴ **A.e.**, s.70.

koruyan ve onu diğer büyük güçlerin karşısında tekrar eşit kılacak bir politika izlemeye koyulmuştur.

Bu dönemde Putin'in iki dönemlik iktidarı yanında bir dönem cumhurbaşkanlığı koltuğuna Dmitriy Medvedev oturmuştur. Putin ve Medvedev arasındaki spesifik ilişkiden dolayı Rus dış politikasında değişim meydana gelmemiştir çünkü bu tandem içerisinde resmi mevkilere bakılmaksızın Putin açık ara en güçlü aktör olmaya devam etmekteydi. Cumhurbaşkanı Dmitriy Medvedev ile Başbakan Vladimir Putin arasındaki bu ilişkiyi tanımlamak için tandemokrasi terim kullanılmaktadır.¹⁶⁵ Buna göre Putin ve yakın müttefikleri, onu cumhurbaşkanı olarak üçüncü dönem kalması için anayasayı değiştirmeden iktidarı elinde tutmasını sağladılar. Putin başbakan oldu ve bir sonraki cumhurbaşkanı olarak Medvedev'i seçti. Bu geçiş, Putin altında kurulan rejimin kişisel doğasını koruyan gayri resmi anlaşmalar temelinde gerçekleştirildi yani fiiliyatta eski yönetim devam etmekteydi.¹⁶⁶ Bundan dolayı bu çalışmada bu tek bir dönem olarak ele alınmaktadır.

¹⁶⁵ Andrei Rybakov, "Tandemocracy in Today's Russia", **Russian Analytical Digest**, No: 49, 2008, pp.2-16.

¹⁶⁶ **A.e.**

İKİNCİ BÖLÜM:

RESTORASYON DÖNEMİ: “MAKE RUSSIA GREAT AGAIN”

2.1. Avrupa’ya Karşı Avrupalı Rusya

Bir restorasyon dönemi olarak tanımlayabileceğimiz 2000-2011 yılları arası dönemde Rusya, tek kutuplu dünya düzenini kendisinin de güç merkezlerinden biri olduğu polisentrik bir sisteme dönüştürmeye koyulmuştur. Bu amaçla 2000’lerin ortasından itibaren anti-Amerikancı bir söylem çerçevesinde, Rusya’nın mevcut jeopolitik tahayyülleri tersine çevirmeye dönük bir siyaset izlediği görülmektedir. Rusya 18. ve 19. yüzyıl Avrupa’sında veya Sovyetler döneminde olduğu gibi büyük bir politik, askeri ve ekonomik güç olarak uluslararası karar mekanizmalarında aktif ve belirleyici bir aktör olarak yer bulmayı hedeflemektedir. Bu mücadele çerçevesinde Avrupa’yla entegrasyon hedefinin yerini Rusya’nın görece güç ve statü imajını iyileştirebileceği Avrasya entegrasyonuna bırakırken post-Sovyet ülkeleri de bu bağlamda Rus jeopolitik tahayyülünde *yakın çevre* olarak yeniden tanımlanmıştır.

SSCB’nin dağılmasının ardından kurulan Rusya Federasyonu’nun sadece dış politikası değil aynı zamanda yeni kurulan ülkenin kimliği de bir soru işareti oluşturmaktaydı. Rusya bir yandan uluslararası alanda kendine yeni bir yol haritası çizmeye çalışırken diğer yandan da yeni bir kimlik inşa sürecindeydi. Belirsizliklerle dolu bu dönemde iktidara gelen Putin ilk yıllarında Rusya’yı Avrupa’da konumlandırarak Batı yönünü tercih etmiştir.

Putin konuşmalarının ilk yıllarında Rusya’nın hangi yönde ilerleyeceği ve kimliğine dair oldukça dikkatli ifadeler seçerek herhangi bir ideolojik referanstan kaçınmaya çalışmıştır. Rusya’nın ne olduğu ve nerede yer aldığı Federal Meclis Konuşmalarında “entegrasyon” ve öne çıkarılan normatif değerler ile bağlantılı ilerlemektedir. Bu bakımdan Batı ile entegrasyon hedefleri dile getirilirken insan hakları, liberal düzen gibi normatif anlamda Rusya’nın Avrupa değerlerine bağlılığı vurgulanmıştır.

Önceki yıllarda biriken tüm olumlu kazanımları koruyarak ve geliştirerek, Avrupa ve diğer uluslararası yapılarla olan ilişkilerimize yeni bir ivme kazandırmak zorundayız. Avrupa’da dinamik süreçler devam etmekte, büyük Avrupa organizasyonlarının ve bölgesel forumların rolü değişmektedir. Bu bağlamda, elbette, Avrupa Birliği ile ortaklık

kurma çabalarının önemi artmaktadır. Avrupa ile entegrasyon dış politikamızın kilit alanlarından biri haline gelmektedir.¹

Geniş çaplı bir yakınlaşma ve Avrupa'ya gerçek entegrasyon dış politikamızın önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Tabii ki, bu karmaşık ve uzun bir süreçtir. Ama bu bizim tarihsel seçimimiz. Bu seçim yapılmıştır ve gerçekleştirilmektedir. Bu aşamada amacımız, ikili ilişkilerin yoğunlaştırılması, Avrupa Konseyi'nin çalışmalarına aktif katılım ve Avrupa Birliği ile stratejik bir ortaklığın geliştirilmesi yoluyla gerçekleştirilmektedir.²

Devlet başkanlığının ilk yıllarında iç sorunlara öncelik veren Putin dış politikada oldukça pragmatik davranmaktaydı. Ekonomik sorunların yanında Çeçenistan, İnguşetya ve Dağıstan'da ayrılıkçı hareketlere karşı mücadele veren Putin Batıdan gelebilecek teknolojik yenilik ve yatırımların Rusya'nın güçlenmesindeki önemini farkındaydı. Bu konjonktürde Putin Rusya'nın hem ekonomik hem de siyasi alanda liberal dünya düzeni, "medeni dünya" ile entegrasyonunu amaçlamaktaydı. Bilinçli olarak ideolojik referanslardan kaçınan Putin Rus dış politikası temellerinin "pragmatizm, ekonomik etkinlik ve ulusal çıkarların önceliği" tarafından belirlendiğini vurgulamaktadır. Aynı zamanda Putin "Avrupa ile entegrasyonun" dış politikanın "kilit" noktasını oluşturduğunu söylemektedir. Tsygankov, Putin'in iktidara gelmesiyle Avrupa ile olan ilişkilerin yeni bir boyut kazandığını savunmaktadır. "Her ne kadar Putin, Rusya'nın büyük güç statüsünü koruma konusundaki önceliğini vurgulasa da ... Batı'ya karşı denge politikasını sürdürmek yerine, Putin açıkça Avrupa ve ABD'nin yanında yer aldı ve Rusya'nın Asya kimliği yerine Avrupa ve Batı ülkesi olduğunu vurguladı".³ Rusya SSCB'nin dağılmasından sonra bile uzun süre Avrupa siyasi ve kurumsal hayatının dışında bırakılmasına⁴ rağmen Putin tarihi ve coğrafi bakımdan Rusya'nın Avrupa topluluğuna ait olduğunu vurgulamaya devam etti.

Her şeyden önce - Rusya, elbette en büyük Avrupa ülkesiydi, bu önceden de de böyleydi ve böyle olacaktır da. Yüzyıllar boyunca, Avrupa kültürü tarafından kazanılan özgürlük,

¹ Vladimir Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 3 Nisan 2001, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/21216>, 10 Ocak 2019.

² Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 16 Mayıs 2003, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/21998>, 10 Ocak 2019.

³ Andrei Tsygankov, **Russia's Foreign Policy**, s.19.

⁴ Sergei Prozorov, "The narratives of exclusion and self-exclusion in the Russian conflict discourse on EU-Russian Relations", **Political Geography**, No:26, 2007, s.309-329.

insan hakları, adalet ve demokrasinin idealleri toplumumuz için belirleyici bir değer rehberi olmuştur. Üç yüzyıl boyunca, biz - diğer Avrupa ülkeleriyle birlikte - aydınlanma reformları, parlamentarizm, yerel yönetimlerin ve yargının gücünü kurma zorlukları ve benzer yasal sistemlerin oluşumu sürecinden el ele geçtik. İnsan haklarının tanınması ve genişlemesine, eşit ve evrensel oy hakkına, yoksul ve zayıfların bakımdan ihtiyaç duyduklarının kabul edilmesine, kadınların özgürleştirilmesine ve diğer sosyal kazanımların tanınmasına birlikte, adım adım ilerledik. Tekrar ediyorum tüm bunları beraber yaptık bazen bazı konularda geri kalarak bazen de Avrupa standartlarını geçerek.⁵

Böylece Rusya'nın Avrupa'ya yaklaşımı onları birleştiren uzun tarihsel ilişki ile yakından bağlantılıdır. Bir diğer deyişle Rusya'nın Avrupa politikası onun Avrupa kimliğinin bir uzantısı olarak gerçekleşmekteydi. Aynı zamanda "içine Rusya, AB ve ABD'yi"⁶ alan Avrupa-Atlantik bölgesi, Rus jeopolitik tahayyülünde büyük güçler arasında küresel mücadelenin sürdüğü jeopolitik alan olarak kodlanmıştır.⁷ Rusya, özellikle de 11 Eylül'den sonra Batı'yla daha derin bir bütünleşme arayışı içindeyken, NATO'nun genişlemesinin sürmesi, Irak müdahalesi, renkli devrimler gibi gelişmeler Rusya'yı bu hedeften uzaklaştırmış ve Moskova'yı dünyadaki yerini Batı kurumları dışında aramaya itmiştir. Bu ilerleyen yıllarda Avrupa'nın "Rusya'nın entegrasyonist tutkularının nesnesi yerine "partner" statüsüne indirgen[mesi]" ile sonuçlandı.⁸ Bununla beraber Yeltsin döneminde Batıcuların etkisiyle yerleşmiş olan gelişme ve Batılılaşma arasındaki eşdeğerlik kırılmış ve Rusya'nın bağımsız ve özgün gelişme süreci öne çıkarılmıştır. Buna göre artık "yabancı modelleri körü körüne kopyalamak" yerine Rusya egemen bir devlet olarak kendi tarihi, kültürel ve coğrafi özelliklerine uygun yoldan ilerleyecektir.⁹

[Rusya] kendisi bu yola girdi ve genel kabul görmüş tüm demokratik normları gözetmekle beraber, tarihsel, jeopolitik ve diğer özelliklerini de göz önüne alarak, özgürlük ve demokrasi ilkelerinin uygulanmasının nasıl sağlanacağına kendi karar verecektir.

⁵ Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 25 Nisan 2005, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/22931>, 30 Mart 2019.

⁶ Dmitriy Medvedev, **Federal Meclis Konuşması**, 5 Kasım 2008, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/1968>, 5 Nisan 2019.

⁷ David Svarin, "The construction of 'geopolitical spaces' in Russian foreign policy discourse before and after the Ukraine crisis", **Journal of Eurasian Studies**, No:7, 2016, p.133.

⁸ Ambrosio & Vandrovec, **a.g.e.**, s.450.

⁹ Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 26 Nisan 2007, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/24203>, 30 Mart 2019.

Egemen bir ülke olarak Rusya, bu yolda ilerlemenin hem koşullarını hem de süre kısıtlamalarını bağımsız olarak belirleyebilir ve belirleyecektir de.¹⁰

2007 senesi ve özellikle Putin'in Münih Konferansındaki konuşması Rusya üzerine yapılan çalışmalarda sıklıkla Rusya'nın daha iddialı bir siyasete geçişinin dönüm noktası olarak nitelendirilmektedir.¹¹ Buradan sonra Trenin'e göre Putin "Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının ardından Rusya'nın zayıf olduğu sırada oluşturulan oyun kurallarını Rusya'nın artık kabul etmediğini"¹² açıkça belirtmiştir. Bu dönüşümü Federal Meclis Konuşmalarında da gözlemlememiz mümkün. Bir yandan Batı merkezli küresel siyasal düzene yönelik açıkça eleştiriler getirilirken diğer yandan Batı Rusya'nın çıkarlarını sonuna kadar savunacağı konusunda uyarılmaktadır. Buna göre Gürcistan müdahalesi örneğinde Moskova Batı merkezli olmayan uluslararası işbirliğinin önemini öne çıkarırken diğer yandan da "Kafkasya'dan geri çekilmeyeceğiz" şeklinde kırmızı çizgisini belirten beyanlarda bulunmaktadır.

Rusya için Avrupa-Atlantik jeopolitik alanı Rus jeopolitik tahayyülünde ilişkilerin güvenlik konularıyla sınırlandırıldığı bir alan olarak yeniden inşa edilmiştir. Rusya Avrupa'yla bütünleşmeden geri adım atmış ancak Avrupa-Atlantik bölgesinin güvenlik meselelerinde taraf olma çabası devam etmiştir. Bu büyük ölçüde ABD'nin Avrupa'daki güvenlik konularındaki etkinliğiyle (PRO savunma sistemi) de tetiklenmiştir. Putin'e göre "Amerika Birleşik Devletleri'nin, Avrupa'da füze savunma sistemi kurmayı planlaması, yalnızca Rus-Amerikan ilişkilerinin sorunu değildir. Bu, aynı derecede NATO üyesi olmayan ülkeler de dâhil olmak üzere tüm Avrupa devletlerinin çıkarlarını etkilemektedir".¹³ "Rusya, NATO'nun genişlemesine, özellikle Ukrayna'nın ve Gürcistan ittifakının üyeliğine kabul edilmesinin yanı sıra NATO'nun askeri altyapısını bir bütün olarak Rusya sınırlarına yaklaştırma planlarına yönelik olumsuz bir tutum sergilemektedir".¹⁴ Rusya'nın tekrar büyük güç olduğunu

¹⁰ Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 25 Nisan 2005, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/22931>, 30 Mart 2019.

¹¹ Tsygankov, **a.g.e.**, s.171.

¹² Dmitriy Trenin, "Russia Reborn Reimagining Moscow's Foreign Policy", **Foreign Policy**, Vol:88, No:6, 2009, p.70.

¹³ Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 26 Nisan 2007, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/24203>, 30 Mart 2019.

¹⁴ **Dış Politika Konsepti**, 15 Haziran 2008, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/acts/news/785>, 10 Şubat 2019.

öne süren 2008 Rusya Federasyonu Dış Politika Konseptine göre “modern dünyanın etki merkezlerinden biri olarak” Rusya, “uluslararası ilişkilerde artan rolünü göz önünde bulundurarak”, “sadece uluslararası gündemin uygulanmasına değil, aynı zamanda oluşumuna da katıl[mayı]” amaçlamaktadır. Bu doğrultuda Medvedev, Avrupa-Atlantik bölgesinde daha kapsamlı bir güvenlik rejimi oluşturmak amacıyla pan-Avrupa güvenlik anlaşması teklifini sunmuştur.

Yeni küresel güvenlik yapısının inşa edilmesi konusunda açıkça geç kalındığına dikkat çekirim. Bizim için Rusya, Avrupa Birliği ve ABD'yi birleştiren Avrupa-Atlantik bölgesinde sonuçların elde edilmesi özellikle önemlidir. Ben buna uygun bir anlaşma, Avrupa güvenliği konusunda bir anlaşma geliştirme girişiminde bulundum. Tekrar ediyorum: böyle bir belge herkes için kesinlikle net ve anlaşılır davranış kuralları ve çatışmaların çözümüne ortak yaklaşım oluşturmaya izin verir.¹⁵

Yeni ve daha kapsamlı bir güvenlik mekanizması oluşturma önerisi ile Rusya'nın çıkarlarını göz ardı eden geleneksel Avrupa-Atlantik yapıların ve NATO gibi örgütlerin yerine geçecek yeni bir güvenlik sistemi oluşturulması amaçlanmaktadır. Rus dış politikasının "ana hedefi" olarak adlandırılan bu girişim ile "yeni parçalanmışlıkların ve eski blok yaklaşımlarının çoğaltılmasının" önüne geçilmesi hedeflenmektedir.¹⁶ Ancak bununla beraber Medvedev bu teklifin NATO'ya karşı yapılan bir girişimden ziyade Avrupa güvenliğini sağlama amacı taşıdığına altını çizmektedir.

Bazen tüm bunlara NATO'ya karşı yaptığımız şekilde yorumlarla suçlanıyoruz. Bu öyle değil. Biz genel olarak dış politikamızı “birisine karşı” inşa etmiyoruz. Fakat biz NATO üyesi de değiliz. Ve bazı başka devletler de bu bloğun üyeleri değil ve Avrupa'da güvenliği güçlendirmek için gereken ciddi kararlar şimdi alınmalı. Bu nedenle yeni ve verimli bir platforma ihtiyacımız var. Böyle etkili, saldırganı durduracak kadar etkili bir kurumumuz olsaydı, Gürcistan'ın Güney Osetya'ya karşı savaş açmaya cüreti yetmezdi.¹⁷

Dolayısıyla bu yeni öneri, Rusya'yı dışlayan mevcut bölgesel yapıları terk edip bölgeyi Rus çıkarlarını göz ardı etmeyecek ve aynı zamanda onun büyük güç statüsünü doğrulayacak şekilde yeniden inşa etme çağrısıydı. Fakat Rusya'dan gelen bu teklif

¹⁵ Medvedev, **Federal Meclis Konuşması**, 5 Kasım 2008, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/1968>, 5 Nisan 2019.

¹⁶ **Dış Politika Konsepti**, 15 Haziran 2008, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/acts/news/785>, 10 Şubat 2019.

¹⁷ Medvedev, **Federal Meclis Konuşması**, 12 Kasım 2009, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/5979>, 5 Nisan 2019.

karşılık bulamamıştır. Cumhurbaşkanı Dmitri Medvedev'in Avrupa çapında yeni bir güvenlik anlaşması geliştirme girişimlerinin başarısızlığı ve Vladimir Putin'in başkanlığına geri dönülmesi, Rus seçkinler için "Büyük Avrupa" fikrinin çekiciliğini sonlandırmıştır. Batı'nın bir kalkınma modeli olarak üstünlüğü de, 2008 mali krizi ve Avrupa Birliği'ndeki müteakip kriz serileri sonucunda zayıflamıştır. Neticede Büyük Avrupa güvenlik sorunları Rusya ve Avrupa arasında gerilim kaynağı olarak kalmaya devam edip Ukrayna krizinde göreceğimiz üzere doruk noktasına ulaşacaktır.

Rusya ve Batı ilişkilerinde özellikle güvenlik konusu üzerine Kosova krizi ile başlayıp Irak müdahalesi ve Renkli devrimler ile tetiklenen kırılma noktaları arttıkça Federal Meclis Konuşmalarında Avrasya Ekonomik Topluluğu ve BDT, Rusya'nın Avrupa'nın yerine entegrasyonist tutkularının yeni nesnesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında Avrupa entegrasyon sürecinden farklı olarak Rusya burada aktif, inşa edici rolüyle entegre olması amaçlanan bölgenin merkezi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tabii ki dış politikamızın özel ve öncelikli alanı olarak BDT bölgesi ve burada çalışan AET, KGAÖ kurumları kalmaya devam etmektedir. Gümrük Birliği'ni halihazırda oluşturduk ve şimdi de modern entegrasyon sistemlerini ve etkili ekonomik işbirliği konseptlerini test ederek AET çerçevesinde ortak ekonomik alan yaratıyoruz. Nihayetinde Kuzey Kutbu'ndan Pasifik Okyanusu'na kadar tüm Avrasya'ya yayılacak tek bir ekonomik alanın oluşturulması yönünde hareket etmeliyiz.¹⁸

Bu kapsamda Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT), Avrasya Ekonomik Topluluğu (AET) ve Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ) Rusya'nın başını çektiği entegrasyon merkezleriyken Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) ve BRİCS daha çok diğer güç merkezleri ile iletişimin ve işbirliğinin kurulduğu örgütler olarak değerlendirilmektedir. Bu anlamda ŞİÖ Rusya'nın entegre olmayı amaçladığı bir örgüt olmaktan ziyade Asya'nın en önemli aktörlerinden biri olan Çin ile bölgesel konulara dair işbirliği yürüttüğü bir örgüt olarak anlaşılması önemlidir.

Yakın çevrenin yanında Çin, Hindistan gibi "adil diyalog" yürütülebilen ülkelerle ilişkiler önem kazanırken; Rusya için "Asya-Pasifik bölgesindeki entegrasyon

Yakın çevrenin yanında Çin, Hindistan gibi "adil diyalog" yürütülebilen ülkelerle ilişkiler önem kazanırken; Rusya için "Asya-Pasifik bölgesindeki entegrasyon

¹⁸ Medvedev, **Federal Meclis Konuşması**, 30 Kasım 2010, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/9637>, 6 Nisan 2019.

süreçleri aktüalite” kazanmıştır.¹⁹ Rusya’nın dünyanın farklı bölgelerinden ülkeler ve uluslararası örgütler ile ilişkilerini güçlendirilmesini hedefleyen “çok vektörlü” dış politikaya geçiş stratejisinin, “dünyayı tek başkentten yönetmeye çalışanlara” karşı birçok ülkenin izlediği “pragmatik” dış politikadan farkı olmadığı belirtilmektedir. “Rusya'nın G8, Şangay İşbirliği Teşkilatı, BRIC, APEC ve diğer organizasyonlara katılımı” bu çerçevede değerlendirilmektedir.²⁰ Böylece Rusya’nın post Sovyet alanındaki artan etkinliğini dünyada meydana gelen gelişmeler sonucunda, hegemonik değil “pragmatik” bir hamle olarak resmedilerek bölgesel politikaya rasyonalite kazandırılmaktadır. Bu tabloya göre dünya çok kutupluluğa evrilirken Rusya da post Sovyet alanını etrafında toplayan güç merkezlerinden biri haline gelmeye girişmiştir.

2.2. Rus Jeopolitik Alanı Olarak “Yakın Çevre”

Putin devlet başkanı olduğunda Rusya henüz SSCB’nin yıkılışı ardından oluşan sorunların üstesinden gelebilmiş değildi. Ekonomik bunalımın yanında en önemli sorunlardan biri merkezi sistemin yerel yönetimler üzerinde gücünü kaybetmesi ve ayrılıkçı hareketlerle tetiklenen toprak bütünlüğü kaygısıydı. SSCB’nin dağılmasının ardından Rusya Federasyonu’nun da dağılımını engellemek amacı ile Putin içeride merkezi yönetim sistemini güçlendirmeyi amaçlayan “güç vertikalini” oluşturmaya girişmiştir. Putin’e göre Rusya’nın toprak bütünlüğünün korunması merkezi yönetimin gücünün onarılmasıyla yakından alakalıdır.

Tarihsel tecrübemizin tamamı, Rusya gibi bir ülkenin mevcut sınırları içerisinde ancak güçlü bir ulus olması halinde yaşayabildiğini ve gelişebildiğini göstermektedir. Siyasi ya da ekonomik olarak ülkenin zayıfladığı tüm dönemlerde, Rusya her zaman ve kaçınılmaz olarak dağılma tehdidiyle karşı karşıya kaldı.²¹

Nihayetinde merkezi yönetim Kremlinde konsolide edilmiştir. Putin bir sonraki adım olarak bu gücün yakın çevrede tesisine geçmiştir. “Yakın çevre” terimi, genellikle dil, tarih ve kültür bakımından Rusya ile özel bağları bulunan eski Sovyet cumhuriyetleri

¹⁹ Medvedev, **Federal Meclis Konuşması**, 30 Kasım 2010, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/9637>, 6 Nisan 2019.

²⁰ Medvedev, **Federal Meclis Konuşması**, 5 Kasım 2008, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/1968>, 5 Nisan 2019.

²¹ Putin, 16 Mayıs 2003, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/21998>, 10 Ocak 2019.

Ülkelerini adlandırmak için kullanılmaktadır. Yeni kurulan Rusya Federasyonu'nun güvenliğinin sağlanması ve merkezi sistemin onarılması hem içerde devletin güçlenmesine hem de bu gücün yakın çevrede tesis edilmesine bağlıydı. Çünkü Rusya'nın içeride ve yakın çevrede yağadığı krizler birbiriyle bağlantılıydı: ikisi de SSCB'nin dağılması sonucunda oluğmuğtur.²² SSCB'nin yıkılışı “güvenlik boŐluĐuna ve Rusya'nın çevresinde bir dizi yeni çatışmaların ortaya çıkmasına neden olmuğtur”²³. Bu nedenle “parçalanmayı tersine çevirme, gç vertikalini yeniden kurma ve devlet gücünü onarma çabası kaçınılmaz olarak yakın çevreye uzanacaktı” çünkü “Rusya'nın yolları, onun askeri ayak izi ve lojistik hatları” 1992'de kabul edilen sınırların çok ötesine uzanmaktaydı.²⁴ Bu nedenle Putin'in baŐkanlıĐa gelmesiyle Yeltsin döneminde göz ardı edilen “yakın evre” Rus dış politikasında merkezi konuma yükselmiştir.

Sadece tarihi yakınlık değil, aynı zamanda bariz pratik düŐünceler BDT'deki çabalarımızın yoğunlaştırılması gerektiğine işaret etmektedir. Rusya toplulukta entegrasyon süreçlerinin çekirdeği olmaya devam ediyor ve ekonomik büyüme döneminde burada Rusya için yeni fırsatlar açılıyor. Belarus ile birlik devleti kurma konusundaki sıklı çalışmaya devam edeceğiz ve BDT'deki entegrasyon süreçlerinin bir bütün olarak daha da geliŐmesini teşvik edeceğiz.²⁵

Rusya'nın uzun süredir devam eden büyük gç zihniyeti göz önüne alındığında, 1918-1940 arasında bağımsızlık kazanan Baltık devletlerinin dışında, post-Sovyet lkeleri Moskova'da, Rusya'nın hayati jeopolitik ve tarihi çıkarlarının bulunduğu bir bölge olarak yeniden tanımlanmıştır. Fakat bu Putin'in SSCB'yi restore etmeye çalıştığı anlamına gelmemektedir. Her ne kadar Putin'in SSCB'nin yıkılıŐını “jeopolitik bir felaket” olarak tanımlanması onun Sovyetler Birliği'ni canlandırmak istediği Đeklinde yorumların²⁶ yapılmasına yol açsa da Putin burada aslında olayın insani ve ekonomik boyutun olumsuz sonuçlarına işaret etmekteydi. SSCB'nin yıkılıŐını “en büyük jeopolitik felaketlerden biri” olarak değerlendirdiği konuşmasının devamında Putin

²²  Tuathail, **Near Abroad**, s.86.

²³ Tsygankov, “Masterin Space in Eurasia”, s.104.

²⁴  Tuathail, **a.g.e.**, s.87.

²⁵ Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 3 Nisan 2001, (evrimii) <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/21216>, 10 Ocak 2019.

²⁶ Oliver Bullough, **Vladimir Putin: The rebuilding of 'Soviet' Russia**, BBC, 26 Mart 2014, (evrimii) <https://www.bbc.com/news/magazine-26769481>, 10 Nisan 2019.

bunun sonucunda on milyonlarca vatandaş ve yurttaşın, kendilerini Rus topraklarının dışında bulduklarını ve “dağılma salgını”nın Rusya'ya da yayıldığını söylemektedir.²⁷ Putin konuşmalarının bir bölümünde Sovyetler Birliği hakkında nostaljik duygular besleyerek konuşmaktadır. Rus başkanların konuşmalarında SSCB'nin çöküşüne dair üzüntü duyduklarını da görebiliriz: “Sovyetler Birliği, *maalesef*, endüstriyel hammadde devi olarak kaldı ve post endüstriyel toplumlardan gelen rekabete dayanamadı”.²⁸ Ancak bu daha çok büyük güç geçmişine duyulan özlem ve ulusal gururla alakalıdır. Bu bakımdan her ne kadar 2. Dünya Savaşı'nda elde edilen zafer canlı tutulup, dönemin savunma sanayisinin ve bilimin gelişmişliği tekrar ulaşılması gereken bir çıta olarak gösterilse de geçmişin komünist ekonomi sistemi, totaliter rejimi ve devrimin özellikle Rus kültürü ve din üzerinde yarattığı yıkıcı etki eleştirilmektedir. Putin Sovyetler Birliği'nin ayakta kalmaya devam etmesinin imkânsız olmasını kabul etmekle beraber eski büyüklüğe duyulan nostaljiyi Rusya'da sıklıkla kullanılan bir sözle özetlemiştir: “SSCB'nin çöküşünden üzüntü duymayanın kalbi yoktur. Onu eski haliyle yeniden inşa etmek isteyenlerin ise aklı yoktur”.²⁹ Sonuç olarak SSCB'ye benzer bir yapı kurulmak istenmese de güvenlik gerekçelerine dayanarak Kremlin'in bölge üzerindeki Rus etkisini yeniden canlandırmayı düşünmediği de söylenemez.

Her ne kadar Sovyetler Birliği canlandırılmaya çalışılmasa da, Putin'in Sovyetler Birliği anlatısı, Rusya Federasyonu'nun kimlik inşa sürecinin ve Batıyla antagonistik ilişkinin gelişimine önemli ölçüde katkıda bulunmuştur. Bağımsız birer devlet haline gelen SSCB'nin eski cumhuriyetleri Sovyet dönemi öncesi tarihi anlatıya ya da on yıllardır süren boyunduruktan kurtuluş anlatısı üzerine SSCB'yi ötekileştirme yoluyla ulusal kimlik inşa süreçlerini gerçekleştirmişlerdir.³⁰ Fakat Rusya böyle alternatif bir tarihe sahip değildi: “resmi Rusya tarihi imparatorluğun tarihiydi; ... Rusya Federasyonu'nun tarihini bir bütün olarak Rus İmparatorluğu ve Sovyetler Birliği'nin

²⁷ Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 25 Nisan 2005, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/22931>, 30 Mart 2019.

²⁸ Medvedev, **Federal Meclis Konuşması**, 12 Kasım 2009, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/5979>, 5 Nisan 2019, vurgu eklenmiştir.

²⁹ Putin, **Путин: Кто не жалеет о распаде СССР, у того нет сердца**, Argumenty i Fakty, 16 Aralık 2010, (Çevrimiçi) <https://aif.ru/politics/world/251189>, 16 Nisan 2019.

³⁰ V'cheslav Morozov, **Россия и Други: идентичность и границы политического сообщества**, Moskova, Novoye Lieraturnoye Obozreniye, 2009, s.425.

tarihinden farklı değildi (farklı olamazdı da)".³¹ Her ne kadar Sovyet tarihinin 1980'lerin sonundan ve 1990'ların başına kadar Rus tarihinin bir devamı olup olmadığı sorgulansa da her hangi reel alternatifin yokluğundan dolayı Rusya ideolojik dogmalardan arınmış Sovyetler Birliği'nin halefi devleti olarak kaldı. Bu yönelimi Putin'le beraber 2000 senesinde Rusya Federasyonu'nun yeni marşında eski Sovyet marşının melodisinin kullanmasında ya da Büyük Vatanseverlik Savaşı kutlamalarındaki görkemde sembolik olarak görebiliriz. 90'ların aksine Putin'le beraber Sovyet geçmişinin unutulmaya çalışılmaktan ziyade canlı tutulacağı anlaşılmıştır. Ortak bir 2. Dünya Savaşı tarih çizgisi boyunca inşa edilmiş olan kimlik restorasyonu eski Sovyet Cumhuriyetlerini de Rusya ile beraber aynı coğrafi havuza toplamaktadır. Putin Sovyetler Birliği'nin totaliter imajı yerine Nazizm'e karşı savaşmış büyük endüstriyel bir ülke imajını öne çıkararak onu Rusya Federasyonu tarihinin önemli dönemleri arasına taşımıştır. Putin'in canlı tutmaya çalıştığı 2.Dünya Savaşı anlatısı, geçmişte SSCB'yi bugün ise onun varisi olarak Rusya'yı, Avrupa değerleri adına, faşizme karşı savaşmış bir güç olarak Avrupa toplumu içinde merkezi bir rol alma imkânı da sunmaktadır. Dünyayı Nazi yayılcılığından kurtarmak için en çok kayıp veren bir güç olarak Rusya'nın, 2. Dünya Savaşı sonrası dünya düzenine ilişkin konularda özel bir ayrıcalığa ve Avrupa güçleri arasında özel saygınlığa sahip olması gerektiği düşüncesi halk arasında oldukça yaygındır. Günümüz Rusya'sında Büyük Vatanperverlik Savaşı etrafından şekillenen söylemi mercek altına alan Shaun Walker'a göre "Sovyet milletinin zafer için ödediği korkunç bedel, hüznle hatırlanacak bir şey olmaktan ziyade agresif bir çarpıtmaya dönüşmüştür. Çoğu zaman adeta sayı oyununu oynayan insanlar, Nazilerle savaşta öldürülen İngiliz ya da Amerikalıların sayısının ölen milyonlarca Sovyet vatandaşından kat kat az olduğuna dikkat çekmektedirler. Buradan çıkan anlatıya göre çok ağır bedel ödeyen Rusya, saygı duyulmaya ahlaki bir hak kazanmıştı".³²

Rusya'nın Sovyetler Birliği'nin varisi olduğu anlatısı, Kosova ve Çeçenistan savaşlarının patlamasıyla beraber ortak anti-Batıcılık paydasında birleşerek güçlenmiştir. NATO'nun ya da genel olarak Batının güvenikleştirilmesine, siyasi

³¹ A.e., s.427.

³² Shaun Walker, **The Long Hangover: Putin's New Russia and the Ghost of the Past**, Oxford, Oxford University Press, 2018, p.34.

topluluğun daralmasına ve hegemonik söyleme zıt olan söylemlerin marjinalleştirilmesine yol açmıştır. Bu anlamda “yakın çevre” adı altında toplanarak hâlihazırda diğer ülkelere nazaran ayrı bir önemin biçildiği eski Sovyet Cumhuriyetleri, Rusya Federasyonu’nun SSCB’nin varisi olduğu anlatisının eklenmesiyle, Rusya’nın en önemli çıkar alanını oluşturan, ortak deneyim ve tarihi paylaştığı jeopolitik alan olarak resmedilmeye başlanmıştır.

BDT ülkeleri Putin için “stratejik çıkarlar alanı” olmanın yanında “yakın olan” (burada coğrafi değil manevi bir yakınlıktan bahsedilmektedir) “birbirimizi iyi anladığımız”, “aynı dilde konuştuğumuz”, “ortak Rus kültürünün insanları” kısaca kendisinden biri olarak anlamlandırılmıştır.³³ Putin, konuşmalarında sürekli olarak Rusya’nın “kardeş milletler” olarak tanımladığı eski Sovyet cumhuriyetleriyle “kardeşçe bir ilişki” içinde olduklarını belirtmektedir. Buradaki “kardeş ilişki” tabiri aslında Sovyetler Birliğindeki “halkların dostluğu” söylemine, yani bütün halkların eşit olduğu, Sovyetler Birliği’nin çok etnikli yapısını güçlendirmek için benimsenen yaklaşıma atıfta bulunmaktadır.³⁴ Bunun yanında unutmamak gerekir ki; bu beraberlik içinde Rusya eşitler arasında birincidir. Bu coğrafyada ekonomik entegrasyonun çekirdeği olan da güvenliği sağlayan da Rusya’dır. Rusya bu bölgede istikrarı sağlama yolunda “barışı sürdürme misyonunu” yerine getirmektedir. SSCB’nin yıkılmasının ardından ortaya çıkan ülkeler birçok Rus için “henüz tam bir devlet” değillerdi. “Bu ülkelerle siyasi ilişkilerin, dışişleri bakanı yerine hala Kremlin başkanı tarafından” yönetiliyor olması bunun en bariz sembolik dışavurumlarından biridir.³⁵ “Avrasya’da medeniyetleştirme misyonu sürdüren Rus ulusu için yakın çevre Rusya’nın organik bir devamı olarak görülürken Batı Rusya’dan farklı ve onun kurucu dışsalı işlevini gören siyasal bir varlıktır.³⁶ Avrasya’nın özel konumu “Asya-Pasifik” ile karşılaştırıldığında da gözlemlenmektedir. Putin döneminde jeopolitik alanların inşasını karşılaştıran David Svarin’e göre “Asya terimi açıkça güçlü kimliğe ve tarihe dayalı çağrışımlara

³³ Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 16 Mayıs 2003, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/21998>, 10 Ocak 2019.

³⁴ Masha Gessen, **The Future Is History: How Totalitarianism Reclaimed Russia**, New York, Riverhead Books, p.77.

³⁵ Dmitriy Trenin, **Post-Imperium: евразийская история**, Moskova, Rosspen, 2012, s.119.

³⁶ Iver Neuman, **Uses of the Other : The East in European Identity Formation**, Mineapolis, University of Minnesota Press, 1998. p.161-182.

sahipken, Asya-Pasifik teriminin pratik bir anlamı vardır. Rus söylemindeki Asya-Pasifik, bu nedenle öncelikle ekonomik kalkınma ve güvenlik konularıyla ilişkilendirilmektedir”.³⁷

Rusya'nın post-Sovyet ülkelerinde nüfuzunu arttırma çabaları aynı zamanda Rusya-Batı ilişkilerinde gittikçe artan gerilim ve Rusya'nın büyük güç statüsünü onarma çabasıyla dikte edilmiştir. Putin Batı'nın hâkimiyetine meydan okuyan bölgesel blokların ortaya çıkması sonucunda dünyanın çok kutuplu bir sisteme geçtiği dönemde Rusya'nın da hegemonik bölge lideri olmasını amaçlamaktadır. Bu amaçla Kremlin, KGAÖ, ŞİÖ ve en son olarak AEB dâhil olmak üzere bölgesel yapıların rolünü güçlendirmeye ve genişletmeye çalışmıştır. Bu bakımdan Kremlin'in bölgesel projeleri ya da “Asya kartı” Batı'yla daha güçlü bir konumdan müzakere edebilme amacı da taşımaktadır.³⁸

Rusya'nın BDT ülkelerinde daha aktif bir politika izlemesini tetikleyen önemli etkenler arasından bölgede meydana gelen renkli devrimler olmuştur. SSCB'nin yıkılması ardından Batı'nın etkisi Kremlin'in büyük ölçüde güçsüz kaldığı bu dönemde bölgeye hızla yayılmıştır. Bill Clinton hükümeti bölgede demokrasinin ve sivil toplumun inşası üzerine aktif çalışmalar yürütmüştür. Bu durum Kremlin'de 2003'te Gürcistan'da, 2004'te Ukrayna'da ve 2005'te Kırgızistan'daki Renkli Devrimlerin dışarıdan desteklendiği ve Rusya'da benzer senaryonun gerçekleştirilmesi istendiğine dair yorumlara yol açmıştır.³⁹ Kremlin'in, Batı'nın post-Sovyet ülkelerindeki etkinliği konusundaki endişeleri Bükreş Deklarasyonu ile daha da artmıştır. Kuzey Atlantik Konseyi, herhangi bir üyelik planı onaylamamakla beraber Gürcistan ve Ukrayna'nın “NATO üyesi olacağına karar verdik”⁴⁰ şeklinde açıklamada bulunmuştur. NATO'nun girişimi büyük ulusal bir tehdit olarak değerlendirilerek Rusya'yı alarma geçirmiştir. Rusya Batı kurumlarının post-Sovyet ülkelerindeki

³⁷ David Svarin, “The construction of ‘geopolitical spaces’ in Russian foreignpolicy discourse before and after the Ukraine crisis”, **Journal of Eurasian Studies**, No:7, p133.

³⁸ İrina İsakova, **Russian Governance in the Twenty-first Century: Geo-strategy, geopolitics and governance**, New York, Frank Cass, s.18.

³⁹ Jeanne L. Wilson, “The Russian Pursuit of Regional Hegemony”, **Rising Powers Quarterly**, Vol.2, No:1, 2017, pp.7-25

⁴⁰ NATO, Bucharest Summit Declaration, 3 Nisan 2008, (Çevrimiçi) https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm, 13 Nisan 2019.

etkinliğini AET ve KGAÖ gibi kendisinin lider olduğu bölgesel kuruluşlarla dengelemeye çalışmaya başlamıştır.

Bunula beraber belirtmelidir ki bu zamana kadar AB'nin Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında post-Sovyet ülkelerindeki etkinliğine olumsuz bir yaklaşım sergilenmemiştir. 2004 Federal Meclis Konuşmasını 2004 AB genişlemesinden çok kısa bir süre sonra yapan Putin bu genişlemenin sunabileceği olumlu işbirliği zeminine işaret etmiş ve dahası Rusya'nın AB ve Asya-Pasifik arasında "köprü" rolü öne çıkarılmaya çalışılmıştır.

Avrupa Birliği'nin genişlemesinin bizi yalnızca coğrafi olarak değil, aynı zamanda ekonomik ve ruhsal olarak da yakınlaştırması gerekiyor. Burada sadece Rus ticareti için değil tüm Avrupa'nın ticari başarısının, yeni pazar, yeni yatırımların ve genel olarak, Büyük Avrupa'nın geleceği için yeni fırsatların bulunduğundan eminim.⁴¹

Genel olarak, Avrupa ve Asya kıtalarında sermayenin, malların, hizmetlerin ve emek kaynaklarının serbest dolaşımını kolaylaştırmanın yolları hakkında politikacıların, iş dünyasının ve bilim insanlarının katılımıyla ciddi bir şekilde konuşmaya ihtiyaç var. Rusya, jeopolitik konumu ile bu tür süreçlere her türlü yardımı sunarak burada uygun bir rol oynayabilir ve oynayacaktır da.⁴²

Putin AET'nin rakip değil de, Avrupa entegrasyonunun bir tamamlayıcısı olduğu konusunda ısrar etmekteydi. Medvedev'in ifadesiyle BDT ülkeleriyle yürütülen entegrasyon çalışmalarını gerçekleştirirken "nihayetinde Avrasya'da, Kuzey Kutbu'ndan Pasifik Okyanusu'na kadar tek bir ekonomik alanın oluşumu yönünde hareket etmeliyiz".⁴³

Putin'in NATO ve AB'ye karşı tutumundaki farklılık birçok bakıma ilerideki bölümde daha detaylı olarak inceleyeceğimiz Rusya'nın "Avrupa", "Batı" ve ABD'ye biçtiği spesifik anlamlardan kaynaklanmaktadır. Buna göre AB oldukça uzun süre olumlu bir çağrışım uyandırırken Batı büyük ölçüde ABD'yi kapsadığından dolayı olumsuz bir etki yaratmaktaydı.

⁴¹ Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 26 Mayıs 2004, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/22494>, 10 Nisan 2019.

⁴² Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 26 Nisan 2007, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/24203>, 30 Mart 2019.

⁴³ Medvedev, **Federal Meclis Konuşması**, 30 Kasım 2010, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/9637>, 6 Nisan 2019.

2.3. 11 Eylül: Rusya'nın Batıyla "Bizleşme" Fırsatı

Rus jeopolitik tahayyülündeki yapısal dönüşümler direkt olarak Putin'in iktidara gelmesiyle meydana gelmemiştir. Bu hem Rusya'nın kendi içindeki siyasi mücadelenin hem de dış aktörlerle etkileşimin bir ürünüdür. Putin iktidarının ilk yıllarında Yeltsin'in Avrupa ile entegre olma hedefini devam ettirmiş ve mevcut jeopolitik tahayyül içinde "seçilmişler kulübünün" bir üyesi olmayı denemiştir. Bunun örneği olan 11 Eylül olayları hem bu bakımdan hem de daha sonraki bölümlerde ele alınacak olan Rusya-Batı ilişkilerindeki antagonistik ilişkinin derinliğinin anlaşılması bakımından incelenmesi gereken önemli bir konudur.

11 Eylül olayları sonrası gelişen süreç Putin için "medeni dünya" ile birlikteliğini göstermek ve Rusya'ya Çeçenistan savaşına dair Batıdan gelen eleştirilere son vererek Rusya-Batı ilişkilerinde iyileşme sağlamak için büyük bir fırsat olmuştur. Dünya ticaret merkezine yapılan saldırının ardından Rusya'nın ABD'nin terörizme karşı açtığı savaşta sağladığı destek, ABD-Rusya ilişkilerinde 1990'ların başında ilk Clinton hükümeti ile oluşan benzersiz bir iyileşme sağlamıştır.⁴⁴ Putin, ABD ve Rusya'dan "biz" şeklinde bahsederek "Afganistan'daki en tehlikeli uluslararası terörizm merkezini ortadan" kaldırmadaki başarılarına dikkat çekiyordu.⁴⁵ McFaul, Putin'in Bush'a destek göstererek Orta Asya'da ABD'ye üs sunması ve kendi hava sahasını açmasını "riskli Batı dönüşü" olarak adlandırırken bunu "görev süresinin en cesur kararı" olarak nitelendirmiştir.⁴⁶ Çünkü hem Rus halkının hem bürokratların paylaştığı jeopolitik tahayyülde ABD ve onun Orta Asya'da varlığı önemli ölçüde tehdit olarak algılanmaya devam etmekteydi.⁴⁷

Hiçbir olay kendi kendine içkin ve kesin bir anlam taşımamaktadır. Bir olay olumlu ya da olumsuz anlamını, gösterenin sübjektif yorumu neticesinde kazanmaktadır. Örneğin Çeçenistan savaşı Rusya'da "terörizmle mücadele" olarak değerlendirilirken Batı Çeçenistan, mücahitleri "özgürlük savaşçıları" olarak görmekteydi. Bu durumda da Rusya ve Batı arasında ilkinin söylemini "egemenlik", ikincinin ise "insan hakları"

⁴⁴ Legvold, a.g.e., s.102.

⁴⁵ Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 18 Nisan 2002, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/21567>, 10 Ocak 2019.

⁴⁶ Later McFaul, "Putin's Risky Westward Turn", **Christian Science Monitor**, 9 Kasım 2001, s.11.

⁴⁷ O'Loughlin vs., a.g.e.

gösterenin etrafında şekillendirdiği siyasal bir mücadeleye yol açmaktaydı. Putin 11 Eylül olayını “küresel Çeçenistan” şeklinde temsil etme yoluna başvurarak küresel siyasal hayatın temel eksenini olarak ortaya çıkan “barbar/uygar” ayrımı çerçevesinde Rusya’yı “medeni devletler” arasında konumlandıran bir jeopolitik senaryo inşasına başvurmuştur.⁴⁸ Putin Rusya ve ABD’yi “biz”in içerisine alarak terörizmle mücadele eden ve ondan zarar görmüş olanlar olarak eşdeğerlik zinciri içerisinde sunmaya çalıştı. Putin’in ifadesiyle söylesen “Geçen yıl 11 Eylül’den sonra, dünyadaki pek çok insan “soğuk savaşın” bittiğini fark etti. Şimdi, başka tehditlerin olduğunu, başka bir savaşın, uluslararası terörizme karşı bir savaş sürdüğünü anladılar”.⁴⁹

Putin dünyada yeni oluşan jeopolitik tahayyül içerisinde Rusya ve Batı’yı ortak “öteki” olarak “terörizm” karşısında birleştirmeye çalışmıştır. Buna göre “jeopolitik akıl yürütmenin en eski bölme şekillerinden biri olan medeni/barbar ayrımı, en başından beri kullanılmış ve hızla yeni bir arkadaş/düşman siyasi oluşumunun temeli haline gelmiştir”.⁵⁰ Bu söylem Rusya ve Batı arasındaki antagonistik ilişkiyi yok etmekte ve Rusya'nın kimliğini farklılıklar sistemi içerisinde tanımlanabilen, “normal” bir Avrupa ülkesi olarak sunma imkânı tanıyabilirdi. Bununla beraber Çeçenistan harekâtının 11 Eylül’ü izleyen terörizm ile mücadele süreciyle eşdeğerlik zinciri içerisine alınması, uluslararası alanda “terörizmle mücadelenin” sahip olduğu meşruiyetten yararlanma ve bu sayede Batıdan gelen eleştirileri bertaraf etme imkânı sunmaktaydı. Morozov, bu mantığı Rusya açısından basitleştirerek şöyle ifade etmiştir: “...ya Rusya'nın Çeçenistan'daki eylemlerinin haklı olduğunu ve ayrılıkçılarla işbirliği yapmayı kesersiniz ya da “onlara” katılırsınız ve kendinizi İyiye Kötülükten ayıran sınırın öteki tarafında bulursunuz”.⁵¹ Çünkü “terörizm tehdidiyle önceden karşılaşmış” Rusya için “onun “inini” yok etme çabalarını desteklemek ya da desteklememek gibi bir seçim sorunu yoktu”.⁵² Fakat zamanla Putin’in girişimlerinin sonuçsuz, Batı-Rusya ilişkilerinde ise iyileşmenin kısa vadeli olduğu anlaşılmıştır.

⁴⁸ A.e.

⁴⁹ Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 18 Nisan 2002, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/21567>, 10 Ocak 2019.

⁵⁰ O’Loughlin vs., a.g.e., s.9.

⁵¹ Morozov, a.g.e., s.299-300

⁵² Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 18 Nisan 2002, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/21567>, 10 Ocak 2019.

11 Eylül gibi tarihin dönüm noktası haline gelebilecek olağanüstü bir durum, Moskova ile Batı'nın bir balayı yaşamasına neden olsa da; terörizm nezdinde ortak tehdit derecesinin azalmasıyla yapısal farklılıklar tekrar gündeme gelmiştir. Çünkü 11 Eylül'ü izleyen sürede ne Rusya ne de Batı temel söylemlerinde dönüşüme gitmemişlerdir. Rusya bu süreci Batının liberal yanlısamalardan kurtulup Rusya'nın uzun süredir verdiği terörizmle mücadelesine katılması şeklinde yorumlarken Batı kriz dönemi ardından günlük siyasi hayatın rutinine dönerek Çeçenistan'daki insan hakları ihlallerini üstelemeye devam etmiştir.⁵³

Bu bağlamda Kremlin ABD'nin Afganistan'a müdahalesini “kötülükle” savaş olarak değerlendirirken Irak müdahalesi Kosova müdahalesi ile eşdeğerlik zinciri içerisinde alınarak ABD'ye karşı eleştirilerin daha yüksek sesle dile getirilmesine yol açmıştır. Bu durumda ayrıca

İlk kez bu kadar kesin bir biçimde hem Batı hem Avrupa toplumu içerisinde görüş farklılığı ortaya çıktı. Bu özellikle [Rusya için] kanlı diktatör Saddam'a karşı bir özgürlük krallığı olarak Batı ile dayanışmayı öngören ikinci bir eklemlenme modelinin başarı şansını ortadan kaldırdı. Post-Kosova Rusya'sı için bu model zaten marjinaldi ve şimdi de daha önce neredeyse hiç sorunsallaştırılmayan “Batı”, “Avrupa”, “medeni dünya” ana referans noktalarının yeniden kavramlaştırılmasına ihtiyaç duyuluyordu.⁵⁴

2.4. Yeniden Büyük Güç Anlatısı

Putin'in en önemli hedeflerinden biri Rusya'nın diğer aktörler tarafından tekrar büyük güç olarak kabul edilmesi olmuştur.⁵⁵ Rus jeopolitik tahayyülünde derin kökler salmış olan Rusya'nın büyük güç imajı aynı zamanda ülke varlığının, onun toprak bütünlüğünün de kaçınılmaz gereksinimi olarak kodlanmıştır. Rusya “yarım binyıldır” büyük güç statüsünü elde etmeye ya da korumaya çalışmıştır⁵⁶. Putin'e göre “Rusya ya güçlü olur ya da hiç var olmaz”, güç aynı zamanda devlet egemenliğinin devamlılığını mümkün kılan bir zorunluluktur. Rus siyasi hayatının yön gösterici,

⁵³ Morozov, **a.g.e.**, s.298.

⁵⁴ **A.e.**, s.306.

⁵⁵ Mankoff, **a.g.e.**; Tsygankov, **Russian Foreign Policy**.

⁵⁶ Iver Neuman, “I Remember When Russia Was a Great Power”, **Journal of Regional Security**, Vol.10, No:1, 2015, p.5.

“dış politikanın asıl hedefini”⁵⁷ oluşturan siyasi olarak bağımsız bir büyük güç olma tahayyülü, tarihi olaylar ve coğrafi faktörlerin etkisiyle şekillenmiştir. Kotkin'e göre “Çoğu planlanmamış erken Rus yayılcılığının ardındaki esas sebepler ne olursa olsun, ülkenin yöneticileri zamanla ancak daha fazla genişlemenin daha önceki kazanımları koruyabileceğine inanmaya başladı. Bu nedenle Rus güvenliği geleneksel olarak kısmen dış saldırıyı önleme adına dışa doğru ilerlemeye dayanmaktadır”⁵⁸Tarihinin önemli bir bölümünü sınırların belirsiz ve sürekli değiştiği bir çevrede bulunan Rusya kendini sürekli saldırgan komşularından korumalıydı. Bu süreç Rusya'nın doğal sınırlara sahip olmaması ve “Moğollardan Napolyon ve Hitler'e” sıklıkla saldırıya uğrayan bir ülke olmasıyla zorlaşmaktaydı.⁵⁹ Tsygankov'a göre:

Bu tür güvenlik çıkmazları, Rusya'nın kendi kendine yeterliliği ve güvenli sınırları ile sürekli meşgul olmasını zorunlu kıldı. On beşinci yüzyılda Kutsal Roma İmparatorluğu'na katılma teklifini reddettikten sonra kültürel özerkliği konusunda ısrar etmenin yanı sıra, Rusya siyasi bağımsızlık istedi. O zamandan beri siyasi bağımsızlık, birçok Rus jeopolitik çalışmasına ilham veren Rusya'nın önemli hedeflerinden biri olarak kalmıştır. Kısmen yerel gerçekliklerden ve kısmen Avrupalı coğrafyacıların çalışmalarından etkilenen Rus düşünürler, ülkelerinin “doğal sınırlara” ulaşma yolunda birkaç yöne genişlediğini savunan “kaçınılmaz coğrafya mantığına” inanıyorlardı. Aynı coğrafi mantığa göre, Rusya'nın dış baskıların ortasında varlığını sürdürebilmesi için büyük bir güç olması gerekiyordu.⁶⁰

Putin'in sıradaki ifadeleri tam olarak bu jeopolitik tahayyülün mirasını yansıtmaktadır:

Tarihsel tecrübemizin tamamı, Rusya gibi bir ülkenin mevcut sınırları içerisinde ancak güçlü bir ulus olması halinde yaşayabildiğini ve gelişebildiğini göstermektedir. Siyasi ya da ekonomik olarak ülkenin zayıfladığı tüm

⁵⁷ Robert Nalbanov, **Not by Bread Alone: Russian foreign policy under Putin**, Lincoln, Nebraska, Potomac Books, 2016, p.270.

⁵⁸ Stephan Kotkin., “Russia’s Perpetual Geopolitics,” **Foreign Affairs**, Nisan 18, 2016, (Çevrimiçi) <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2016-04-18/russias-perpetual-geopolitics>, 15 Mayıs 2019.

⁵⁹ Tsygankov, **Russia and the West from Alexander to Putin: Honor in International Relations**, New York, Cambridge University Press, 2012, p.31.

⁶⁰ A.e.

dönemlerde, Rusya her zaman ve kaçınılmaz olarak dağılma tehdidiyle karşı karşıya kaldı.

Devleti geniş bir alanda tutmak, ülkenin dünyadaki güçlü pozisyonuyla beraber eşsiz bir uluslar topluluğunu korumak sadece çok büyük bir emeğin sonucu değildir. Bu aynı zamanda halkımızın geçirdiği zorluklar, büyük fedakârlıklardır. Rusya'nın bin yıllık tarihi yoludur. Bu, onu güçlü bir ülke olarak devam ettirmenin yoludur. Ve bunu unutmaya hakkımız yok.⁶¹

Rusya'nın tekrar büyük güç olma hedefini dış politikanın arkasındaki temel itici güç olarak değerlendiren birçok çalışma bulunmaktadır.⁶² Gerçekten de Sovyetler Birliğinin yıkılmasının ardından oluşan tek kutuplu dünya sistemi ve Rusya'nın bu sistemdeki konumu 1990'ların ortasından itibaren sorgulanmaya başlarken Putin'le beraber bunun kabul edilemezliği açık bir şekilde ifade edilmiş ve bu statüyü tekrar elde etmeye girişilmiştir. Askeri bir süper gücün parçası olmaktan çıkmış, hem ekonomik hem de politik bir kargaşa içindeki yeni kurulmuş Rusya Federasyonu için büyüklüğünü canlandırmak büyük önem kazanmıştır. Restorasyonunun amacı, Rusya'nın bir özne olarak kendini yeniden tanımlayarak uluslararası düzene adapte olmak ve yeni dünya düzeninin oluşumuna katılmak. Feklyunina'nın belirttiği gibi, "Rusya'yı çok kutuplu bir dünyada büyük bir güç ve bağımsız bir merkez olarak konumlandırmak, Rusya'nın 2000'lerin başlarında Batı'ya yansıtmaya çalıştığı Rusya imajının en önemli unsurlarından biri olmuştur"⁶³. Sonuç olarak Putin yönetimi, ABD'nin küresel öncülüğünün Rusya'nın da aralarında yer aldığı çeşitli büyük güçlerle dengelenebileceği çok kutuplu ya da "polisentrik" olarak da adlandırılan uluslararası bir sistemi teşvik etmeye çalıştı.

Rusya'nın tek kutuplu dünya düzenini ve kendi statüsünü sorgulamaya iten önemli etkenler arasında 1999 yılında Amerika'nın desteğiyle Sırbistan'a karşı yürütülen

⁶¹ Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 16 Mayıs 2003, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/21998>, 10 Ocak 2019.

⁶² Neumann, "Russia as a great power, 1815–2007", **Journal of International Relations and Development**, Vol.11, No:2, 2008, pp.128-151; Roger Kanet, *Russia: Re-Emerging Great Power*, New York, Palgrave Macmillan, 2007; Dmitriy Trenin, "Russia Reborn Reimagining Moscow's Foreign Policy", **Foreign Affairs**, Vol.88, No.6, p.64-78;

⁶³ Valentine Feklyunina, "Battle for Perceptions: Projecting Russia in the West", **Europe-Asia Studies**, Vol.60, No:4, 2008, p.616.

savaş yer almıştır.⁶⁴ Bu büyük ölçüde Rusya'nın etnik akraba topluluğu ve güçlü tarihsel bağlara sahip olduğu Sırbistan'a yapılan NATO bombardımanının Moskova'nın itirazlarına aldırış edilmeden ve Birleşmiş Milletler onayı olmadan yapılmasından kaynaklanmaktadır. Sorunu "...bu örgütün [NATO] kararlarını alırken uluslararası toplumun görüşünü yok sayması ve uluslararası yasal araçların hükümlerini görmezden" gelmesinde gören Putin'in açıklamasından anlaşılacağı üzere Rusya'nın uluslararası sisteme dair inancı derinden sarsılmıştır.⁶⁵ Bir diğer önemli etken de ayrılıkçı hareketlerin gerçekleştirildiği terör saldırıları ve Kremlin'in Çeçenistan'daki ayrılıkçı hareketlerin Batı tarafından desteklendiği düşüncesi olmuştur. Beslan'da gerçekleşen terör saldırısı ardından konuşan Putin "Bazıları bizden "sulu bir parça turta" koparmak isterdi" diyerek ayrılıkçı hareketlerin "dışarıdan" desteklendiğini söyleyerek Batıya işaret etmiştir.⁶⁶ Neticede Batıyla işbirliğini destekleyen resmi görüşün ciddi anlamda sarsılması sonucunda dış politikada vurgu Rusya'nın büyük güç statüsünün onarılmasına taşınmıştır. Bu kısmen NATO'ya yöneltilen sert eleştirilerin Batı'ya karşı direnişin tarihsel anılarını canlandırmasıyla mümkün olmuştur.⁶⁷ Tam bu noktada komünist ve milliyetçi muhalefet ile iktidar aynı paydada buluşmaktaydı: devlet gücü onarılmalı ve hem içeride hem de dışarıda tekrar saygınlığını kazanmalıydı. Neumann'a göre "bu güçlü devlet programı – *gosudarstvennost* - iki şeye bağlıydı: öncelikle devletin "halk"ı ("toplum" değil, çünkü bu söz konusu grup insanların nadiren kullandığı liberal bir terimdir) doğrudan ve kararlı bir şekilde yönetebilmesine; ve ikincisi, Rusya'nın büyük bir güç olarak, yani tarihi Avrupalı komşularıyla olduğu gibi Çin ve hatta ABD gibi güçlerle aynı sırada kalmasına".⁶⁸ Sakwa'ya göre, tarihi "Rusya Sorunu", güvenlik sorunlarından

⁶⁴ Ó Tuathail, **Near Abroad**, s.86; Keith A. Darden, "Russian Revanche: External Threats & Regime Reactions", **The American Academy of Arts & Sciences**, Vol.146, No:2, Spring 2017, p.133.

⁶⁵ Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 3 Nisan 2001, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/21216>, 10 Ocak 2019.

⁶⁶ Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 26 Mayıs 2004, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/22494>, 10 Nisan 2019.

⁶⁷ Tsygankov, "The Final Triumph of the Pax Americana? Western Intervention in Yugoslavia and Russia's Debate On the Post-Cold War Order", **Communist and Post-Communist Studies**, Vol.34, No:3, pp.133–156.

⁶⁸ Neumann, 'Russia as a Great Power', in Jakob Hedenskog, Vilhelm Konnander, Bertil Nygren, Ingmar Oldberg and Christer Pursiainen, eds, **Russia as a Great Power: Dimensions of Security Under Putin**, London, Routledge, 2015, p.14.

ziyade Rusya'nın beklediği statü ve saygıyı Batı'dan nasıl elde edeceğiyle ilgilidir.⁶⁹ Benzer şekilde, Neumann, Rusya'nın Avrupa'yla olan gerilimin güvenlik sorunlarından çok Rusya'nın Avrupalı güçlere kıyasla eşit statüye sahip olup olmadığı sorunu ile dikte edildiğini savunmaktadır. Bu bakımdan Rusya'nın Batı'ya karşı tutumundaki kötüleşme sadece Kosova müdahalesinin stratejik ve jeopolitik bakımdan Rusya'nın aleyhine olmasından değil, bu süreç içerisinde Rusya'nın çıkarlarının ve böylece büyük güç statüsünün göz ardı edilmesinden kaynaklanmıştır.

Toal'e göre bu iki olay (Çeçenistan ve Kosova olayları) Putin'i "rövanşa" yani duygusal jeopolitiğin bir türünün canlanmasına itmiştir.⁷⁰ Çeçenistan savaşını benzer şekilde değerlendiren Hanna Smith, genellikle bir rejim istikrarı ve iç politika meselesi olarak görülen iki Çeçen savaşının bile, öncelikle dışarıya büyük güç olduğunu kanıtlama işlevini yerine getirdiğini öne sürüyor.⁷¹ Bu anlamda Smith Rusya'nın Çeçenistan Savaşıyla beraber gündeme gelen insan hakları ihlalleri gibi konularda Rusya'nın statüsünün kabul edildiği zaman onun Batı kurumları ile işbirliğine daha açık olduklarını eklemektedir.⁷² Çeçenistan ve Kosova Rusya'nın çıkarına saygı duyulmadığını dolayısıyla bir büyük güç olarak yok sayıldığını göstermiştir. Rusya'nın maddi ve stratejik durumunun gerilemesi beklenenin aksine, seçkinlerin "büyük güç" zihniyetini kısıtlamak yerine teşvik eden bir ulusal aşağılanma kompleksi üretti".⁷³ Rusya'nın büyük güç statüsünün ve diğer Batılı güçler ile eşitliğinin tanınmaması Rusya'nın Batı ile işbirliğinden uzaklaşmasına neden olmuştur.⁷⁴ Statü sorunu dış politikanın kilit noktası haline gelmiştir.

Uluslararası ilişkilerde Darwinci anlayışı takip eden Putin ABD'nin Irak müdahalesi ve yakın çevrede artan etkinliği ile beraber Rusya'nın sorunlarla mücadele etmesinin yegâne çözümünü ABD'nin gücünün törpülenmesi ve Rusya'nın büyük güç statüsüne yükselmesinde görmektedir. Fakat dikkat etmeliyiz ki ABD'ye karşı bu tutum Soğuk

⁶⁹ Sakwa, **a.g.e.**

⁷⁰ Ó Tuathail, **Near Abroad**, s.89.

⁷¹ Hanna Smith, **Russian Greatpowerness: Foreign policy, the Two Chechen Wars and International Organisations**. Helsinki: University of Helsinki, Faculty of Social Sciences, 2014.

⁷² **A.e.**

⁷³ Bobo Lo, **Vladimir Putin and the Evolution of Russian Foreign Policy**, London, The Royal Institute of International Affairs, 2003, p.74.

⁷⁴ Tsygankov, **Russia and the West from Alexander to Putin**, s.51.

Savaş'ın açık karşıtlığına bir dönüş anlamına gelmemektedir. Rusya'nın büyük güç statüsünün restorasyonu, daha ziyade ABD ve onun egemenliğindeki tek kutuplu sistem tarafından dayatıldığı düşünülen sınırlamalardan yoksun, bağımsız bir dış politika yürütmenin mümkün olduğu bir alan arayışı olarak sunulmaktadır. Putin'in ifadesiyle Rus dış politikası "katı ideolojik dogma"lardan yoksun, "bağımsız" ve pragmatik" bir hal alırken diğer ülkelerden "Rusya'nın ulusal çıkarlarını dikkate alması ve saygı gösterilmesi esastır".⁷⁵

Rusya geçmişteki büyük güç statüsüne ve topraklarının büyüklüğüne yakışır bir ülke olarak uluslararası alanda tekrar bu statüsünü elde etmeliydi. Dikkat edilmelidir ki bu Putin'in ya da Kremlindeki yöneticilerin kişisel görüşlerinin bir çıktısı değildir. Büyük güç olarak Rusya imajı halk arasında da derin kökler salmıştır. Örneğin Regina Heller, Kosova üzerine yaptığı çalışmasında statü ve saygınlık talebinin sadece yönetici elitlerden değil, halktan da geldiğini göstermektedir.⁷⁶ Rusya'nın büyük güç statüsü arayışı "çoğu Rus'un, ülkenin muazzam büyüklüğü, kaynakları, tarihi nedenlerden dolayı hakkı olduğuna inandığı bir statü arzusuna"⁷⁷ dayanmaktadır. Dolayısıyla Rusya'nın statüsüne ve tarihsel rolüne biçilen bu önemin yansımasıyla Rus dış politikasında da karşılaşmamız şaşırtıcı değildir. Nitekim Anne Clunan'ın belirttiği gibi Rus dış politikası, Rusya'nın maddi koşullarının ve rasyonel çıkarlarının objektif bir değerlendirmesinden çok statü fikri üzerine inşa edilmiştir.⁷⁸ Ya da Neumann'ın daha açık bir ifadeyle söylememiz gerekirse "Rusya kendi inşa ettiği hapishanesinde sıkışıp kalmıştır. Bu hapishanenin adı da büyük güç kimliğidir".⁷⁹

Rusya'nın başta ekonomik geriliğinden kaynaklı büyük statüsünün sorgulandığı dönemde Kremlin yöneticileri konuşmalarında sıklıkla büyük güç statüsünün maddi

⁷⁵ Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 3 Nisan 2001, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/21216>, 10 Ocak 2019.

⁷⁶ Regina Heller, "Wenn Status zur fixen Idee wird. Russland e zur Großmacht verdammt?" **Osteuropa** Vol.63, No:8, pp.45-58.'den aktaran Tuomas Forsberg, Regina Heller, Reinhard Wolf, "Status and emotions in Russian foreign policy", **Communist and Post-Communist Studies**, No:47, 2014, p.265.

⁷⁷ Heather Smith, "Domestic Influence on Russian Foreign Policy: Status Interests and Resentment" içinde **Russia and Its Neighbours: Identity, Interests and Foreign Policy**, Ed. Maria Friere and Roger Kanet, Basingstok, Palgrave Macmillan, 2012, s.40.

⁷⁸ Anne Clunan, **The Social Construction of Russia's Resurgence Aspirations, Identity, and Security Interests**, Baltimore, The Johns Hopkins University Press, 2009, s.207.

⁷⁹ Neumann, 'Russia as a Great Power', s.5.

kaynakları olan nükleer silaha ya da BM’de veto hakkına sahip olmak gibi özelliklerini öne çıkarmaya çalışmaktadırlar. Her ne kadar bu savlar görmezden gelinmeye çalışılsa da sürekli statülerini teyit etme çabaları ve “statüleri hakkında bağırımları bu statünün güvende olmadığını gösterir çünkü statüsü güvende olanlar bunun hakkında bağırma ihtiyacı duymazlar”.⁸⁰ Rusya’nın büyük güç olduğunu doğal ve inkâr edilemez bir gerçek olarak sunmaya çalışan Putin’in aynı zamanda statünün getirmiş olduğu sorumluluğun altına sığınarak dünyadaki etkinliğine meşruiyet zemini ve iç siyasette destek sağlamayı amaçladığı söylenebilir. Örneğin “nükleer silaha sahip güçler” ile “önde gelen dünya güçleri” arasında eşdeğerlik kurularak bu devletlerin “küresel dengenin sağlanması konusunda” sorumluluk taşıdıkları belirtilmektedir.⁸¹ Bu Rusya’ya ABD’nin güç dengesini bozduğu düşünüldüğü girişimlerde onu sınırlandırmasına, karşı bir girişimde bulunmasına zemin sunmaktadır. Aynı zamanda nükleer güç paydası Rusya’ya kendini diğer büyük güçlerle aynı kategoride sunma imkânı sağlamaktadır. Savunma bütçesinden bahsedildiği 2006 Federal Meclis Konuşmasına Rusya’nın savunma bütçesi Fransa ve Birleşik Krallık gibi diğer “nükleer ülkeler”in bütçeleriyle karşılaştırılmaktadır.⁸² Bu bakımdan karşılaştırmanın yapıldığı ülkelerin ekonomik gelişmişlik, halkın yaşam seviyesi ve GSMH’nin Rusya’ninkinden farkı göz ardı edilerek Rusya’nın savunma bütçesinin yüzde olarak Fransa ve Birleşik Krallık bütçelerini aşmadığı söylenmektedir. Rusya’nın büyük güç statüsünün izleri uluslararası hukuk ve başta BM Güvenlik Konseyi olmak üzere diğer uluslararası örgütlere biçilen önem vurgusunda da gözlemlenmektedir. Bu başta garip gelebilir çünkü büyük bir gücün, aksine bu tarz bir dış politikayı kısıtlayıcı engellerden kaçınması ve kurtulmaya çalışması beklenir. Fakat Rusya’nın büyük güç statüsünün sorgulandığı ve büyük ölçüde kabul edilmediği günümüz şartlarında Rusya’nın Güvenlik Konseyinde sahip olduğu veto hakkı bir yandan küresel statüsünün somut bir göstergesi işlevini görürken diğer yandan da ABD’yi kısıtlayıcı bir mekanizma olarak çalışmaktadır. Çünkü tüm önemli kararların Güvenlik Konseyi onayı olması

⁸⁰ A.e.

⁸¹ Putin, Federal Meclis Konuşması, 10 Mayıs 2006, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/23577>, 7 Şubat 2019.

⁸² Putin, Federal Meclis Konuşması, 10 Mayıs 2006, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/23577>, 7 Şubat 2019.

gerektiği takdirde, Rusya Amerika'nın girişimleri üzerinde etkili bir veto hakkına sahip olabilecektir.

Rusya'nın büyük güç statüsünün adeta bir takıntı haline gelmesi ve devamlı dillendirilmesi bize aslında onun bu statüye sahip olmasından çok buna sahip olmaya çalıştığını yani bunun diğerleri tarafından kabul edilmesini istediğini göstermektedir. Neumann'ın belirttiği üzere: “Konunun devam ettirilmesi ve Rus kimlik politikalarında varlığının yoğunluğu, Rusya'nın büyük bir güç olarak kabul edilme arayışının başarılı olmadığına işaret ediyor. Çünkü eğer bir kimlik iddiası başarılı olduysa, o politik tartışmanın özü yerine ufkunun bir parçasını oluşturur”.⁸³

Neumann maddi kaynaklara dayanan Realist ekolün büyük güç tanımlamasının yetersizliğine dikkat çekerek “tarihsel olarak ahlaki büyüklüğe dayanan” bir başka ölçütü öne çıkarmaktadır. Buna göre Rusya'nın maddi ölçütleri sağladığında bile büyük güç olarak kabul edilmemesinin sebebi “Rusya'nın kendi rejim türünü Avrupa'dakilerinin eşiti olarak kabul ettirmesini mümkün kılacak sosyal güç eksikliği”dir.⁸⁴ Bu eksiklik, tarihin farklı dönemlerinde Rusya'daki yönetim şeklinin, devlet yapılandırılmasının “uygar” Avrupa standartlarını yakalayamamasından kaynaklanmaktadır. 21. yüzyılda da Rusya'nın bir büyük güce göre maddi yetersizliğinin yanında liberal değerlere ve demokrasiye bağlılığının sadece sözde kalmasından dolayı Rusya'nın büyük güç hayali bir problem olarak kalmaya devam edecektir.⁸⁵ Bununla beraber Rusya için büyük güç olarak tanınmamanın özellikle yakın çevrede büyük güç gibi hareket etmesine çok da engel olmadığını eklememiz gerekir.

Büyük güç tartışmasına eklememiz gereken bir diğer önemli konu gücün kendisinin, realist bakış açısına sahip Putin için başlı başına önem taşıdığıdır. Putin'in söylemine organizmacı yani küresel siyasetin ve gelişmelerin “hayatta kalma mücadelesi”ne indirildiği bir bakışın önemli ölçüde belirleyici olduğunu söyleyebiliriz. Bu bakımdan Putin'in “[k]endimizi zayıf olarak gösterdik. Ve zayıflar dövülür” ifadesinden de anlaşılacağı üzere sıfır toplamlı küresel siyaset oyununda güç ve onun dışarıya projeksiyonu kaçınılmaz bir gereksinimdir. Putin için güç uluslararası alandan

⁸³ Neumann, “Russia as a great power”, s.129.

⁸⁴ A.e., s.128.

⁸⁵ A.e.

gelen tehditlerden dolayı zaruridir. Bu tehditler arasında en önemlisini ise ABD liderliğindeki tek dünyacılık oluşturmaktadır.

2.5. “Öteki” İnşası

Önceki bölümlerde vurgulandığı üzere Rus dış politikasının temel hedeflerinden biri dünyanın çok kutupluluğa evrilerek ABD hegemonyasından kurtulmasıdır. Bu bakımdan ABD göstereni, Putin dönemi Rus jeopolitik tahayyülünün en önemli düğüm noktalarından biri olarak arşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda ABD Soğuk Savaş reflekslerinden kurtulamamış, dünyadaki güç dengesini bozan, istikrarsızlık taşıyan bir ülke olarak resmedilmektedir. ABD’ye dair bu yönde ilk düşüncenin izlerine Putin’in Kosova olaylarını değerlendirilmesinde rastlıyoruz: “Soğuk Savaş geçmişte kaldı, ancak bu güne dek onun korkunç sonuçlarının üstesinden gelmek zorunda kalıyoruz. Bunlar, insancıl operasyonlar ya da modaya uygun adıyla insancıl müdahaleler adı altında devletlerin egemenlik haklarını ihlal etme girişimleri”.⁸⁶ BM onayı alınmadan yapılan bu müdahale Rusya’nın uluslararası hukuk çerçevesinde yürütülen post-Sovyet düzenine dair inancını derinden sarsarken gücün önemini tekrara gündeme getirmiştir. Bu olaya Çeçenistan müdahalesine yönelik eleştirilerin de eklenmesiyle beraber Rusya’nın “devlet egemenliği ve toprak bütünlüğüne karşı sistematik bir meydan okuma ve jeopolitik bakımından dünyayı yeniden yapılandırmayı amaçlayan güçlerle karşı karşıya”⁸⁷ geldiği şeklinde bir jeopolitik tahayyülün oluşmasına neden olmuştur. ABD’nin Irak’ı işgal etmesi Kosova savaşına benzer, ancak daha yoğun bir şekilde tek kutuplu dünya sisteminin taşıdığı tehlikenin örneği olarak gösterilmektedir. Putin’e göre “dünyadaki herkes “blok” zihniyetinin klişelerinden ve küresel çatışma döneminden miras aldığımız önyargılardan kaçamamıştır”. Bu sözler en başta Rusya’yı SSCB olarak görmeye devam eden ve küresel istikrarın pahasına jeopolitik pozisyonunu iyileştirme yönünde Soğuk Savaş oyununu oynamaya devam eden ABD’ye yöneltmiştir. Bu bakımdan ABD gücünü ve küresel hegemonyasını arttırma yolunda dünyada oluşmuş düzeni hiçe sayarak bencilce, kaba güce başvuran bir ülke olarak sunulmaktadır. Putin direk ABD’yi

⁸⁶ Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 8 Temmuz 2000, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/21480> 6 Şubat 2019.

⁸⁷ Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 8 Temmuz 2000, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/21480> 6 Şubat 2019.

telaffuz etmeden bu durumla ilgili şöyle bir uyarıda bulunmaktadır: "...güç yöntemleri nadiren istenen sonucu verir. Bu yöntemlerin sonuçları ise bazen tehdidin kendisinden daha korkunç hale geliyor".⁸⁸

ABD'nin silah harcamalarının Rusya'ninkinden 25 kat fazla olduğuna dikkat çektikten sonra Putin uluslararası sistemin mevcut durumuna Rusya'nın da hazırlanması gerektiğini söylemektedir. "Evleri onların kalesidir. Ve aferin. Aferin! Ancak bu, bizim de kendi evimizi inşa etmemiz gerektiği anlamına gelir".⁸⁹ Dış tehditlere ilişkin bu ve diğer açıklamaların her zaman ABD, NATO ittifakı veya genel olarak Batı'ya yöneltildiği belirtilmelidir. İlgi çekicidir ki Putin ABD'nin silahlanmasından bir tehdit ve buna karşı denge kurma ihtiyacı görürken ortak sınır paylaştığı güçlenen ve nüfuzunu arttıran Çin'i bir tehdit unsuru olarak değerlendirmemektedir. Bu aslında Putin'in de blok zihniyetinden daha doğrusu onun dost-düşman anlayışından kurtulamadığına işaret etmektedir.

Rus jeopolitik tahayyülün önemli bir parçasını ve Putin'in konuşmasının gömülü mantığını realist perspektif oluşturmaktadır. Dış politika kararlarına dair açıklamalar olsun ya da tek kutuplu düzene yönelik eleştiriler olsun realist rasyonaliteyi taşımaktadır. Putin'e göre güç dengesi "kalıcı barışın en önemli garantörlerindedir".⁹⁰ ABD ise devletlerin iç politikalarına müdahale ederek ve Rusya'nın etki alanına giren devletlerde etkinlik göstererek güç dengesini bozmaktadır. Rusya da tam bu yüzden kaçınılmaz olarak Gürcistan ya da Ukrayna'da gördüğümüz gibi müdahale etmek yani güç dengesini tekrar kurmak zorunda kalmaktadır. Bu çerçevede şekillenen söylemde Rusya'nın davranışı doğal ve saldırıdan ziyade savunma mahiyetinde sunulmaktadır. Konuşmada kullanılan ifadeler çok açık bir şekilde ABD'nin diğer aktörler tarafından sınırlandırılmadan, jeopolitik emellerinin peşinden koşması uluslararası sistemin temel sorunu olarak gösterilmektedir: ".kurt kimi yiyeceğini biliyor. Yiyor - ve kimseyi dinlemiyor. Ve görünüşe göre, dinlemeyecekte".⁹¹ Putin, yaptığı

⁸⁸ Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 10 Mayıs 2006, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/23577>, 7 Şubat 2019.

⁸⁹ Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 10 Mayıs 2006, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/23577>, 7 Şubat 2019.

⁹⁰ Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 10 Mayıs 2006, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/23577>, 7 Şubat 2019.

⁹¹ Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 10 Mayıs 2006, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/23577>, 7 Şubat 2019.

konuşmalarda sıklıkla Batılı liderlerini, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından NATO'nun genişlemeyeceğine dair verilen sözlere ters düşecek şekilde, doğu yönünde ittifakı genişletmek için Rusya'nın zayıflığından yararlanmakla suçlamıştır.⁹² Medvedev Rusya için oluşan durumu şu şekilde özetlemiştir “son yıllarda yüzleşmek zorunda olduğumuz şeyler nedir? Bu, küresel bir füze savunma sisteminin inşası, Rusya'nın askeri üslerle çevrenmesi, NATO'nun sınırsız genişlemesi ve Rusya'ya yapılan diğer “armağanlar”...”.⁹³ Medvedev aynı zamanda ABD hegemonyasının ekonomik alandaki olumsuz etkilerini dile getirmiş ve 2008 ekonomik krizinden de açıkça ABD'yi sorumlu tutmuştur:

Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra kendi görüşlerinin tek doğru olduğu fikrinin, sonuçta ABD yetkililerinin ekonomik alanda büyük yanlış hesaplamalar yapmasına neden olduğunu düşünüyorum. Kendi büyümelerini teşvik etmek için para balonunu şişirmekle, kararlarını sadece küresel pazarlardaki diğer katılımcılarla koordine etme zahmetine girmemekle kalmayıp, temel orantılılık hissini de ihmal ettiler.⁹⁴

Böylece Federal Meclis Konuşmalarında dünyada meydana gelen birçok istikrarsızlığın sebebi olarak ABD'nin uluslararası hukuku çiğneyen davranışlarına işaret edilmektedir. ABD liderliğindeki tek kutuplu sistem, dünyaya demokrasi ve insan haklarını taşıma adı altında egemen devletlerin iç politikasına müdahale ederek istikrarsızlık, “kaos” taşıdığı şeklinde sunulmaktadır. Tam da bu bağlamda değerlendirilen Gürcistan krizini Medvedev'e göre jeopolitik hesaplamalar uğruna “NATO savaş gemilerinin Karadeniz'e girmesi için bir bahane olarak kullanılmıştır. Ve daha sonra da Amerikan füze sisteminin hızlıca Avrupa'ya dayatılması için kullanılmıştır. Bu, elbette, Rusya tarafından misillemeyle karşılık verme gerekliliğiyle

⁹² NATO'nun genişlememesi sözü tartışmasına dair bkz. Kristina Spohr, “Precluded or Precedent-Setting? The “NATO Enlargement Question” in the Triangular Bonn-Washington-Moscow Diplomacy of 1990–1991”, **Journal of Cold War Studies**, Vol: 14, No: 4, 2012, pp. 4-54.

⁹³ Medvedev, **Federal Meclis Konuşması**, 5 Kasım 2008, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/1968>, 5 Nisan 2019.

⁹⁴ Medvedev, **Federal Meclis Konuşması**, 5 Kasım 2008, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/1968>, 5 Nisan 2019.

karşılacaktır”.⁹⁵ Medvedev aynı zamanda bu krizin ne anlama geldiğini, çıkarılması gereken sonucu sıradaki şekilde tarif etmektedir:

Aslında açıkça yeni bir jeopolitik durumun oluşumu kaydedilmiştir. Ağustos krizi sadece “hakikat anı”nın gelişini hızlandırmıştır. Gürcistan'daki mevcut rejime sponsorluk yapanlara dâhil olmak üzere, vatandaşlarımızı koruyabildiğimizi, ulusal çıkarlarımızı savunabildiğimizi ve barışı koruma yükümlülüklerini etkin bir şekilde yerine getirebildiğimizi gerçekten kanıtladık.⁹⁶

George Bush yönetiminin Saakaşvili hükümetine verdiği olağanüstü desteği göz önünde bulundurursak “mevcut rejimin sponsoru” olarak ABD’nin kast edildiğini kolaylıkla anlayabiliriz.⁹⁷ Tekrar hatırlatmak gerekirse; Putin ABD’ye şöyle bir eleştiri yöneltmiştir: “İnsan hakları ve demokrasi için mücadele edilmesi gerektiğine dair süslü konuşmalar kendi çıkarlarını gerçekleştirmek söz konusu olduğunda nereye gidiyor? İşte görüyoruz ki bu durumda her şey mümkün, kısıtlama yok”⁹⁸. ABD’nin “insani müdahale”si ve ulusal çıkarları arasındaki ince çizgiye işaret eden Kremlin’in de Gürcistan krizinde olduğu gibi “ulusal çıkar” ve “barışı sağlama sorumlulukları” arasında oldukça ince bir çizgi bulunmaktadır. Elbette Rusya’nın Gürcistan müdahalesini tetikleyen etkenin kesin olarak ne ilki ne de ikincisi olduğunu iddia etmemiz mümkün değildir. Ancak burada Gürcistan’ın ABD ve Rusya arasında bir jeopolitik çarpışma alanı olarak ortaya çıktığını söyleyebiliriz.⁹⁹

Sonuç olarak 11 Eylül sonrasında olduğu gibi kısa süreli iyileşmelerin dışında genel olarak Putin liderliğinde anti-Amerikancı söylemin olduğu söylenebilir. Bir sonraki bölümümüz hem 2000-2011 arası yapılan Federal Meclis Konuşmalarının söylem analizi bulgularının bir sonuç bölümünü mahiyetinde olacaktır hem de bu dönemde gerçekleşen olayların Rus jeopolitik söyleminde ‘medeniyetsel’ söyleme geçişe kaynaklık eden yerinden etmeye ışık tutacaktır.

⁹⁵ Medvedev, **Federal Meclis Konuşması**, 5 Kasım 2008, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/1968>, 5 Nisan 2019.

⁹⁶ Medvedev, **Federal Meclis Konuşması**, 5 Kasım 2008, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/1968>, 5 Nisan 2019.

⁹⁷ Ó Tuathail, **Near Abroad**, s. 93-126.

⁹⁸ Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 10 Mayıs 2006, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/23577>, 7 Şubat 2019.

⁹⁹ Ó Tuathail, **Near Abroad**, s.95-126.

2.6. Rus Jeopolitik Tahayyülünde Değişim

Tarihte yer bulmuş en önemli olaylar bile toplumda zaten birikmiş olan değişim potansiyelini gerçekleştirdiğinde bir dönüm noktası haline gelir. Demokrasiye ve piyasa ekonomisine yani Putin'in tabiriyle "normal uygar devlet" statüsüne geçmekte olan bir ülke olarak yeni Rusya'nın kimliği hakkındaki söylemsel gerginlik 1993'ten bu yana artmaya başlamıştır. 1999 senesinde gerçekleştirilen NATO'nun Yugoslavya müdahalesi böyle bir dönüm noktası haline gelirken, onu izleyen Çeçenistan operasyonu sırasında insan hakları ihlallerine yönelik eleştirilerin eklenmesi tüm söylemsel alanın yeniden eklenmesine yol açmıştı. Çünkü bu iki olay Batı'nın sunduğu evrenselliğin tikel olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Rus jeopolitik tahayyülündeki değişimler genellikle Putin'in kimlik bağlamında yaptığı yorumlarda gizlenmektedir. 2006'ya kadar Rusya'nın entegrasyon söylemlerinin eski Sovyet cumhuriyetleri ve Avrupa arasında gidip geldiğini görüyoruz. Yeltsin'den sonra Rus siyasal hayatında Atlantizm etkinliğini devam ettirmekteydi; fakat bununla beraber Rusya'nın post-Sovyet bölgesindeki lider rolü dış politikada giderek artan bir önem kazanmaktaydı. Post-Sovyet ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmesi "Avrupa tercihi" engel olarak değerlendirilmemekteydi. Fakat Batıya karşı eleştirilerin daha yüksek sesle dillendirildiği 2006 ve daha sonraki Federal Meclis Konuşmalarından yola çıkarak Avrupa ve post-Sovyet ülkeleri arasında kurulmaya çalışılan dengenin ikincinin lehine değiştiğini söyleyebiliriz. Ancak bu dönüşüm Rusya'nın SSCB'yi canlandırma ya da Avrasyacılığı izlemeye çalıştığı anlamına gelmemektedir. Moskova, Avrupa'yla ortak kimlik söyleminden vazgeçip ilişkinin mahiyetini ekonomi ve güvenlik meselelerine taşıırken post-Sovyet ülkeleri daha belirgin bir şekilde doğal müttefik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Putin uluslararası ilişkileri tehdit ve zorluklarla dolu bir mücadele ve rekabet alanı olarak görmektedir. Darwinci bir anlayış takip eden Putin'e göre "piyasalar için, yatırımlar için, siyasi ve ekonomik etki için gerçekleştirilen şiddetli rekabet uluslararası toplumda ve modern dünyada bir normdur. Ve bu mücadelede, Rusya'nın güçlü ve rekabetçi olması gerekiyor".¹⁰⁰ Böylece Rusya ancak güçlü olduğu müddetçe

¹⁰⁰ Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 18 Nisan 2002, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/21567>, 10 Ocak 2019.

ayakta kalabilir. Bu koşullar altında Putin devleti güçlü kılacak birçok enstrümanı kullanmaya hazırdır. Bu anlamda bir yandan Doğu, diğer yandan Batılı kimliğin harekete geçirildiği kimlik söylemi de pragmatik kaldıraçlardan biri olarak değerlendirilebilir. Tarihsel olarak Rusya'nın Doğu ile jeopolitik etkileşimi Rusya'nın yüzyıllardır sürdürdüğü Avrupa'da büyük güç olma hedefinin bir parçasıdır.¹⁰¹ Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse Rusya'nın Avrupa gücü olarak kabul edilmediği dönemlerde, Rusya "Doğu" jeopolitik kozunu kullanarak Avrupa siyasetinde ağırlığını arttırmaya çalışmıştır. Bu anlamda daha 1990'ların ortasında başlayan ve Putin döneminde hız kazanan Rusya'nın BDT ülkeleri ile "tarihi, kültürel ve ekonomik bağlar[a]" yaptığı vurgu Rusya-Batı ilişkilerinde başlayan kırılmalar çerçevesinde değerlendirilmelidir. Kosova müdahalesi ve Çeçen Cumhuriyeti'nde terörle mücadele operasyonu sırasında Rusya'ya insan haklarının ihlali konusunda yöneltilen sert eleştiriler mevcut jeopolitik söylemin yerinden edilmesine (dislocation) yol açmıştır. Putin Rusya'nın "medenî devletler" arasında yer almasından ve bundan dolayı ABD ve Batı Avrupa ile ilişkilerini sürdürmekten vazgeçemezdi. Bu hem SSCB'nin yıkılmasının ardından yeni oluşan Rusya Federasyonu'nun Batının bir parçası olduğuna dair güçlü bir söylemin yerleşmesinden hem de pratik bakımdan ekonomik durumu kötü olan Rusya'nın Batıdan gelecek yatırım ve teknolojilere ihtiyaç duymasından kaynaklanmaktaydı. Ancak Yugoslavya harekâtı Batı'ya olan güveni baltaladı ve ikinci Çeçen harekâtı sırasında Rus kuvvetlerinin eylemlerinin sert bir şekilde eleştirilmesi Batının Rus jeopolitik tahayyülünde düşman olarak tekrar canlanmasını tetikledi. Putin'e göre "Rusya'yı [terörizm] tehlikesinden kurtarma çabalarımız bazen subjektif ve tek taraflı olarak yorumlanıyor ve her türlü spekülasyona davetiye çıkarıyor".¹⁰² Bir yandan Avrupa'nın demokrasi ve insan hakları değerler örgüsü Rusya'nın egemenliğine ve bütünlüğüne tehdit olarak görülürken diğer yandan bu tehdit ABD'nin askeri etkinliğinin artması ve NATO'nun genişlemesiyle stratejik ve askeri boyut kazanmaktaydı.

Kosova müdahalesi ve Çeçenistan harekâtına yöneltilen eleştiriler Soğuk Savaş jeopolitik refleksi olarak değerlendirilmekteydi. Yugoslavya müdahalesi Rus

¹⁰¹ Morozov, a.g.e., s.289-294.

¹⁰² Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 8 Temmuz 2000, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/21480> 6 Şubat 2019.

jeopolitik söyleminde Soğuk Savaş dönemine ait NATO anlayışının canlanmasına neden oldu. Kuzey Atlantik İttifakı, demokratik normlara aykırı davranan, sınırlandırılması gereken ve Rusya'ya tehdit oluşturan bir blok olarak görülmeye başlandı.

Biz NATO ile ilişkilerimizde tutarlı kalıyoruz. Bu ilişkiler, 1997 yılında imzalanan karşılıklı ilişkileri, işbirliği ve güvenliği belirleyen Kurucu Yasa ile düzenlenmiştir. Biz sorunun, bu örgütün kararlarını alırken uluslararası toplumun görüşlerini ve uluslararası yasal araçların hükümlerini genellikle göz ardı etmesinde görüyoruz, asıl sorun budur. Bu nedenle, ittifakla olan ilişkilerimizin geleceği başta gücün kullanılmaması ve güç tehdidi sorunlarında olmak üzere doğrudan uluslararası hukukun temel ilke ve normlarına ne kadar uyulduğuna bağlıdır. Bizim bu konuda görüşümüz açıktır: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi uluslararası meselelerde güç kullanımına izin veren tek kuruluş.¹⁰³

Putin konuşmalarında sıklıkla dış politikanın “pragmatik” olduğunu belirtmiştir. Fakat bu pragmatizm belirli bir sübjektif temele dayanmaktadır. Dış politika neredeyse her zaman rasyonel bir stratejinin sonucudur, ancak böyle bir stratejideki hedefler her zaman rasyonel olmaktan uzaktır. Nitekim Kuzey Atlantik ittifakından gerçek bir tehdidin varlığını kanıtlamanın neredeyse tamamen imkansız olmasına rağmen NATO'nun genişlemesine karşı koyma politikası Putin tarafından oldukça bilinçli, rasyonel ve pragmatik olduğu savunularak yürütülmeye başlanmıştır.

ABD'nin Irak müdahalesi de Kosova savaşı ile benzer bir şekilde değerlendirilmiştir. 2003 Federal Meclis Konuşmasında Putin güvenlik tehditlerinden arasında “[g]üçlü, iyi silahlanmış ulusal ordular[ın] bazen bu kötülükle [terörizm] savaşmak için değil, bazı devletlerin stratejik etki alanlarını genişletmek için kullanıldıklarını”¹⁰⁴ belirtmiştir. ABD'nin Irak'ta operasyon başlatmasından iki ay sonra yapılan bu konuşmada burada ABD'nin kast edildiği çok muhtemeldir. Batı ve Rusya arasındaki ilişkilerin kötüleşmesi, tarafların “karşılıklı olarak yanlış anlamaları pekiştiren

¹⁰³ Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 3 Nisan 2001, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/21216>, 10 Ocak 2019.

¹⁰⁴ Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 16 Mayıs 2003, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/21998>, 10 Ocak 2019.

dinamikler”in¹⁰⁵ sonucu değil; “egemenlik”, “demokrasi”, “insan hakları” ve genel olarak “Rusya-Batı” ve “Rusya-Avrupa” boş göstergelerinin hangi şekilde doldurulacağına dair bir hegemonik eklemlenme mücadelesinin sonucudur.

Her iki taraf “insan hakları”, “egemenlik” gibi boş göstergeler için kendi tikelliğini evrensel olarak sunma mücadelesi içine girmiştir. Kendini Avrupa medeniyetinin bir parçası olarak gören Rusya’nın yine Avrupa’nın Westphalia sisteminden ödünç alarak egemenliğe atfettiği sorgulanamaz öncelik bugünün Avrupa’sında karşılık bulamamaktadır. Bu gerilimi çözme çabası sonuç olarak Rus jeopolitik söyleminde “Rusya”, “Avrupa”, “Batı”, “egemenlik”e dair bir sonraki bölümde daha detaylı olarak açacağımız yeni anlamsal ilişkilerin kurulmasına yol açmıştır. Tikelliğin, evrensel temsil rolü üstlenmeye çalıştığı bu girişim de tamamıyla hegemonik bir hamledir. Putin döneminde geliştirilen söylem, meydana gelen yerinden etmeyi (Avrupalılığının kabul edilmeyişi) yeniden eklemlenme (rearticulation) yolu ile yani söylemin bir nevi “modifiye” edilmesiyle aşmaya çalışılmıştır. Bunun neticesinde bir sonraki ana başlığımızda inceleyeceğimiz üzere Rus kimliği Putin döneminde “Avrupa” ve “Batı”ya yeni anlamlar kazandırarak kendisinin bir medeniyet olarak resmedildiği söylem içerisinde yeniden eklemlenmiştir.

¹⁰⁵ Tsygankov, “Vladimir Putin's last stand: the sources of Russia's Ukraine policy”, **Post-Soviet Affairs**, Vol.31, No:4, p.281.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

YENİDEN İNŞA DÖNEMİ: BİR MEDENİYET OLARAK “RUS DÜNYASI” İNŞASI

Rusya'nın dış politikası bağımsızlığından bu yana geçen ilk yirmi yıldan bu yana daha iddialı bir hale gelmiştir. Kremlin, Gürcistan'daki 2008 savaşı, 2014'ün Kırım'ı ilhak etmesi, Doğu Ukrayna'ya müdahalesi ve 2015'te Suriye iç savaşına müdahil olması dünya siyasetinin gündemine oturmuştur. Bu, Rusya'nın küresel siyasette daha büyük bir rol oynaması gerektiği, Moskova'nın başkalarına bakılmaksızın kendi çıkarlarına göre hareket etmekte özgür olduğu, küresel sorunların çözümünde daha fazla rol alması gerektiği kısaca kendini büyük güç olarak restore ettiği düşüncesinin bir çıktısıydı. Post-Sovyet bölgesi, Rus dış politikasının odak noktası olmaya devam ederken, Moskova ABD, Avrupa Birliği ve Çin ile olan ilişkilerini ve kendisini de yeniden tanımlıyordu.

2012-2019 yılları arasında, Putin'in daha inşacı ve özgüveni yüksek Rusya kurma dönemi olarak belirdiği görülmektedir. İkinci bölümümüzde Putin'le beraber Rus jeopolitik tahayyülünde büyük güç olma arzusunun pekiştiğini, anti-Amerikancılığın arttığını ve Batı dünyası ile normatif bir kopuş içerisine girildiğini aktarmıştık. İkinci bölümde ise bu süreçlerin sonucu olarak Rusya'nın kendini Avrupa medeniyetinin bir parçası olarak değil, kendisinin özgün bir medeniyet olarak yeniden inşa ettiği küresel söylemleri inceleyeceğiz. Burada jeopolitiğin dış politika uzmanları için sadece soyut bir teori olmadığını hatırlatmak önemlidir. Jeopolitik tahayyül bir ülkenin veya topluluğun kimliğini şekillendirmektedir. Rusya ve Avrupa arasında meydana gelen siyasi çatışmalar, Rusya'nın büyük güç ve eşit aktör olarak kabul edilmeyişi düşüncesi Rusya'nın Avrupa medeniyetine ait olduğuna dair savı güncelleştirmeye itmiştir. Aksi takdirde Kremlin'in Rus dış politikası ve büyük güç kimliğiyle çatışan bu savı devam ettirmesi kaçınılmaz olarak rejimin sorgulanmasına neden olacaktı. Çünkü Morozov'a göre Rusya'daki hiçbir güç “Avrupa” kavramının içeriğini kontrol edemez; “Avrupalılık”ın olumlu içeriğini belirleme hakkını çok büyük bir başarı ile sürdüren ve meşruiyeti genellikle Rus gözlemcinin gözünde bile tanınan, her şeyden önce

Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği gibi başka kurumsal tezahürleri var”.¹ Bu çıkmazı aşma yolunda Kremlin, aşağıda incelenecek olan daha zor mekanizmalara başvurarak Rusya-Batı ve Rusya-Avrupa ilişkiselliğini yeniden inşa etmiş ve böylece Rusya'nın bir medeniyet olduğu söyleminin temellerini atmıştır.

3.1. Uluslararası İlişkilerde Yeni Harita: Dünya'yı Medeniyetlerle Görmek

Batı ile meydana gelen siyasi sürtüşmelerin yanında sonraki alt başlıklarda ele alınan Avrupa'yla normatif bir kopuşun meydana gelmesi sadece Rusya'nın entegrasyon süreçlerini Asya ve post-Sovyet ülkelerinde yoğunlaştırılmasıyla sınırlı kalmayıp daha geniş anlamda yeni bir jeopolitik tahayyülün oluşmasına kaynaklık etmiştir. Rus kimliğinin de içinde yeni anlamların kazandığı güçlü bir Rus devletinin bir medeniyet olarak temsil edildiği jeopolitik tahayyülün inşası hız kazanmıştır.

Filozof Konstantin Leontyev'in mecazi olarak söylediği gibi Rusya, Rus halkı, Rus dili, Rus kültürü, Rus Ortodoks Kilisesi ve Rusya'nın diğer geleneksel dinleri ile bir araya getirilen bir *devlet-medeniyet*, “çiçek açan bir karmaşıklık” olarak gelişmiştir. Devlet sistemimizin özellikleri tam da devlet-medeniyet modelinden gelmektedir. O [devlet] her zaman esnek bir şekilde belirli bölgelerin ulusal, dini özgülüğünü dikkate alarak, birlik içinde çeşitliliği sağlamaya çabaladı.²

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla taçlandırılmış liberalizmin zaferi ve bununla beraber liberalleşmeden geçtiği savunulan modernleşme anlayışı Rusya'da bir sorunsal haline gelmiştir. Buna göre Sovyetler Birliği'nin yıkılıp dünyada liberalizmin hüküm sürmeye başlaması jeopolitik çatışmaların sona erdiği anlamına gelmemektedir.

Soğuk Savaş'ın sonu ideolojik yüzleşmeye son verdi, ancak bununla anlaşmazlıklar ve jeopolitik çekişmelerin temeli tamamen yok olmadı. Bütün devletlerin her zaman kendi bazen de çok yönlü çıkarları vardır ve olacaktır. Dünya tarihinin gelişimine ise her zaman ülkeler ve ittifakları arasındaki rekabet eşlik etmiştir. Ve bence, bu kesinlikle doğaldır.³

¹ Morozov, a.g.e., s.272.

² Putin, **Valdai Tartışma Kulübü**, 19 Eylül 2013, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/19243>, 15 Mart 2019, vurgu eklenmiştir.

³ Putin, **Valdai Tartışma Kulübü**, 22 Ekim 2015, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/46860>, 15 Mart 2019.

Kremlin nezdinde liberalizm ve evrensel olarak kabul edilen değerler küreselleşmenin de getirmiş olduğu olumsuz sonuçlarla beraber bir Batı ideolojisi olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.⁴ Küreselleşme bu anlamda birilerine hizmet eden olumsuz bir süreç olarak anlaşılmaktadır. Putin' göre:

80'lerin 90'larının başında, yalnızca küreselleşme sürecini hızlandırmakla kalmayıp aynı zamanda ona niteliksel olarak farklı, uyumlu ve sürdürülebilir bir karakter kazanma şansı vardı.

Ancak, kendilerini Soğuk Savaşın kazananı olarak sayıp, hatta saymaktan ziyade doğrudan bunun üzerine tartışma yürüterek, bazı ülkeler dünyadaki siyasi ve ekonomik düzeni basitçe kendilerine göre "çevirmeyi" seçtiler.⁵

Buna göre Batı kendi çıkarlarını gerçekleştirme yolunda liberal ve demokrasi söylemini kullanmakta ve ülkelerin iç işlerine müdahalede bulunmaktadır. Dahası, tek kutuplu dünya düzeni, ulus-devletlerin egemenliğini NATO, IMF, Dünya Bankası, DTÖ, Lahey Mahkemesi, Kyoto Protokolü gibi uluslararası kuruluşlar vasıtasıyla kısıtlayarak kaynakları gelişmiş ülkelerin lehine yeniden dağıtmayı amaçlamaktadır. Onlar "bütün dünyaya kendi yapılarını, normlarını ve kurallarını yaymaya çalıştılar ve herkes için değil, seçilmiş, "çok sevdikleri kendileri için küreselleşme ve güvenlik yolunu seçtiler".⁶ Tarihin bu noktasında Rusya ve onunla aynı medeniyete ait diğer ülkeler tarihe karışmamak için bir araya gelerek buna meydan okumalıdır.

21. yüzyıl, büyük değişimlerin, büyük finansal-ekonomik, kültürel, medeniyetsel, askeri-politik jeopolitik kıtaların olduğu dönem olmayı vaat ediyor. Bu nedenle, mutlak önceliğimiz komşularımızla yakın entegrasyondur. Son zamanlarda çok konuştuğumuz, duyurduğumuz geleceğin Avrasya Ekonomik Birliği, sadece karşılıklı yarar sağlayan bir anlaşma seti değildir. Avrasya Birliği, yeni yüzyılda ve yeni dünyada halkların kimliğini, tarihi Avrasya alanını koruyan bir projedir. Avrasya entegrasyonu, tüm Sovyet sonrası alanın, Avrupa ya da Asya'nın çevresi olması değil, bağımsız bir küresel kalkınma merkezi olma şansıdır.⁷

⁴ Lien Verpoest & Eva Claessen, "Liberalism in Russia: from the margins of Russian politics to an instrument of geopolitical othering", **Global Affairs**, Vol.3, No:4-5, pp.337-352.

⁵ Putin, **Valdai Tartışma Kulübü**, 22 Ekim 2015, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/46860>, 15 Mart 2019.

⁶ Putin, **Valdai Tartışma Kulübü**, 22 Ekim 2015, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/46860>, 15 Mart 2019.

⁷ Putin, **Valdai Tartışma Kulübü**, 19 Eylül 2013, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/19243>, 15 Mart 2019.

Demokrasi ve liberal değerlerin araçsallaştırıldığına dair düşüncenin oluşmasında önemli ölçüde Batı'nın Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde demokrasiyi destekleme adı altında "sakıncalı rejimlere" karşı göstermiş olduğu destek etkili olmuştur. Putin bu olayları şu şekilde değerlendirmektedir: "Son yıllarda, diğer ülkelere sözde daha ilerici bir kalkınma modelini dayatma girişimlerinin gerçekte nasıl gerileme, barbarlık ve kana dönüştüğünü gördük. Bu birçok Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkesinde oldu. Yine aynı dramatik durum Suriye'de de gerçekleşmektedir".⁸ Aynı ölçüde önemli etkiye Ukrayna veya Gürcistan'da olduğu gibi Rusya'nın "yakın çevresinde" meydana gelen Renkli devrimler ve sonucunda gerçekleşen rejim değişiklikleri etkili olmuştur. Putin 2014'te Ukrayna'da Batı tarafından hükümet karşıtlarının "uluslararası hukuk ve insan haklarının savunuculuğu adı altında ikiyüzlü konuşmalarla" desteklendiğini ve bunu "düpedüz bir sinizm (ikiyüzlülük)" olduğunu eklemektedir.⁹

Tek taraflı diktatörlük ve kendi şablonlarının dayatılması tam tersi bir sonuç getiriyor: çatışmaları çözmek yerine tırmandırıyor; egemen, istikrarlı devletler yerine büyüyen bir kaos alanı; demokrasi yerine düpedüz neo-Nazilerden İslami radikallere kadar çok şüphe verici bir kitlenin desteklenmesi.

Neden onları destekliyorlar? Çünkü bazı aşamalarda hedeflerine ulaşmak için onları bir araç olarak kullanırlar, sonra bundan zarar görüp geri dönerler. Ortaklarımız, bizim Rusya'da söylediğimiz gibi, tekrar tekrar aynı tırımlara basıyorlar, yani aynı hataları yapıyorlar.¹⁰

Kremlin için Ukrayna'daki olaylar sadece bir dış politika sorunu olmakla sınırlı kalmamaktaydı. Meydana gelen Renkli Devrimler Rusya'da da benzer bir senaryonun gerçekleşme potansiyelini taşıdığından dolayı rejime de direkt bir tehdit oluşturmaktadır. Renkli devrimler Rus güvenlik doktrininde ABD tarafından kullanılan hibrit savaş türü olarak tanımlanarak öncelikli tehditler arasına yerleştirilmiştir.¹¹ Tüm bunlar aslında Rusya'nın güç merkezlerinden biri olacağı yeni

⁸ Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 12 Aralık 2013, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/19825>, 20 Şubat 2019.

⁹ Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 4 Aralık 2014, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/47173>, 20 Şubat 2019.

¹⁰ Putin, **Valdai Tartışma Kulübü**, 24 Ekim 2014, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/46860>, 15 Mart 2019.

¹¹ Charles Bartles, "Getting Gerasimov's Right", **Military Review**, Vol.96, No:1, s.33-34.

bir küresel düzenin inşa edilmesi çağrısıdır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve küreselleşme olgusuyla birlikte yeni bir uluslararası düzen ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Küresel sistemin yeniden düzenlenmesinin gecikmesi yalnızca hassas jeopolitik, jeo-ekonomik ve jeo-kültürel bölgelerde donmuş çatışmalara neden olmakla kalmamış aynı zamanda güç paylaşımında küresel bir gerilim yaratmıştır.

Kendisini Soğuk Savaşın kazanımı olarak ilan eden ABD sanırım, bunun [yeni dünya düzeninin] gerekli olmadığını düşündü. Ve düzen ve istikrar için gerekli bir şart olan yeni bir güç dengesi oluşturmak yerine, dengesizliğin keskin bir şekilde kötüleşmesine yol açan adımlar atılmıştır.

Soğuk Savaş bitti. Ancak, mevcut olanlarla uyumlu veya yeni kural ve standartların oluşturulması konusunda anlaşılabilir ve şeffaf anlaşmalar yapılarak “barış”ın tesisi ile sonuçlanmadı. Soğuk Savaş'ta sözde kazananlar, durumu sıkımsa, bütün dünyayı kendine göre, kendi çıkarlarına göre yeniden çizmeye karar verdiler.¹²

Dünyanın “polisentrik” bir düzene geçtiğini belirten 31 Aralık 2015 tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisine göre Rusya büyük uluslararası sorunların ve askeri çatışmaların çözümünde, dünyada istikrarın sağlanmasında kilit oyuncu yani “etki merkezlerinden” biri olarak ilan edilmektedir.¹³ Putin'e göre “Aslında, tek kutuplu dünya bir mazeretidir (apology), hem insanlar hem de ülkeler üzerinde diktatörlük sürmenin bir mazeretidir. Bu arada, tek kutuplu dünya, kendi kendine atanan lider için de rahatsız edici, kaldırılamaz ve yönetimi zor oldu”.¹⁴ Bununla beraber dünya hükümdarlığını amaçlayan Batı “dayatmalarına” karşın Rusya “polisentrik” ya da “çok kutuplu” olarak da adlandırılan uluslararası sistemde çok kültürlülüğü ya da Putin'in ifadesiyle “dünyanın çeşitliliğini” savunan bir güç olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda ülkeler artık diğer ülkelerle rekabet sonucu doğan veya uluslararası terörizm gibi tehditlerin yanında kendi kimlik, kültürlerini ve nihayetinde egemenliklerini kaybetme tehdidiyle karşı karşıya gelmişlerdir. Küresel siyaset kültürlerin, çeşitli milletlerin özgün kimliklerinin karşı karşıya geldiği bir medeniyetler arası çatışma boyutuna

¹² Putin, **Valdai Tartışma Kulübü**, 24 Ekim 2014, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/46860>, 15 Mart 2019.

¹³ **Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Stratejisi**, 31 Mart 2015, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/acts/bank/40391>, 10 Mayıs 2019.

¹⁴ Putin, **Valdai Tartışma Kulübü**, 24 Ekim 2014, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/46860>, 15 Mart 2019.

taşınmıştır. Bu bakımdan yeni jeopolitik tahayyülün bir takım çalışmalarda da belirtildiği gibi Samuel Huntigton'un "medeniyetler çatışması" teorisine benzediğini ya da ondan ilham aldığı söylenebilir.¹⁵ Huntigton'un teorisine göre dünya tarihi kültürel birer varlık olan medeniyetlerin mücadelesi üzerinden ilerleyecektir.¹⁶ Rus jeopolitik tahayyülünde Medeniyetler Çatışması teorisinin oldukça etkili olduğu Putin'in bu teorideki iki medeniyet arasında kalan "bölünmüş ülkeler"i kast ederek uluslararası durum değerlendirmesi yaptığı sıradaki konuşmasından anlaşılmaktadır:

[S]adece geleneksel devletlerarası çatışmalar değil, aynı zamanda belirli devletlerin iç istikrarsızlığı da bir risk faktörü haline geliyor. Bu özellikle büyük devletlerin jeopolitik çıkarlarının kesiştiği bir yerde veya kültürel-tarihi, ekonomik, medeniyetsel "kıtaların" sınırında bulunan ülkelerde söz konusu olmaktadır.¹⁷

Rus jeopolitik tahayyülü ve "medeniyetler çatışması" teorisi arasında medeniyetin kuruluşunda kültür ve dinin önceliği konusunda benzer görüş paylaşılsa da bazı noktalarda farklılık göstermektedirler. Linde'e göre Kremlin Rusya'yı bir Hristiyan Ortodoks ülkesi olarak temsil etmekten ziyade Rus medeniyetinin "geleneksel dinleri bir araya getirme konusundaki eşsiz yeteneklerini"¹⁸ öne çıkarmaya çalışmaktadır. Buna göre,

Rusya, yaratılışından bu yana, çok uluslu, çok mezhepli bir ülkedir. Bir anlamda, [Rusya] birçok gelenek ve kültürü organik olarak içselleştiren, özgünlüklerini koruyan ve aynı zamanda içinde yaşayan halkların birliğini (bu çok önemli) koruyan bir devlet-medeniyettir. Biz bu özgünlüklerin uyumu ve Rusya Federasyonu halklarının ortak kaderi ile gurur duyuyoruz ve buna çok değer veriyoruz. Devlet içinde çeşitliliğin norm olduğu bizim için açıktır.¹⁹

Avrupa'da ve birçok başka ülkede, çok kültürlülük denilen - büyük ölçüde yukarıdan, yapay olarak gerçekleştirilmeye çalışılan bir model - şimdi

¹⁵ Fabian Linde, "The Civilizational Turn in Russian Political Discourse: From Pan-Europeanism to Civilizational Distinctiveness", **The Russian Review**, No:75, October 2016, pp. 604–625.

¹⁶ Samuel Hungtington, "The Clash of Civilizations?" **Foreign Affairs**, Vol:72, No:3, 1993, s.22-49.

¹⁷ Putin, **Valdai Tartışma Kulübü**, 24 Ekim 2014, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/46860>, 15 Mart 2019.

¹⁸ Linde, **a.g.e.**, s.620.

¹⁹ Putin, **Valdai Tartışma Kulübü**, 3 Ekim 2019, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/61719>, 15 Mart 2019.

sorgulanmakta ve bunun neden olduğu açıktır. Çünkü bunun temelinde bir nevi sömürge geçmişinin bedeli yatıyor. Bugün Avrupa'nın politikacılarının ve kamuoyunun giderek daha fazla çok kültürlülüğün çöküşünden, yabancı dil ve kültürel öğelerin topluma entegrasyonunu sağlayamamasından bahsetmesi tesadüf değildir.

Bir zamanlar “ulusların hapishanesi” etiketi yapıştırılmaya çalışılan Rusya'da, hiçbir, en küçük etnik grup bile yüzyıllar boyunca ortadan kaybolmadı.²⁰

Rusya'nın bu “eşsiz yeteneğini” öne çıkarması büyük ölçüde hem Rusya Federasyonu'nun kendisinde hem de “Rus medeniyetinin” sınırlarını konuşlandığı bölgelerde çok sayıda farklı dinlere mensup insanların yaşamasından kaynaklanmıştır. “Medeniyeler çatışması”nın Yeni Avrasyacılık düşüncesine etkisini araştıran Laruelle bir başka noktaya dikkat çekmektedir: dünyada temel birimlerin medeniyetler ve aralarında kaçınılmaz bir çatışmanın olacağı konusunda teoriye katılan Yeni Avrasyacılar, Rusya'nın Ortodoks ve İslam medeniyetlerinin karşı karşıya geleceği medeniyetler arası fay hattında (intercivilizational fault line) olduğuna karşı çıkmaktadırlar.²¹

Putin küreselleşmenin, liberal ve demokratik değerlerin hızla yayıldığı ve modernleşme ile ilişkilendirildiği günümüz hegemonik söylemine karşın milletlerin özgünlüğünü, kültürü ve bunun yansıması olarak siyasi bağımsızlığı ve devlet egemenliğini temel güvenlik sorunlarından biri olarak sunmaktadır. Rusya'nın bu süreçte temel hedefini Putin sıradaki şekilde formüle etmiştir: “Ekonomik, medeniyetsel, askeri güçlerin yeniden belirlendiği 21. yüzyılın dünyasında Rusya, egemen ve etkili bir ülke olmalıdır. Sadece emin adımlarla gelişmekle kalmamalı, aynı zamanda ulusal ve manevi kimliğimizi de korumalı, ulus olarak kendimizi kaybetmemeliyiz. Rusya olarak var olup Rusya olarak kalmalıyız”.²² 2012'den itibaren Kremlin, küreselleşmeye olumsuz anlam yüklemenin yanında vatanseverlik, ahlak ve geleneksel değerlere öncelik veren bir söylem inşasına başlamıştır. Yeni resmi söylem aynı zamanda Rusya'nın ahlaki açıdan Batı'dan üstün, farklı ve benzersiz bir

²⁰ Putin, **Valdai Tartışma Kulübü**, 19 Eylül 2013, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/19243>, 15 Mart 2019.

²¹ Laruelle, **Russian Eurasianism**, s.220.

²² Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 12 Aralık 2012, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/17118>, 20 Şubat 2019.

medeniyet olarak Rusya'nın istisnacılığı fikrini içeriyordu. Bir kurum olarak devletin, onun egemenliğinin ve geleneksel değerlerin sorgulandığı dönemde halkın entelektüel, manevi ve ahlaki gücü ulusal birliği korumanın tek yolu olarak görülmektedir. Bu nedenle Rusya'nın ulusal kimliğinin güçlendirilmesi ve korunması Rusya için elzemdir. Bu anlamda devletin en önemli hedeflerinden biri "Rusya'yı kendi kimliğine, asırlık geleneklerine, halklarımızın kültürüne, değerlerine ve geleneklerine dayanan bir medeniyet olarak korumak"tır.²³

Rusya'nın jeopolitik iştahını da karşılayan, kültürel ve medeniyet argümanları ile beslenen yeni jeopolitik akıl yürütme biçimi, Rusya'nın büyük güç arayışını pekiştirmekte ve uluslararası ilişkilerde düşünce ve davranışlarını şekillendirmektedir. Rus kültürünün ulusun ve hatta devletin temeli olarak sunulmasından dolayı "özgünlüğün (samobytnost') korunması" Kremlin'in dış politikasının en önemli öncelikleri arasında yer almıştır: "[E]ğer bir millet kendini korumaz ve çoğaltamazsa, yaşam sebeplerini ve ideallerini kaybederse, dış düşmana bile gerek kalmaz devlet kendi başına çöker".²⁴ Devlet ve kimlik/kültür arasında kurulan sıkı varoluşsal bağ ikincisinin tehdit altında olduğu düşünüldüğü günümüz koşullarında "kimliğin güvenikleştirilmesi"ne neden olmaktadır. "Kimliğin güvenikleştirilmesi" bu bakımdan hegemonik eklemlenmeyi sağlama yolunda etkili bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁵

Ruslar için, Rusya için "biz kimiz?", "kim olmak istiyoruz?" soruları toplumumuzda gittikçe daha da yüksek sesle dile getirilmektedir. Sovyet ideolojisini terk ettik, onu geri getirmek mümkün değil. 1917 öncesi Rusya'yı idealleştiren temelci muhafazakârlık taraftarları Batı ultra liberalizminin savunucuları kadar gerçeklikten uzak oldukları görülüyor. Ruhani, kültürel, ulusal özerkliğimiz belirlenmeden ilerlememizin imkânsız olduğu açıktır, aksi takdirde dış ve içsel zorluklarla yüzleşemeyiz, küresel rekabet karşısında başarılı olamayız.²⁶

²³ Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 20 Şubat 2019, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/59863>, 20 Şubat 2019.

²⁴ Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 20 Şubat 2019, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/59863>, 20 Şubat 2019.

²⁵ Morozov, **a.g.e.**, s.347.

²⁶ Putin, **Valdai Tartışma Kulübü**, 19 Eylül 2013, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/19243>, 15 Mart 2019.

Rus kültürüne biçilen rolün aynı zamanda ülkedeki ekonomik ve sosyal adalet meselelerini siyasi tartışmaların periferisine iterek, ulusal kültürün soyut bir ortak refah duygusu ve “öteki”lere nazaran üstünlük hissi yaratmada kullanıldığı söylenebilir. Bu çerçevede küreselleşme olgusu da tamamen farklı bir anlam kazanmaktadır. “Ulusal kimliğe baskı yapan küreselleşme”²⁷ karşımıza liberal yorumdakinin aksine çatışmayı önleyen değil; onun kaynağı olan bir olgu olarak çıkmaktadır. Bu bakımdan Avrasyacılığın küreselleşme olgusuna yaklaşımlarını hatırlatmaktadır. Buna göre küreselleşme, kültürel farklılıkları yok eden Batı projesi olarak tasvir edilmektedir.²⁸ Trubetskoy “Avrupa ve Beşeriyet” adlı eserinde Roma-Germen olmayan herhangi bir millet için Avrupalılaştırmanın “kuşkusuz bir kötülük” olduğunu söylemektedir.²⁹ Günümüz Avrasyacılığın temsilcilerinde Dugin ise küreselleşmeyi “Batı’nın siyasi-finansal oligarşik grupların merkezde olduğu yeni bir dünya düzeni inşa etme” süreci olarak tanımlamaktadır.³⁰

Rusya Batı’ya karşı içkin bir düşmanlık taşımaktan ziyade küreselleşme adı altında gerçekleşen ideolojik hegemonyaya karşı mücadele vermektedir. Bu jeopolitik tahayyüle göre dünya ülkeleri iki alternatif arasında bir seçim yapmak zorundadırlar: dünyanın ve kendilerinin Batılılaşmasını kabul etmek ya da Batılı olmayan değerleri ve kalkınma modellerini teşvik ederek özgün kimliklerini korumak. Bu çerçevede Rusya ahlaki çöküntü içinde olan Batı’nın düşmanca tavırlarına karşı koyan, büyük güç olarak geleneksel değerleri koruma misyonunu üstlenmiş bir ülke olarak temsil edilmektedir. Uluslararası ilişkilerde aktörler arasındaki mücadele toprak kazanımı, ülkeler üzerindeki etki ya da ekonomik üstünlük olmaktan çıkıp değerler seviyesinde bir mücadeleye taşınmaktadır. Önceki döneme kıyasla, Putin’in konuşmalarında realist perspektife dayanan argümanlar kendini değer bazlı tartışmalara bırakmıştır.

Batı medeniyetinin temelini oluşturan Hristiyan değerleri de dâhil olmak üzere birçok Avrupa-Atlantik ülkesinin köklerini terk etme yolunu izlediğini

²⁷ Putin, **Valdai Tartışma Kulübü**, 19 Eylül 2013, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/19243>, 15 Mart 2019.

²⁸ Olga Odnostalko, “Евразийская интеграция в контексте процессов глобализации”, **Gramota**, No:9, 2015, s.129-131.

²⁹ Nikolay Trubetskoy, **Европа и человечество**, (Çevrimiçi) <http://gumilevica.kulichki.net/TNS/tns03.htm>.

³⁰ Aleksandr Dugin, “Евразийский взгляд”, **Геополитика Информационно-аналитическое издание**, No:13, 2011, s.4.

görüyoruz. Ahlaki ilkeler ve herhangi bir geleneksel kimlik - ulusal, kültürel, dini veya hatta cinsel – reddediliyor. Çok çocuklu bir aileyi ve aynı cinsiyetten ortaklığı, Tanrı'ya inanç veya Şeytan'a inancı aynı kefeye koyan bir politika izlenmektedir. Politik doğruculuğun aşırılıkları, pedofiliyi teşvik etmeyi amaçlayan partilerin tescili hakkında ciddi bir şekilde konuşulmasına kadar ileri gitmektedir. Birçok Avrupa ülkesindeki insanlar, dini aidyetleri hakkında konuşmaktan utanıyor ve korkuyorlar. Bayramlar bile iptal ediliyor veya başka bir şekilde adlandırılarak, bu tatilin özünü oluşturan ahlaki temel utanılarak gizleniyor. Ve bu modeli agresif bir şekilde herkese, tüm dünyaya empoze etmeye çalışıyorlar. Bunun, doğrudan yozlaşmanın ve çözümlenmenin, derin bir demografik ve ahlaki krizin bir yolu olduğuna inanıyorum.³¹

Bu bakımdan “çok kutupluluk” kavramının değişimi de dikkat çekicidir. Linde, “çok kutupluluğun başta güç dengesi, güvenlik, ekonomik büyüme ve kaynakların tahsisi gibi kavramlarla işleyen bir söylem çerçevesinde[n]... rekabet eden normatif sistemler veya çeşitli medeniyetler hakkındaki fikre zemin hazırla[yan]” bir kavrama dönüştüğüne dikkat çekmektedir.³² Gerçekten de “çok kutupluluk” Batı hegemonyasını bertaraf edecek, dünyanın kültürel zenginliğinin ve çeşitliliğinin bununla beraber ülkelerin bağımsızlıklarını ve egemenliklerini korumalarını mümkün kılacak bir sistem olarak sunulmaktadır.

Aynı zamanda, dünyanın tek kutuplu birleşik modelini canlandırmak, uluslararası hukuk kurumunu ve ulusal egemenliği yıpratmak için bu veya başka bir şekilde yapılan girişimleri görüyoruz. Böyle tek kutuplu, birleşik bir dünya egemen devletlere ihtiyaç duymaz, vasallara ihtiyaç duyar. Tarihsel anlamda, bu kendi yüzünün, Tanrı tarafından verilen dünyanın çeşitliliğinin doğasının reddidir.³³

Putin konuşmalarında sıklıkla “demokrasi”, “insan hakları”, “bireysel özgürlük” gibi kavramlara referansta bulunsa da bu boş göstergeler Putin’in yorumunda Avrupa’dakinden oldukça farklı anlamlar kazanarak Batı ve Rusya arasındaki normatif kırılmayı derinleştirmekteydi. Putin’e göre Rusya özgünlüğünü kaybetmemek, “demokratik, özgür ve dürüst bir toplum ve devlet inşa etmek için *kendi* yolunu

³¹ Putin, **Valdai Tartışma Kulübü**, 19 Eylül 2013, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/19243>, 15 Mart 2019.

³² Linde, “The Civilizational Turn in Russian Political Discourse”, s.612.

³³ Putin, **Valdai Tartışma Kulübü**, 19 Eylül 2013, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/19243>, 15 Mart 2019.

bulmalıydı”.³⁴ “Demokrasi”, “egemenlik”, “bireysel özgürlükler” gibi boş göstergelere yeni anlam kazandırma, farklı bir şekilde doldurma çabası Rusya ve Batı arasında hegemonik bir mücadeleye yol açmıştır. Putin, Rusya’nın demokrasiye ve piyasa ekonomisine bağlılığını sıklıkla vurgulamaktadır. Ancak bu noktada Rusya devlet başkanı her iki kavram için parantez açarak *hangi* “demokrasi” ve “piyasa ekonomisi”nden bahsettiğini anlatmaktadır. Putin’e göre serbest girişimcilerin en önemli hedefi kar maksimizasyonundan çok ülkenin gelişimi olmalıdır. Böylece “hem devletin hem de özel sektörün kaynakları, stratejik hedeflerin geliştirilmesi ve gerçekleştirilmesine yönelik olmalıdır”.³⁵ Demokrasiden ise sıradaki sözlerle bahsetmektedir:

Rusya için demokrasiden başka bir siyasi seçenek olamaz. Aynı zamanda şunu da söylemek ve hatta altını çizmek istiyorum: biz tüm dünyada kabul edilen evrensel demokratik ilkeleri paylaşıyoruz. Bununla birlikte, Rus demokrasisi, kesinlikle bize dışardan dayatılan standartların uygulanması değil, kendi ulusal özyönetim gelenekleri ile Rus halkının gücüdür. Demokrasi, diğer şeylerin yanı sıra, kabul edilen yasalara, kurallara ve düzenlemelere uyum ve saygı göstermektir.³⁶

Putin’in bahsettiği “demokrasi” Kremlin’in önemli ideologlarından biri olan Vladislav Surkov’un geliştirmiş olduğu “egemen demokrasi” kavramıyla örtüşmektedir. Bu kavram büyük güçlerin etkisinden, onların yönlendirmesinden ve baskısından arındırılmış, tamamen bağımsız ve dış politikasını devlet içi dinamikler sonucu üreten bir aktörü adlandırmak için kullanılmaktadır.³⁷ Devlet egemenliği ve uluslararası arenadaki güç böylece demokrasi ve bireysel özgürlüklere öncelenmektedir. Serbest girişimciler de demokrasinin kendisi de Putin’e göre öncelikli olarak bireysel refaha yönelik değil devletin güçlü olması için çalışmalıdır.

³⁴ Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 25 Nisan 2005, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/22931>, 30 Mart 2019, vurgu eklenmiştir.

³⁵ Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 12 Aralık 2013, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/19825>, 20 Şubat 2019.

³⁶ Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 24 Ekim 2012, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/16717>, 20 Şubat 2019.

³⁷ Andrey S. Makarchey, “Russia's Search for International Identity Through the Sovereign Democracy Concept”, **Italian Journal of International Affairs**, Vol: 8, No:2, pp.49-62.

Hem yönetici elitler hem de halk arasında güçlü köklere sahip devletçi geleneğin yanında liberalizmin Rus siyasal hayatında marjinalleştirilmesi ve hatta “Batı liberalizmi”nin ötekileştirilmesinde 1990’lı yılların travmatik deneyimi etkili olmuştur. Günümüz Rusya’sında 1980’lerin sonu ve 1990’larla beraber devrim niteliğindeki ekonomik ve politik dönüşüm “tarihsel öteki”yi oluşturmaktadır.³⁸

Devletin, toplum kendi kendini yok etmesi gerçekleşmediği gibi, başkalarının deneyimlerinin mekanik kopyalanması da işe yaramadı. Bu taklitler, Rusya’ya dışarıdan medenileştirme girişimleri halkımızın mutlak çoğunluğu tarafından kabul edilmedi, çünkü bağımsızlık, manevi, ideolojik, dış politika egemenliği arzusu ulusal karakterimizin ayrılmaz bir parçası.³⁹

Batı örneğinden direkt olarak kopyalanmış, Rusya’ya uygun olmayan ve hem ekonomik hem de sosyal alanda yıkıcı etkilere neden olmuş 90’ların şok etkisi yaratan, “başkalarının tavsiyeleri, yardımları ve kredileri” sayesinde yapılmış liberal politikalar eleştirilerek, Rusya’nın özgün gelişim yolu ve istikrar ön plana çıkarılmıştır. Böylece Batı’dan gelebilecek herhangi bir eleştiri veya tavsiyenin önü kapatılmıştır ve liberalleşmenin ancak *razruha* (yıkım) ile ilişkilendirilmesi çalışılmaktadır. Putin Rusya’yı aslında çok basitleştirilmiş bir tercih karşısında bırakmaktadır: ya istikrar ve devlet bütünlüğü ya da devletin yıkılması ile ilişkilendirilen Batı tarzı gelişim ve liberalleşme. Bu “tarihsel öteki”ye başvuran mekanizma söylemsel formasyonu tehdit eden öğeleri marjinalleştirerek onları bertaraf etmektedir. Putin’e göre “[s]iyasi sistemin değişmesi, modernleşmesi doğal ve hatta zorunludur ama değişimin bedeli olarak devletin kendisini imhası kabul edilemez. Ülkemizin bütün tarihi, bütün Rus tarihi bunu haykırıyor”.⁴⁰ Bu dönem (1985-2000) Rusların çoğunluğu için büyük bir hayal kırıklığıyla sonuçlanmıştır. Piyasa ekonomisine geçmenin birçok iyileşmeye ve gelişime yol açacağı düşüncesi terk edilmişti. Halkın büyük çoğunluğu için yaşam standardı keskin bir şekilde kötüleşmiş ve ülkenin genel ekonomik performansı çok ciddi bir düşüş yaşamıştır. Ekonomik ve yapısal sorunların yanında Putin bu dönemde

³⁸ Ted Hopf, **Social Construction of International Politics: Identities & Foreign Policies, Moscow, 1955 and 1999**, New York, Cornell University Press, 2002, s.160-169.

³⁹ Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 12 Aralık 2013, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/19825>, 20 Şubat 2019.

⁴⁰ Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 24 Ekim 2012, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/16717>, 20 Şubat 2019.

halkın Sovyet dönemi “ideolojik dogmalarıyla beraber ahlaki ufkunu da” kaybettiğini yani “kirli suyla beraber çocuğu da kaybettiklerini” böylece “değersel krizle” karşı karşıya kalındığını belirtmektedir.⁴¹ 1990'lara karşı yapılan bu tarihsel ötekileştirme hem bugünkü hegemonik söylemin hem de liberal fikirlerin marjinalleştirilmesinde etkin bir rol oynamaktadır. Morozov' a göre

Brezhnev zamanının *zastoy* (durgunluk) döneminin istikrar ve refahın altın çağı, Gorbaçev zamanı *perestroyka* ve Yeltsin reformlarının bir “çöküş”, yıkım ve ihanet dönemi ve sonunda Putin'in restorasyonu ile beraber yeni altın çağa dönüş olarak temsil edilen basitleştirilmiş, hatta ilkel, kronolojik şema semantik mekânı yapılandırmakta o kadar güçlü bir faktör oldu ki, bugün bu anlatıya aykırı olan tüm tarihsel anlatılar, Batı yanlısı muhalefetin entrikaları olarak değerlendirilerek basitçe reddedilmektedirler.⁴²

Rusya'yı muhafazakâr değerler, Batı'yı ise liberalizmle eşdeğer kılma yoluyla coğrafi mekânlara yeni anlamlar kazandırılmaya çalışılmaktadır. Rusya bu çerçevede sahte Avrupa'nın aksine Batıcı gelişimi seçmeyen gerçek Avrupa olarak ya da Laruelle'in ifadesiyle “anti-Batıcı Avrupa medeniyeti” olarak resmedilmektedir.⁴³ Putin “muhafazakâr Rusya” imajı sayesinde bir yandan iç siyasette hükümete olan desteği devam ettirmek diğer yandan da dış politikada ABD ve Avrupa'da bulunan aşırı sağ partiler ve dini kuruluşlarla ilişkilerini güçlendirmektedir.⁴⁴ Bu bakımdan sağ partilerin Avrupa başkentlerinde gittikçe daha fazla sandalye kazanmaya başladığı dönemi, Putin “bağımsız bir öznel, politik ve ekonomik kurs talebinin arttığı” yani AB ve ABD'nin etkisinin azaldığı ve böylece “büyük Avrasya partnerliğin konuşulabilindiği” dönem olarak değerlendirmiştir.⁴⁵

⁴¹ Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 24 Ekim 2012, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/16717>, 20 Şubat 2019.

⁴² Morozov, **a.g.e.**, s. 439-440.

⁴³ Marlene Laruelle, “Russia as an anti-liberal European civilization”, içinde Kolstø, P, Blakkisrud, H Ed. **The New Russian Nationalism: Imperialism, Ethnicity and Authoritarianism, 2000–15**. Edinburgh: Edinburgh University Press, p.293.

⁴⁴ Mitchell Orenstein, “Putin's Western Allies Why Europe's Far Right Is on the Kremlin's Side”, **Foreign Affairs**, 25 Mart 2014, (Çevrimiçi) <https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2014-03-25/putins-western-allies>; Marlene Laruelle, “The “Russian World” Russia's Soft Power and Geopolitical Imagination”, **Center on Global Interests**, Mayıs 2015, s.22.

⁴⁵ Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 1 Aralık 2016, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/16717>, 25 Şubat 2019.

Özetlemek gerekirse incelemiş olduğumuz dönemde Rus jeopolitik tahayyülünde dünyayı liberal/Batılı ve liberal olmayan/Batı dışı medeniyetler şeklinde ikiye ayıran yeni karakteristik bir dikotomizasyonun oluştuğunu söyleyebiliriz. 2012 öncesine kıyasla bu dönem Rus jeopolitik tahayyülünde uluslararası ilişkilerin temel birimi olarak medeniyetlerin öne çıktığı ve bu çerçevede Rusya'nın kendini Batı'ya meydan okuyan ve çok kültürlülüğü savunan bir medeniyet olarak yeniden inşa ettiği öne çıkmaktadır.

3.2. Batı “öteki”sinin Avrupa’dan Farkı

Eleştirel jeopolitiğin önemli inceleme alanlarından birini ulus-devlet ya da herhangi başka bir örgütlenme biçiminin kendini diğerlerinden ayıran “sınır üretim” süreci oluşturmaktadır.⁴⁶ Sınır üretimi ile beraber homojen bir “içerisi” inşa edilmektedir.⁴⁷ Laclau ve Mouffe’un söylem teorisi ile bunu ifade edersek eşzamanlı olarak gerçekleşen bu iki süreç karşımıza belirli bir söylemsel formasyonun ürünü olarak çıkmaktadır. Bu toplumun sınırını öteki ile antagonistik ilişki oluşturmaktadır. Antagonistik ilişki ise ötekinin varlığının “ben”in tamamen “kendi” olmasını engellemesi sonucunda oluşmaktadır yani “toplumun sınırlarını, onun kendisinin tam olarak oluşturmasının olanaksızlığını oluştururlar”.⁴⁸ Dolayısıyla Rus jeopolitik tahayyülün oluşmasının kaçınılmaz şartlarından biri “ötekinin” inşa edilmesidir. Rusya’da bu süreç Batı’nın öteki olarak inşa edilmesiyle ve “Batı”dan “arındırılmış” “Avrupa” üzerine kendi medeniyetinin kurulması yoluyla gerçekleşmektedir. Böylece “temelde değişen bir dünyada yeni bir strateji bulma ve kimliklerini koruma ihtiyacı ile” Rusya, dünya siyasetindeki konumunu jeopolitik ve kültürel olarak yeniden tanımlamakla kalmayıp, aynı zamanda Rusya’yı Avrupa medeniyetinin ayrılmaz bir parçası olmaktan çıkarıp “gerçek” Avrupa üzerinden Rus medeniyetinin inşasına girişmiştir.

Avrupa, Rus jeopolitik kültüründe merkezi bir konuma sahiptir. Putin’in konuşmalarında Rusya’nın Avrupa ile kendini tamamıyla özdeşleştirememesi etrafında inşa edilen anlamsal yapılar hem bu ikilinin ilişkilerini hem de Rus jeopolitik tahayyülünü etkilemeye devam etmektedir. Dolayısıyla bazen eşanlı olarak da

⁴⁶ Dalby, **a.g.e.**, s.4.

⁴⁷ **A.e.**

⁴⁸ Laclau & Mouffe, **a.g.e.**, s.202.

kullanılan “Avrupa” ve “Batı” tanımlamalarına açıklık getirmek önem kazanmaktadır. Ancak bu noktada önemli olan Rusya’nın “Avrupa” ve “Batı” yorumunu sunmak değildir; böyle bir girişim “gerçek” bir Batı yorumunun olduğunu varsayar. Önemli olan Rus jeopolitik söyleminin “Avrupa”yı başka hangi kavramlarla eşdeğerlik zinciri içerisinde eklemlemeye çalıştığını ve Avrupa aidiyetine başvurması veya kendini Avrupa’dan dışlamasının küresel, bölgesel ve ulusal düzeydeki politikalarına etkisini araştırmaktır.

Önceki bölümümüzde Putin’in sıklıkla Rusya’nın Avrupa aidiyetinin altını çizdiğini dile getirmiştik. Rusya’nın kesin olarak Avrupa medeniyetine ait olduğu iddiasının sürekli tekrarı, Rusya’nın Avrupa’ya üye olmasının toplum ve siyasi elitler arasında derinden problemleri bir olgu olarak kalmaya devam ettiğini göstermektedir. Gerçekten de istikrarlı sosyal olgular insanların özel bir neden olmadan üzerine tekrar düşünmek ya da dile getirmek zorunda kalmadığı şeylerdir. Eğer “bir kimlik iddiası başarılıysa, bu iddia politik tartışmanın özü yerine onun ufkunu oluşturur”.⁴⁹ Aksine “kesin” olduğu iddia edilen bir olgunun tekrarı aslında bu konunun politik alanın tartışma konularından biri olarak kalmaya devam etmesi, çökmenin (sedimentation) yani “rutinleşmenin ve kökenlerin unutulmasının” gerçekleşmediğine işaret etmektedir.⁵⁰ Avrupa-Rusya ilişkilerinin doğası ve mahiyetine dair tartışmalar sürse de, Rus siyasetinde bu iki gösterge arasındaki bağ o kadar güçlü ki bu ilişkiselliği koparmaya çalışan, Rusya’nın Avrupa kimliğini az ya da çok inkâr eden herhangi bir söylemin Rus siyasetinde tutunma imkânı bulması oldukça zordur.⁵¹ Bu düşünce yansımaları jeopolitik geleneklerde de bulmuştur. En etkili jeopolitik gelenekler arasında belki de sadece Avrasyacılık, Rusya ve Avrupa arasında bir çizgi çekme olasılığına işaret ediyor. Ancak bu düşünce akımının adından bile anlaşılacağı üzere Rusya Avrupa’dan bağımsız tamamen ayrı bir medeniyet veya Asya’nın bir parçası olarak değil, Avrupa ve Asya’nın sentezi olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda Rusya Çin arasındaki yakınlaşma da Rus dış politikasında meydana gelen yapısal bir değişimin sonucu olarak değil Batı’ya karşı bir jeopolitik hamle olarak anlaşılmalıdır.⁵² Rusya’nın

⁴⁹ Neumann, “Russia as a great power”, 1815–2007”, s.129.

⁵⁰ Laclau, **a.g.e.**, s.34.

⁵¹ Morozov, **a.e.**, s.254

⁵² Isakova, **a.g.e.**, s.18.

Avrupa güçleri tarafından tanınması tüm Rus tarihi boyunca uzanan bir meseledir. Bu mücadele, bugünkü Rusya'nın ilk selefleri Avrupa sahnesine çıktıklarından beri sürmektedir.⁵³

Rus kimliğinde Avrupa'ya karşı oluşan bu güçlü bağ önemli ölçüde "Avrupalılığın" "medeni olan" ve gelişmişlikle ilişkili (assosiated) görülmesinden kaynaklanmaktadır. Kolosov ve Zotova'nın Rus vatandaşların jeopolitik vizyonunun araştırıldığı çalışmasının da gösterdiği gibi geleneksel olarak Rusya'daki "Avrupa-sevici Avrupa demokrasisinin veya kültürel mirasın yüksek takdirine değil, "Avrupa'da olduğu gibi" yaşama arzusuna dayanmaktadır".⁵⁴ Tersine SSCB'nin yıkılması ardından ekonomik olarak çok kötü geçen ve sosyal yapıların dağıldığı 1990'lar dönemi için sıklıkla *Afrikanisatsiya* (Afrikalaşma) ifadesi kullanılmaktaydı.⁵⁵ Bu oryantalist eğilim dünyada Asya'nın gelişmesi ile her ne kadar düşüşe geçmiş olsa da Rusya'da günlük dilde kalıcılığını devam ettirmektedir. Örneğin Putin 2002 Federal Meclis konuşmasında serbest piyasa yerine "medeni piyasa" ifadesini kullanmıştır. Bununla bağlantılı olarak konuşmalarda "Avrupa" kelimesinin kendisi ya da "Avrupa medeniyeti", "Avrupa kültürü" gibi "Avrupa'yı" refere eden ifadeler neredeyse her zaman olum bir anlam taşımaktadır. Olumsuzluk ya da eleştiri taşıyan cümlelerde aksine "Avrupa" kelimesinde kaçınılmaya çalışılmıştır. Örneğin Ukrayna krizi ve onu izleyen yaptırımlara tepki gösterdiği konuşmada Putin "Batılı meslektaşlarım" ve "ABD ve onun müttefiklerinin sinirli tepkisi" şeklinde bahsetmektedir. Konuşmalarda aynı hassasiyetin gösterildiği "Avrupa Birliği" aynı zamanda kurumsallaşmış "Avrupa'nın" sembolü haline gelmekte ve birbirlerinin yerine kullanılabilir. "Batı" kelimesi Federal Meclis Konuşmaların oldukça nadiren kullanılan bir kelimedir. Ancak kullanıldığında olumsuz anlam taşımaktadır. Bu büyük ölçüde "Batı'nın NATO ve ABD ile ilişkilendirilmesinden kaynaklanmaktadır. Rus jeopolitik kültüründe "Avrupa" "Batı" ayrımı büyük ölçüde 2. Dünya Savaşından sonra ABD'nin dünya siyasetinde rolünün artması neticesinde olduğu yönünde

⁵³ Neuman, "I Remember When Russia Was a Great Power", s.5.

⁵⁴ Vladimir Kolosov & Mariya Zotova, "Геополитическое видение мира российскими гражданами: почему Россия не Европа", **Полис. Политические исследования**, No:5, 2012, s.185.

⁵⁵ Lucas, **a.g.e.**, s.7.

düşünülebilir. Bu anlamda Rusya Avrupa'nın bir parçası olarak düşünmek mümkünken "Batı"nın asla düşünülemez. NATO, "Batı" gibi karmaşık, soyut ve önceden belirlenmiş bir bütünlüğü temsil etmek için pratik bir ihtiyaçtan kaynaklı olarak ("Avrupa" ve "Avrupa Birliği" ikilisinde olduğu gibi) Batı'nın bir simgesi haline gelmiştir. Bu ihtiyacın yanında bir simge olarak NATO Batı'nın genişlemeci, yıkıcı, Rusya'yı ve onun değerlerini dışlayan karakteristik özelliklerini vurgulamak amaçlı tercih edilmiştir. Nitekim NATO ve onun lideri olarak görülen ABD dünya düzenini tehdit eden temel aktörler olarak görülmektedir. ABD'nin silahsızlanma anlaşmasından çekilmesini eleştiren ve Rusya'ya olası bir nükleer saldırının gerçekleşmesi durumunda olacakları anlatan Putin Rusya'nın "saldırganlığın kurbanları ve şehitler olarak cennete gidece[klerini]" saldırıların ise "tövbe edecek vakitleri bile olmayacağından geberecekler"ini söylemiştir.⁵⁶

Dikkat çekicidir ki ABD'nin politikalarına tepki gösterilirken bu politikaların örneğin realist paradigma çerçevesinde değerlendirilerek rasyonelleştirilmesinden kaçınılmaktadır. ABD karşımıza gücü ile sarhoş olmuş ve her ne pahasına olursa olsun dünya hükümdarlığını ele geçirmeye çalışan bir güç olarak çıkmaktadır. Bu anlamda metafiziksel bir boyut kazanarak Valeriy Solovey'in ifadesiyle "Batı ruhunun" özü (quintessence)" haline gelmektedir.⁵⁷ ABD'nin politikalarının bu tasviri önemli ölçüde Soğuk Savaş dönemi Sovyetler Birliği'nin "ABD'sini", "emperyalist Batı'yı" çağrıştırmaktadır. Ki Putin sıklıkla ABD'nin Soğuk Savaş dönemi zihniyetinden kurtulamadığını dile getirmektedir. Kırım işgaline karşı alınan yaptırımları değerlendiren Putin'e göre, Ukrayna krizi yaşanmamış olsaydı bile Batı "Rusya'nın artan olanaklarını engellemek, onu etkilemek ve hatta daha da iyisi onu kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak için başka bir neden bulmuş olacaktı".⁵⁸ Rusya ise bu çerçevede kendini, "adaleti" ve dünya düzenini savunmaya çalışan bir güç olarak tasvir etmektedir.

⁵⁶ Putin, **Valdai Tartışma Kulübü**, 18 Ekim 2018, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/19243>, 21 Mart 2019.

⁵⁷ Valeriy Solovyov, Rusya ve Batı, **Nezavisimaya Gazeta**, 30 Kasım 1999'dan aktaran Morozov, **a.g.e.**, s.325.

⁵⁸ Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 4 Aralık 2014, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/47173>, 20 Şubat 2019.

Kimseyi tehdit etmiyoruz, kimseye saldırmayı düşünmüyoruz, silah zoruyla da kimseden bir şey almayacağız, biz zaten her şeye sahibiz. Aksine - bunun vurgulanmasının gerekli olduğunu düşünüyorum (ve bu çok önemli) - Rusya'nın artan askeri gücü gezegenimizde güvenilir bir barışın garantisidir, çünkü bildiğiniz üzere bu şekilde dünyadaki güçlerin stratejik dengesi korur ve sürdürür. Bu İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ve bu güne kadar uluslararası güvenliğin en önemli faktörüdür.

Ve son 15 yılda silahlanma yarışını körüklemeye, Rusya'ya karşı tek taraflı avantajlar kazanmaya çalışan, askeri alanda da dâhil olmak üzere ülkemizin gelişimini kısıtlamak amacıyla uluslararası hukuk açısından yasal olmayan kısıtlamalar ve yaptırımlar uygulayanlar için şunu söylemeliyim: bu tarz politikalar uygulayarak önlemeye, engellemeye çalıştığımız her şey zaten gerçekleşti. Rusya'yı tutmak mümkün olmadı!⁵⁹

Batı Rusya'yı "tutmaya", onun gelişimini engellemeyi amaçlayan böylece Rusya'nın nihai kimlik oluşumunun olanaksızlığına kaynaklık eden bir varlıktır. Rusya-Batı ilişkilerindeki bu karakteristik özellik antagonistik ilişkinin temelini oluştururken Batı Rusya'nın kurucu dışsalı olarak karşımıza çıkmaktadır. Putin Rusya'nın güçlendiği her dönemde onu durdurmaya yönelik mekanizmaların geliştirildiği, zayıf olduğu zamanlarda ise tamamen yok edilmeye ya da edilgen konuma düşürülmeye çalışıldığını söylemektedir. Buna örnek olarak Putin 2000'lerin başındaki Rusya'dan Batı tarafından desteklenen ayrılıkçı hareketleri sunmaktadır:

Bu zamana kadar görülmeyen açıklığımıza, herkesin bildiği üzere çünkü rakiplerimizi yakın arkadaş ve neredeyse müttefik olarak kabul ederek en hassas meselelerde işbirliği yapma konusundaki istekliliğimize rağmen, Rusya'daki ayrılıkçı hareketlerin "dışarıdan" bilgi, siyasi, maddi ve istihbarat desteği sunulduğu çok açıktı. Hiç şüphe yoktur ki Yugoslavya'da olduğu gibi bizim de parçalanmamızı ve dağılmamızı zevkle karşıladılar.⁶⁰

Putin Batı'ya ikiyüzlü, saldırgan ve ilkesiz bir güç görünümü kazandırmaya çalışmaktadır. Bu sitem dolu sözler aynı zamanda Toal'in bu dönemde duygusal

⁵⁹ Putin, **Valdai Tartışma Kulübü**, 18 Ekim 2018, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/19243>, 21 Mart 2019.

⁶⁰ Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 12 Aralık 2013, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/19825>, 20 Şubat 2019.

jeopolitiğin etkili olduğu savını tekrar desteklemekte.⁶¹ Ayrılıkçıların hareketinin her hangi bir haklı gerekçeden yoksun olarak desteklendiği şekilde tasvir edilmesi Batı'ya, Rusya'yı yıkmaya çalışan içkin bir "kötü" rolü kazandırmaktadır. Batı'ya atfedilen bu rol aynı zamanda her hangi bir diyalogun da önünü kesmektedir. Putin'e göre "Daha o zaman anlaşıldı ki, biz ne kadar geri çekilirsek ve açıklama yapmaya çalışırsak rakiplerimiz o kadar yüz­süz hale geliyor ve gittikçe daha ikiyüzlü ve saldırgan davranıyor".⁶² Dikkat çekicidir ki konuşmanın devamında Putin daha da ileriye giderek Rusya'yı yıkmayı amaçladığı düşünölen Batı'yı Hitler'e benzetmektedir. Sonuç olarak Batı'yla anlaşmanın imkânsız olduğu gösterilerek güç enstrümanları tek mümkün çıkış yolu olarak ortaya çıkmaktadır. ABD ordusunun büyümesine ve NATO'nun genişlemesine karşılık olarak Rusya da savunma bütçesini arttırdı ve ordusunu modernleştirmeye girişti. İç politikada ise muhalif seslere karşı baskı arttırıldı. Kremlin STK'lara, dışarıdan gelen yardımlara, medya kuruluşların ve stratejik ekonomik varlıkların kontrolüne yönelik kısıtlayıcı yasalar çıkardı. Hükümet bu kısıtlayıcı yasaları Batı tehdidine karşı alınması gereken bir önlem olarak gerekçelendirdi.

Batı'nın hedefi sadece Rusya değildir. ABD'nin bencil davranışı birçok yerde kaosa yol açmaktadır. ABD kendi çıkarlarını gerçekleştirme yolunda birçok ülkeye "kendi kurallarını dayatmaya" çalışmaktadır. Bunun sonucunda "Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkeleri - Irak, Libya, Suriye - bütün dünyaya tehdit saçan bir kaos ve anarşi bölgesi haline geldi".⁶³ Bu anlamda ABD sadece Rusya'ya değil tüm ülkeler nezdinde barışı ve istikrarı tehlikeye sokan bir tehdit olarak resmedilmektedir.

Üzgünüm, ama bu şekilde ancak dünya hükümdarlığı, dünya liderliği biçiminde aniden devasa bir servete ulaşan *nouveau riche* davranır. Ve bu serveti, elbette kendi lehine dâhil olmak üzere, yetkin, doğru bir şekilde kullanmak yerine, birçok şeyi berbat ettiğine inanıyorum.⁶⁴

⁶¹ Ó Tuathail, **Near Abroad**, s.90

⁶² Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 4 Aralık 2014, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/47173>, 20 Şubat 2019.

⁶³ Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 3 Aralık 2015, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/50864>, 21 Şubat 2019.

⁶⁴ Putin, **Valdai Tartışma Kulübü**, 24 Ekim 2014, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/46860>, 15 Mart 2019, vurgu eklenmiştir.

Batı'ya atfedilen yıkıcılık, denge bozucu özellikler onu aktif kılarken, Avrupa bu etkilere maruz kalan, ABD'nin boyunduruğu altına girerek özgünlüğünü kaybeden pasif bir varlık olarak görülmektedir. Putin alaycı bir şekilde bu asimetrik ilişkiyi kast ederek Avrupa ülkelerine egemenliğin önemini tekrar hatırlatmaya çalışmaktadır.

Bazı Avrupa ülkeleri için ulusal gurur çoktan unutulmuş bir kavram, egemenlik ise çok büyük bir lükse, Rusya için gerçek devlet egemenliği varlığının olmazsa olmaz bir şartıdır. Her şeyden önce bu bizim için açık olmalıdır. Tekrar vurgulamak istiyorum: ya egemen olacağız ya da dünyada kaybolup yok olacağız. Ve bu, elbette, diğer güçler tarafından da anlaşılmalıdır. Uluslararası yaşamın tüm katılımcılar bunu anlamalıdır.⁶⁵

Böylece Avrupa pasif bir varlık olarak temsil edilerek aynı zamanda ABD ve Rusya'nın mücadele alanı olarak da karşımıza çıkmaktadır.

“Ulusal egemenlik” kavramı çoğu devlet için göreceli bir değer haline geldi. Aslında, bir formül önerildi: dünyadaki tek etki merkezine olan bağlılık ne kadar artarsa, egemen bir rejimin meşruiyeti de o kadar artar.⁶⁶

Çalışmamızın bu noktasına kadar anlaşılan “Avrupa” saf mekânsal anlama veya Rusya ile basit farklılık ilişkisi içine de indirgenemez olduğu gibi, “Batı” örneğinde gördüğümüz antagonistik ilişki içerisinde de değildir. Peki “Avrupa” ve “Batı”nın belirli noktalarda (Çeçenistan hareketına yöneltilen eleştiriler, Gürcistan ve Ukrayna krizine verilen ortak tepki gibi) örtüşmelerinin yarattığı gerilim neye yol açmakta ve bu gerilimi aşmak için söylemsel formasyon içerisinde neye başvurulmaktadır?

Rus jeopolitik söyleminde Avrupa ile oluşan bu zor ilişkiyi eklemlene yolunda ilk defa Neumann'ın ortaya attığı “gerçek Avrupa” ve “sahte Avrupa” şeklinde daha karmaşık bir yapı inşa edilmektedir. Bu “demokrasi” ve “egemenlik” gibi kavramların ne olduğuna dair söylemin üretildiği Batı kurumlarına karşı, “gerçek Avrupa” adı altında kendi tikelliğini öne sürerek “sahte Avrupa”yı dengeleme imkânı tanımaktadır. “Sahte Avrupa” ve “gerçek Avrupa” mekanizmasının Rusya'da yüzyıllardır kullanıldığını göstermeye çalışan Neumann tarihten örnekler vermektedir. 19. Yüzyılda *ancein regimlerden* vazgeçen, 20. Yüzyılda ise Avrupa geleneğinin en iyisi

⁶⁵ Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 4 Aralık 2014, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/47173>, 20 Şubat 2019.

⁶⁶ Putin, **Valdai Tartışma Kulübü**, 24 Ekim 2014, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/46860>, 15 Mart 2019.

olarak değerlendirilen sosyalizme geçemeyen Avrupa devletlerine karşın Rusya kendini “gerçek Avrupa” olarak temsil etmiştir.⁶⁷ Putin döneminde de bu mekanizmanın kullanılmaya devam edildiğini görebiliriz. Fakat “gerçek” “sahte” Avrupa söylemsel kalıbın uzun tarihi köklerinden de anlaşılacağı üzere, bunun Putin ve dönemin elitler tarafından bilinçli olarak “icat” edildiği şeklinde yorumlamamız yanlış olur. Bu Rus jeopolitik söyleminde Rusya’nın “Avrupa” kimliğinin hem ayrılamaz hem de kesinliğe bağlanmamış olmasından kaynaklanmaktadır.

Avrupalı kimliğini gerçekleştirme yani Rusya ve Avrupa arasında eşdeğerlik zincirinin kurulması için Rusya bu zincirin kurulmasını engelleyen unsurları “Avrupa-dışı” olarak tanımlamaktadır. Bizim durumumuzda “Avrupa-dışı” olanın en önemli temsilcilerini ABD ve NATO oluşturmaktadır. Böylece “gerçek Avrupa” ile egemenlik, medeniyet, ulusçuluk, güçler dengesi ilişkilendirilirken, “sahte Avrupa” ile amerikanlaşma, küreselleşme, yayılcılık, rusofobi ilişkilendirilmektedir. “Gerçek Avrupa” ekonomik ve siyasal anlamda ABD’den bağımsız Avrupa’dır. Bu anlamda “gerçek Avrupa” egemenlik haklarını savunup ABD hegemonyasına direnirken “sahte Avrupa” kültürel erozyona uğrayıp benliğini kaybetmektedir.

Sıradaki bölümde bu mekanizmadan yola çıkarak nasıl bir Avrupa temsilinin inşa edildiği ve bunun Rusya-AB ilişkilerine nasıl yansdığı incelenecektir.

3.3. Rusya’nın Avrupa Ötesi Egemenlik/ Medeniyet Tasavvuru

Putin başkanlığının ilk yıllarında yapılan Federal Meclis Konuşmalarında Avrupa’nın Rus dış politikasının “kilit” noktasını oluşturduğu ve Rusya’nın Avrupa’yla “entegrasyon” hedeflerinin belirtildiği ifadelerin yerini Çin, Hindistan gibi aktörlerden bir farkı olmayan “partnerlik” almıştır. Putin konuşmalarında sıklıkla “partnerlerinin” Rusya’nın ulusal çıkarlarını dikkate almadıklarını, güvenlik konularında Rusya’nın rolünün küçümsendiği kısacası Rusya’nın “büyük Avrupa” inşasında ya da küresel sorunların çözümünde kurucu olmaktan ziyade edilgen bir konuma düşürülmek istendiği belirtilmektedir.

Kimseyle karşı karşıya kalmak istemiyoruz ne bizim, ne ortaklarımız ne de uluslararası topluluğun buna ihtiyacı yok. Rusya’yı düşman olarak gören bazı meslektaşlarımızın aksine biz düşman aramıyoruz ve hiçbir zaman da aramadık.

⁶⁷ Iver Neumann, **Russia and the Idea of Europe**, London, Routledge, 1995, s.194.

Dostlara ihtiyacımız var. Ancak biz çıkarlarımızın görmezden gelinmesine ve ihlal edilmesine izin vermeyiz. Biz kaderimizi bağımsız bir şekilde belirlemek, bugünümüzü ve geleceğimizi başkaların ipuçları ve istenmeyen tavsiyeleri olmadan inşa etmek istiyoruz ve böyle de yapacağız. Aynı zamanda, uluslararası ilişkilerde adalet ve karşılıklı saygı ilkelerini benimsemeye iyimser, eşit bir diyalog kurma çabasındayız. 21. yüzyılda istikrarlı bir uluslararası ilişkiler sisteminin kurulması için ciddi tartışmalara hazırız. Maalesef bu bakımdan Soğuk Savaşın sona ermesinden günümüze kadar gelen seneler boşuna harcanmıştır.⁶⁸

Rusya'nın AB'nin çıkarları ile her zaman uyum içerisinde olmayan eşit bir siyasi varlık olarak kabul edilmeyişi Rusya'nın "egemenlik" anlayışına dayanarak kendini Avrupa entegrasyon süreçlerinden dışlamasına (self-exclusion) yol açmıştır.⁶⁹ Prozorov, Rusya'nın kendisini dışlamasının AB'nin onu "hiyerarşik dâhil etme" çabası neticesinde gerçekleştiği savunmaktadır. Buna göre "AB, Rusya'yı kendi yönetim yapılarının *dışında* bırakmak istediği gibi, Rusya'nın *içinde* bir devlet aktörü olarak da faaliyet göstermeye çalışmaktadır".⁷⁰ AB-Rusya arasındaki bu asimetrik ilişki teknik bir problem olmaktan çıkıp kimlik ve değerler seviyesinde bir tartışmaya evrilmiştir. Nitekim birçok çalışmada AB ve Rusya arasında, eski Sovyetler Birliği ülkelerinde insan hakları durumu, silahlı çatışma, enerji ve demokrasinin yaygınlaştırılması gibi konularda meydana gelen çatışmanın nedeni her iki tarafın farklı doğaya ve dünya görüşlerine sahip olmalarından kaynaklı görülmüştür.⁷¹ Putin'in AB genişlemesinin gerçekleşmesinden kısa bir süre sonra 2004 Federal Meclis Konuşmasında belirttiği gibi Avrupa entegrasyonu sadece "coğrafi ve ekonomik değil aynı zamanda ruhsal" bir sorundur.⁷² AB ve Rusya arasında ilişkilerini

⁶⁸ Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 1 Aralık 2016, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/53379>, 20 Şubat 2019.

⁶⁹ Prozorov, "The narratives of exclusion and self-exclusion"; "Understanding Conflict between Russia and the EU", s.46-74.

⁷⁰ Prozorov, "Understanding Conflict between Russia and the EU", s.141, vurgu orijinal metindeki gibidir.

⁷¹ Hiski Haukkala, **The EU–Russia Strategic Partnership: The Limits of Post-sovereignty in International Relations**, London, Routledge, 2010; Sergey Romaniuk, 'Rethinking EU–Russia Relations: "Modern" Cooperation or "Post-modern" Strategic Partnership?' **Central European Journal of International and Security Studies**, Vol.3, No:2, pp.70–85; Fyodor Lukyanov, 'Russia–EU: The Partnership That Went Astray', *Europe-Asia Studies*, Vol.60, No:6, 2008, pp.1107–1119.

⁷² Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 26 Mayıs 2004, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/22494>, 10 Nisan 2019.

derinden etkileyecek olan normatif anlamda yaşanan kopuş birçok araştırmaya konu olmuştur.⁷³

Bolşevik devrimiyle beraber Rusya burjuva Avrupa'sından kopuşunu ilan edip kendine farklı bir gelişim yolu çizmeye çalışmıştır. SSCB'nin yıkılmasının ardından ise neredeyse bir asır süren aradan sonra tekrar Avrupa'yla birleşmeye karar vermiştir. Fakat Rusya'nın Avrupa'da eşit bir aktör olarak kabul edilmediği düşüncesi bu kararın ve genel anlamda Rusya'nın nasıl bir yol izlemesi gerektiğine dair tartışmaların açılmasına kaynaklık etmiştir. Tsygankov'a göre Rusya'nın karşısında üç medeniyet seçeneği bulunmaktadır. Bu seçenekler arasında iki farklı kutbu temsil eden Batıcılık ve Avrasyacılığın yanında Putin'in deyiimiyle “normal büyük güç” olarak formüle edilen üçüncü bir seçenek bulunmaktadır.⁷⁴ Bu üçüncü seçeneğe göre Rusya bir Avrupa devleti olmakla beraber Avrupa dışındaki bölgelerde etkin bir küresel büyük güç olmalıdır. Böylece “normal” terimi Batıcıları desteklerken, “büyük güç” kavramı kültürel olarak Avrasyacıların tarihsel perspektifiyle yeniden bağlantı kuruyor.⁷⁵ Bu medeniyet seçenekleri, Marlene Laruelle tarafından üç “medeniyet grameri” olarak yeniden tanımlandı: Batı'nın gelişme yolunu izleyen bir Avrupa ülkesi olarak Rusya; Batı dışı bir kalkınma yolunu izleyen bir Avrupa ülkesi olarak Rusya; ve Avrupalı olmayan bir ülke olarak Rusya.⁷⁶ Laruelle, şu anda muhafazakâr pozisyonunu desteklemek için Kremlin'in Avrupalı ama Batı karşıtı “medeniyet grameri”ni seçip bunun üzerine muhafazakâr bir “ideolojik duruş” (ideological posture) inşa ettiğini

⁷³ Münevver Cebeci, “Deconstructing the “ Ideal Power Europe ” Meta-narrative in the European Neighbourhood Policy”, içinde Bouris, D. & Schumacher, T. Ed., **The Revised European Neighbourhood Policy**, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2017; Gergana Noutcheva, “Whose Legitimacy? The EU and Russia in Contest for the Eastern Neighbourhood” , **Democratization**, Vol.25, No:2, 2018; Vsevolod Samokhvalov, “Russia and its Shared Neighbourhoods: A Comparative Analysis of Russia – EU and Russia – China Relations in the EU's Eastern Neighbourhood and Central Asia” , **Contemporary Politics**, Vol.24, No:1, 2018.

⁷⁴ Tsygankov, “Finding a Civilisational Idea: “West,” Eurasia,” and “Euro-East” in Russia's Foreign Policy”, **Geopolitics**, No:12, s.381.

⁷⁵ **A.e.**, s.382

⁷⁶ Marlene Laruelle, “Russia as an Anti-Liberal European Civilisation”, **The New Russian Nationalism: Imperialism, Ethnicity and Authoritarianism 2000–2015**, Pål Kolstø and Helge Blakkisrud Ed., Edinburgh University Press, Edinburgh, 2016, p.278.

savunuyor. Bu muhafazakâr duruş bir yandan Rusya'ya başka bir Avrupa temsili sunma diğer yandan da Batı liberalizmini reddetme imkânı vermektedir.⁷⁷

Rusya artık kimlik bakımından “Avrupalılaşıma”ktan yani AB'ye yaklaşımdan vazgeçmiştir.⁷⁸ Aksine AB ve Rusya arasındaki normatif farklılıkları açıkça kabul eden Putin muhafazakâr görüşü çerçevesinde ülkesinde büyüklere saygı, aile, din gibi değerleri tekrar canlandırmaya çalışmaktadır. Putin Rusya'nın geleneksel değerlerin savunucusu rolünü sıradaki şekilde detaylandırmaktadır:

Dünyada, binlerce yıldır medeniyetin manevi, ahlaki temelini oluşturan geleneksel değerlerin - geleneksel aile değerlerinin, dini yaşam dâhil olmak üzere sadece maddi değil aynı zamanda manevi, *gerçek* bir insan yaşamının, hümanizmin ve dünyadaki çeşitliliğin - korunmasına ilişkin her yıl pozisyonumuzu destekleyen gittikçe daha fazla insan olduğunu biliyoruz.⁷⁹

Bu muhafazakar görüşe göre postmodern Avrupa artık “Avrupa” olmaktan çıkmıştır. Bu söylem bir yandan Rusya'nın Batı kurumlarından kopuşu meşruiyet kazandırırken diğer yandan da kendi medeniyetsel söyleminin temelini oluşturmuştur. Avrupa'nın normatif olarak daha üstün ve medeniyetin taşıyıcısı olduğuna dair modern dönemin söylemi ise Rus jeopolitik söylemine eklenerek Batı'ya karşı hiyerarşik bir ilişki inşa etmeyi mümkün kılmıştır. Liberal değerleriyle Avrupa (örneğin eşcinsel evlilikleri yasallaştırarak) ahlaken yozlaşma sürecinde değerlendirilmektedir.⁸⁰ 2013 Federal Meclis konuşmasında Putin Avrupa'da meydana gelen yozlaşmayı sıradaki sözleriyle açıklamıştır:

Günümüzde birçok ülkede ahlak normları gözden geçirilmekte, ulusal gelenekler, ulusal ve kültürel farklılıklar silinmektedir. Toplumdan artık sadece herkesin vicdan özgürlüğü, siyasal görüş ve özel yaşam özgürlüğü hakkının tanınmasının yanı sıra, her ne kadar garip gelse de birbirine zıt anlamlarda olan iyilik ve kötülüğün eşitliğinin tanınması talep edilmektedir. Geleneksel değerlerin bu bir şekilde “yukarıdan” yıkılması, yalnızca toplum için olumsuz sonuçlara yol

⁷⁷ A.e., s.295

⁷⁸ Andrey Makarychev & Alexandra Yatsyk, “Refracting Europe: Biopolitical Conservatism and Art Protest in Putin's Russia”, içinde D. Cadier, M.Light Ed., **Russia's Foreign Policy. Palgrave Studies in International Relations Series**, Palgrave Macmillan, London, 2015.

⁷⁹ Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 12 Aralık 2013, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/19825>, 20 Şubat 2019, vurgu eklenmiştir.

⁸⁰ Radzhana Buyantueva, “LGBT Rights Activism and Homophobia in Russia”, **Journal of Homosexuality**, Vol.65, No:4, 2018, p.470.

açmaz, aynı zamanda temelde demokratik de değildir. Çünkü değişiklik ve önerilen revizyon soyut fikirler temelinde ve halkın çoğunluğunun iradesine aykırı olarak gerçekleştirilir.⁸¹

Ulusal medyada sıkça rastlanır olan bu sınır üretme biçimi halkın Rusya ve Avrupa imajlarını da kaçınılmaz olarak etkilemiştir. Rus öğrencileri arasında anket çalışması yapan Kolosov ve Zotova, Putin'in özellikle ikinci dönemiyle beraber cevap verenlerin en az yarısının Rusya'yı "özel bir medeniyet" olarak tanımladıklarını belirtmişlerdir.⁸² Araştırmacılar bunun Rusya için tamamen yeni bir olgu olduğunu söylemektedirler. Putin'in muhafazakâr söylemi "Batı karşıtıdır, ancak bu Rusya'nın Avrupalı kimliğini reddettiği anlamına gelmez; bu daha çok Rusya'nın Avrupa Birliği bürokratik bedeninde kaybolan gerçek Avrupa Hristiyan kimliği lehine bir argümandır"⁸³. Bu bağlamda Putin "gerçekte toplumun çoğunluğu tarafından seçilmeyen ya da kontrol edilmeyen, genişleyen uluslarüstü bir oligarşi ve bürokrasi sınıfı"na karşı çıkmaktadır.⁸⁴ Avrupa değerlerinden koparak yozlaşma ve kendi kendini yok etme yoluna girmiştir:

İnsan toplumunun ahlaki krizinin, kendini yeniden üretme yeteneğini kaybetmesinden daha büyük kanıtı ne olabilir? Ve bugün, neredeyse bütün gelişmiş ülkeler artık kendilerini göç yoluyla bile yeniden üretiliyorlar. Hristiyanlık ve diğer dünya dinlerinin doğasında var olan değerler olmadan, binlerce yıl boyunca oluşan ahlak normları olmadan, insanlar kaçınılmaz olarak insanlık onurlarını kaybedeceklerdir. Ve biz bu değerleri korumanın doğal ve doğru olduğunu düşünüyoruz. Herhangi bir azınlığın farklı olma hakkına saygı gösterilmeli, ancak bununla beraber çoğunluğun hakkı da sorgulanmamalıdır.⁸⁵

Rusya'nın Batıcı gelişimine karşı çıkan anti-Batıcıların bile Rusya'yı Avrupa medeniyetinin bir parçası olarak değerlendirmeleri Laruelle'e göre Rusya'da "Avrupalılığın" daha çok ortak Hristiyan kökenlerle ilişkilendirilmesinden

⁸¹ Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 12 Aralık 2013, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/19825>, 20 Şubat 2019.

⁸² Kolosov & Zotova, "Геополитическое Видение Мира", s.184.

⁸³ Maria Engström, "Contemporary Russian Messianism and New Russian Foreign Policy", *Contemporary Security Policy*, Vol.35, No:3, 2014, p.376.

⁸⁴ Putin, **Valdai Tartışma Kulübü**, 22 Ekim 2015, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/46860>, 15 Mart 2019.

⁸⁵ Putin, **Valdai Tartışma Kulübü**, 19 Eylül 2013, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/19243>, 15 Mart 2019.

kaynaklanmaktadır. Buna göre Batı Avrupa, Avrupa kimliğinin yalnızca bir temsilini sunarken, Rusya ortak bir Avrupa mirasının başka bir yorumunu önermektedir. Bu ayrım Hristiyanlık tarihindeki Katolik/Ortodoks ve Roma/Bizans imparatorluğundaki ortak kökene sahip, farklı geleneklerle paralellik göstermektedir.⁸⁶ Rusya ve Avrupa arasında değersel ve kültürel düzeyde artan farkın yanında uluslararası ilişkilerin temel ilkeleri, devlet ve özellikle devletin egemenlik sınırları bir başka çatlağın açılmasına neden olmuştur. Putin'e göre "Bazı Avrupa ülkeleri için ulusal gurur çoktan unutulmuş bir kavram, egemenlik ise çok büyük bir lüksse, Rusya için gerçek devlet egemenliği varlığının olmazsa olmaz bir şartıdır".⁸⁷ Putin'in konuşmalarındaki egemenlik vurgusu bir yandan Rusya'ya başka aktörlerin müdahale alanlarını kısıtlama enstrümanı diğer yandan da Avrupa'nın "büyük kardeşi" ABD'den bağımsız bir politika izlemesi yönünde bir çağrıdır.

Rusya'nın hem ulusal hem de uluslararası düzeyde devlet gücüne verdiği önem Avrupa'nın 2. Dünya savaşından sonra milliyetçiliğin ve ulusal çıkarlar adına yapılan mücadeleleri sınırlandırmak için geleneksel egemenlik anlayışını terk etmesi ile oldukça zıttır.⁸⁸ Putin başkanlığının en önemli hedeflerinden birini devlet egemenliğini yeniden pekiştirmek olmuştur. Tarihin belirli döneminde sosyal yapıların etkileşimi sonucunda oluşmuş olan "devlet egemenliği" anlayışı uluslararası sistemin temel kurucu prensibi ve devlet varlığının olmazsa olmazı olarak sunulmaktadır.

Rusya, egemen ve bağımsız bir devletti ve böyle olacaktır da. Bu bir aksiyomdur.

Rusya ya bu şekilde var olacaktır ya da hiç olmayacak. Hepimiz için bu açık olmalı, bunu anlamalı ve bunun farkında olmalıyız. Egemen değilse Rusya bir devlet olamaz. Bazı ülkeler olabiliyor ama Rusya olamaz.⁸⁹

Egemenlik devlet varlığını mümkün kılan ve onu diğer siyasi örgütlenme çeşitlerinden ayıran temel bir özellik olarak değerlendirilmektedir. Küreselleşen dünyada egemenlik ülkenin bağımsızlığının, kimliğinin, kültürünün ve geleneklerinin korunmasının yegâne aracı ve Batı ile siyasi entegrasyonun imkansızlığının bir mazeretidir.

⁸⁶ Laruelle, "Russia as an Anti-Liberal European Civilisation", s.278-279.

⁸⁷ Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 4 Aralık 2014, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/47173>, 20 Şubat 2019.

⁸⁸ Andrey Makarychev, "Russia's Search for International Identity Through the Sovereign Democracy Concept", **The International Spectator**, Vol.43, No:2, pp.49-62.

⁸⁹ Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 20 Şubat 2019, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/59863>, 20 Şubat 2019.

“Egemenlik” bu bakımdan “içeriye” “dışarıdan” koruyabilecek bir kalkan işlevi görmektedir. Putin’e göre “kendi kültürel ufukumuzun olmaması, körü körüne yabancı klişelere bağlı kalmak kaçınılmaz olarak ulusal kimliğin kaybına yol açmaktadır. Dmitry Sergeevich Likhachev’un yazdığı gibi, “Devlet egemenliği kültürel kriterlere göre de tanımlanmaktadır”.⁹⁰

Ancak “Avrupa konseyi ve AB kurucu belgeleri çerçevesinde yapılandırılmış Pan-Avrupa söyleminde düğüm noktalarını liberal-demokratik ve sosyal değerler”⁹¹ oluşturmaktadır. Rus söyleminde ise Avrupa çoğu zaman demokrasi ve serbest piyasadan daha önemli görülen egemenlik ile ilişkilendirilmektedir. Morozov’un ifadesiyle özetlersek “Rus Avrupası, egemen devletlerin kendi etkilerini en üst düzeye çıkarmak için mücadele ettiği ve ulusal çıkarların iyi ve kötülük ölçüsü rolü oynadığı, güç dengesi ve açıkça tanımlanmış ulusal sınırların bir Avrupa’sıdır”.⁹² Devletlerin sınırlandırılması ve katı aidiyet biçimlerinin törpülenmesi söylemi üzerine kurulan ve AB’nin temel prensiplerini oluşturan bu anlatı Rusya tarafından başlı başına bir tehdit olarak kabul edilmektedir. “Rusya sabit bölge, ulusal kimlik ve geleneksel jeopolitiğin hüküm sürdüğü modern jeopolitik anlayışı izlerken AB, egemen toprakların çözülmesini, çok katmanlı kimliklerin oluşumunu ve jeopolitiğin ortadan kalkmasını öngören postmodern bir mekânsal zihniyete sahiptir”.⁹³ Rusya, “adının egemenlik ve iktidar politikaları olan oyunda, odağını küresel güvenlik alanında topladıkça, oyunun adının entegrasyon olduğu ana akım Avrupa politikaları arasındaki mesafe o kadar artmaktadır”.⁹⁴ Avrupa siyasi aktörü devlet sınırlarının dışına taşarken, kimlik arayışı içinde olan ve dağılma eşiğinden dönen Rusya, devlet otoritesini yeniden tesis etmeye çalışmaktaydı.⁹⁵ Viktoria Ackchurina ve Vincent Della Sala’nın sözleriyle özetlersek “Rusya ve AB, ontolojik güvenliğini birbirine rakip olarak ama benzer normatif haritalardan elde ediyorlar: Rusya’nın kimliği tarih ve bölge anlatılarına dayanırken,

⁹⁰ Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 26 Nisan 2007, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/24203>, 30 Mart 2019.

⁹¹ Morozov, **A.g.e.**, s.475

⁹² **A.e.**

⁹³ Ian Klinke, Postmodern Geopolitics? The European Union Eyes Russia, **Europe-Asia Studies**, Vol.64, No:5, 2012, s.929.

⁹⁴ Neumann, ‘Russia as a Great Power’, s.25.

⁹⁵ Piotr Dutkiewicz & Richard Sakwa Ed., **Eurasian Integration—The View from Within**, London, Routledge.

AB kendisini toprak sonrası, egemenlik sonrası bir topluluk olarak tanımlamaktadır”.⁹⁶ Rusya’da ve AB’de üretilen “Avrupalılık” anlayışları arasındaki ciddi fark, Rus jeopolitik söyleminde gerilimin oluşmasına neden olmuştur: meşruiyeti genellikle Rus gözlemcinin gözünde bile tanınan Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği “Avrupalılık” boş göstergesini Rusya’ya neredeyse zıt bir biçimde doldurmaktaydı. Bu durumda önceki bölümde daha detaylı olarak incelediğimiz “sahte” ve gerçek Avrupa” mekanizması devreye girmektedir. Bu mekanizma sayesinde Rusya kendi tikelliğini “gerçek Avrupa” çatısı altında toplamayı amaçlanmaktadır. Bu mekanizmayı uygulama çabasının kendisi de hegemonik mücadeleyi oluşturmaktadır. “Sahte Avrupa” devlet egemenliği ve sınırlarının “erozyonu”, küreselleşme, “amerikanlaşma” gibi kavramlarla eşdeğerlik zinciri içerisine girerken, “gerçek Avrupa” katı güçler dengesi ve egemenlik anlayışı ile eşdeğerlik ilişkisi içerisindedir.

Rusya’nın ulusal çıkarları, egemenlik, silahlı kuvvetlerin önemi ve toprak bütünlüğü ilkeleri üzerinde ısrarı aslında 20. Yüzyılda birçok Avrupa devletinde görülmüş ulus-devlet inşa sürecinden çok farklı değildir. Keza bu Westphalia anlaşması ile yine Avrupa’da resmileşen egemenlik ilkesi için de geçerlidir. Avrupa ülkelerinin önemli bölümü bu düzenden uzaklaşıp egemenliklerinden kısmen uluslararası kurumların, insan hakları ve bireysel özgürlüklerin lehine feragat etmişlerdir. Kısaca “Rusya’daki Avrupa, hiçbir şekilde ortak değerlere dayanan uluslarüstü birliğin inşasını gerektiren yirminci yüzyılın ikinci yarısının Avrupa’ya özgü ütopyası anlamında değil, XIX yüzyılın modernist milliyetçi ütopyası açısından yorumlanır”.⁹⁷ Avrupa’yı bu şekilde gören Rusya için de “gerçek Avrupa”nın temsilcisi böylece kendisi olur. Bu bakımdan Rus jeopolitik tahayyülünü birçok çalışmada olduğu gibi Batıcı ya da Avrasyacı şeklinde belirlemeye çalışmak isabetsiz ve eksik kalmaktadır.⁹⁸ Sıradaki bölümde artan sıklıkla Rus Dünyası olarak da adlandırılan Rus medeniyeti söylemi mercek altına alınacaktır.

⁹⁶ Viktoria Akchurina & Vincent Della Sala, “Russia, Europe and the Ontological Security Dilemma: Narrating the Emerging Eurasian Space”, **Europe-Asia Studies**, Vol.70, No:10, Aralık 2018, s.1639.

⁹⁷ Morozov, **A.g.e.**, s.475; ayrıca bkz. Timofei Bordachev, “Strategy and Strategies”, içinde Arkady Moshes Ed., **Rethinking the Respective Strategies of Russia and European Union**, Special FIIA-Carnegie Moscow Center Report, s.31-61.

⁹⁸ Smith, **The Masks of Proteus**; O’Loughlin, vs. Ó Tuathail & Kolossov, “Russian geopolitical culture”.

3.4. *Russkiy Mir*

Küresel siyasetin aktörlerinin medeniyetlere taşındığı yeni jeopolitik tahayyüle uygun olarak Putin Rusya'yı bir medeniyet olarak yeniden tanımlamıştır ve bu yapıyı sıradaki şekilde tasvir etmiştir: “Yüzyıllar boyunca, Rusya çok uluslu bir devlet olarak gelişmiştir; hepimiz için değerli olan, bizi birleştiren ve bu farklılıklarla dolu dünyada kaybolmamızı önleyen Rus halkı, Rus dili ve Rus kültürünün bizi bir araya getirdiği bir *devlet-medeniyet* olarak gelişti”.⁹⁹ Önemli ölçüde Rusya'nın büyük kentlerinde hükümet karşıtı yapılan protestolara da cevap taşıyan bu sesleniş aynı zamanda Batı ve Rusya arasında bir sınır çizmektedir. Rusya ve Batı'nın farklı medeniyetlere ait oldukları iddiası beraberinde normatif değerler ve gelişim modelleri arasındaki farklılıkları doğal kılarak çoğunlukla liberal/Batıcı olan protestocuların savlarını “öteki” ile ilişkilendirerek yabancı bir dış etken olarak devre dışı bırakmaktaydı. Kremlin özellikle Renkli devrimlerin ardından Batı'nın sahip olduğu yumuşak gücün öneminin farkına varıp hem iç siyasette hükümetin gücünü koruma hem de yakın çevredeki etkinliğini devam ettirme ya da artırma doğrultusunda kendi yumuşak gücünü geliştirmeye koyulmuştur.¹⁰⁰

Her ne kadar Federal Meclis konuşmalarında “Russkiy Mir” (Rus Dünyası) telaffuz edilmemiş olsa da Putin'in diğer konuşmalarında bu kavrama başvurmasından, uygulamaya geçirmeye çalıştığı politikardan ve genel anlamda Kremlin'in Rus Dünyası konseptine verdiği teşviklerden dolayı bu çalışmada Rus Dünyası konseptinin Rus jeopolitik tahayyülünün bir bileşeni olarak incelenmesi zaruri görülmüştür. Putin'e göre Rus Dünyası “ruhsal olarak Rusya'ya bağlı, vatanımızla ruhsal bağlılık hisseden ve kendini Rus dilinin taşıyıcısı olarak görenleri toplayıp birleştirmektedir”.¹⁰¹

Ortaçağ'da Eski Rusya'yı tanımlamak için kullanılan “Rus Dünya”sının ilk izlerine 11. yüzyılda Kiev Rusyası Prensi'nin Papa'ya yazmış olduğu mektupta

⁹⁹ Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 12 Aralık 2012, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/17118>, 20 Şubat 2019, vurgu eklenmiştir.

¹⁰⁰ Bkz. Orysia Lutsevych, “Agents of the Russian World Proxy Groups in the Contested Neighbourhood”, **Chantam House The Royal Institute of International Affairs**, Russia and Eurasia Programme, 2016.

¹⁰¹ Putin, **6. Sootecestvenniki Kongresi**, 31 Ekim 2018, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/59003>.

rastlanmaktadır.¹⁰² Tek bir merkezin etkisi altında kalan geniş alanları tanımlamak için kullanılan Rus Dünyası, tarihsel süreç içerisinde hem tanım hem de fonksiyonları bakımından değişim geçirmiştir. Bugünkü anlamına en yakın şekliyle 90'ların 2. yarısında G. Schedrovitsky, S. Gradirovsky, E. Ostrovsky ve G. Pavlovsky'nin çalışmalarıyla geliştirilmiştir.¹⁰³ Düşünürler, SSCB'nin yıkılmasının ardından birçok etnik Rus'un yeni coğrafi bedenin sınırları dışında kalmasına ve eski Sovyet coğrafyasında nasıl bir politika geliştirilmesine ilişkin sorunlara yanıt aramaktaydılar. Araştırmacılar Rusya'nın post-Sovyet coğrafyasında entegrasyonun çekirdeği rolünü sürdürmesini mümkün kılacak politikalar geliştirmeyi amaçlamaktaydılar. Sonuç olarak Rus dilinin ve kültürünün entegrasyon sürecinin tutkalı olacağı sonucuna ulaşmışlardır. Ancak çeşitli siyasi gelişmeler ve akademik çalışmalar ışığında konsept anlamsal değişimlere uğramıştır. Bugün de oldukça muğlak olmaya devam eden bu konseptin ancak genel hatlarına dair bir görüş birliği sağlamak mümkündür. Bu bakımdan Rus Dünyasının Rus dili ve Rus kültürüne olan bağlılık noktasında birleşen ulus ötesi bir topluluk olduğunu söyleyebiliriz. Putin'e göre "bu eşsiz medeniyeti bir arada tutan, onun çekirdeği Rus halkı, Rus kültürüdür".¹⁰⁴ Kremlin tarafından bilinçli olarak muğlaklığı korunan ve bunun sayesinde manevra kabiliyeti yükselen Rus Dünyası çeşitli alanlarda kullanışlı bir enstrüman olarak karşımıza çıkmaktadır. Rus Dünyasını bir "jeopolitik tahayyül, dünyanın farklı bölgelerinin ve Rusya ile farklı bağlantılarının akıcı bir biçimde ifade edilebileceği tüylü bir zihinsel atlas" olarak tanımlayan Laruelle, konseptin muğlaklığından doğan çeşitli yorumlarını ve böylece aynı zamanda kullanım alanlarını sıralamaktadır:

Birincisi, Rusya'nın komşularının gelişimini denetleme ve bazen de müdahale etme hakkına sahip olduğunun gerekçesi olarak hizmet etmektedir. İkincisi [Rus Dünyası] yurtdışındaki Rus diasporaları ile uzlaşma yoluyla Sovyet öncesi ve Sovyet dönemi geçmişi arasında yeniden bağlantı kurulmaktadır. Son olarak,

¹⁰² Laruelle, "Russian World", s.3.

¹⁰³ Natalia Eremina & Sergey Seredenko, "Интеграл Русского мира: подходы и предложения", *Sociodynamics*, No:11, 2016, s.95.

¹⁰⁴ Putin, **Россия: национальный вопрос**, 2012, (Çevrimiçi) http://rosnation.ru/?page_id=537.

Rusya'nın kendisini uluslararası sahnede markalaştırması ve dünyada kendi sesini geliştirmesinde önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁰⁵

Her haliyle Rusya Federasyonu'nun sınırlarını aşan Rus dünyası konseptine “etki alanları” mantığı gömülü bulunmaktadır.¹⁰⁶ Rus dünyası içine eski Sovyet cumhuriyetlerinde ya da her hangi başka bir ülkede yaşayan ve o devletlerin vatandaşı olan nüfusu da içine alabilmektedir. *Soottechestvenniki* (compatriots) olarak adlandırılan bu grubun kesin bir tanıma kavuşturulmasından kaçınıldığından dolayı farklı bağlamlarda bazen sadece Rus kültürünü taşıyanlar bazen de tüm eski Sovyetler Birliği ya da Rus Çarlığı sınırları içinde kalan nüfus dâhil edile bilinmektedir.¹⁰⁷

Başta Rus diasporasına yönelik geliştirilen politikalar kapsamında kullanılan Rus Dünyası konsepti artan medeniyetsel söylemle beraber kapsamlı bir gelişime uğramıştır. Rus Dünyası konseptinde “geri dönüş (repatriation) gibi somut politiklardan ezici bir “Rusluğa” doğru olan eğilimi görebiliyoruz. “Bu spektrumun en uç noktasında, Putin’in Rusya’nın hiç sınırının olmadığını belirten ve daha sonra şaka olduğu açıklanan sembolik ifade yerleştirilebilir”.¹⁰⁸ Ukrayna kriziyle beraber zihinlerde daha çok bir jeopolitik konsept olarak algılanmaya başlanan Rus Dünyası böylece “önceki yıllarda görüldüğü gibi, zayıf ve parçalanmış diaspora” olmaktan çıkıp Doğu Ukrayna, Novorossiya ile ilişkilendirilerek “manevi, ideolojik ve coğrafi bir merkez edinmiştir”¹⁰⁹. Rus Dünyası jeopolitik hedefler taşıyan ve mevcut jeopolitik duruma meydan okuyan bir söyleme evrilmiştir.

Atalarımızdan miras kalan “tarihsel devletimizi”, çeşitli etnik grupların ve inançların birleştirilmesi görevini organik olarak çözebilecek medeniyet-devletimizi güçlendireceğiz. Biz yüzyıllar boyunca birlikte yaşadık. Biz birlikte en kötü savaşı kazandık. Ve birlikte yaşamaya devam edeceğiz. Bizi ayırmak

¹⁰⁵ Laruelle, **a.g.e.**, s.1.

¹⁰⁶ Mikhail Suslov, “Russian World” Concept: Post-Soviet Geopolitical Ideology and the Logic of “Spheres of Influence”, **Geopolitics**, Vol.23, No:2, 2018, pp.330-353

¹⁰⁷ Laruelle, **a.g.e.**, s.8.

¹⁰⁸ Anna Tiido, “Where Does Russia End and the West Start?”, içinde Davide Orsi Ed., **The ‘Clash of Civilizations’ 25 Years On A Multidisciplinary Appraisal**, E-International Relations, Bristol, 2018, p.100.

¹⁰⁹ Kotkina, **a.g.e.**, s.65.

isteyen veya bölmeye çalışanlara ise bir şey söyleyebilirim – bunu göremeyeceksiniz ...¹¹⁰

Tek siyasi güçle yönetilen ve diğer medeniyetlerle etki ve kaynak için mücadele eden Rus Dünyası irredantelist görünüm kazanmıştır.¹¹¹ Van Herpen'e göre Rus Dünyası "Kremlin'e Komünizmin sona ermesiyle kaybettiği küresel ideolojik etkiyi tekrar vermeyi hedefleyen daha iddialı bir projenin parçasıdır".¹¹² Bu bakımdan Avrasyacılık ve Rus Dünyası konseptinin birçok ortak noktaya sahip olduklarını ve hatta aynı jeopolitik söylemin parçaları olduğunu söyleyebiliriz. Her ikisi de öncelikle imparatorlukların yıkılması neticesinde doğan sorunlara yanıt aramaktadır. Bu yolda Rusya merkezli bu iki jeopolitik tahayyülde de Rusya Federasyonu sınırlarını aşarak ulus-devlet sistemini sorunsallaştırmaktadır. Aynı zamanda iki konsept klasik jeopolitiğin karasal ve deniz gücü ayırımından faydalanmaktadır. Birçok ortak noktası bulunan iki konseptin Putin dönemi Rus jeopolitik tahayyülünün inşasında birbiri ile çatışmadığını hatta beslediğini söylememiz mümkün. Bu anlamda, örneğin Kotkina, Rus Dünyası'nın "medeniyetsel platformu" Avrasyacılıktan ödünç aldığını söylemektedir.¹¹³ Her iki düşüncenin benzer, birbirini tamamlayan ve hatta zor kuramsal farklılıkların indirgendiği popüler seviyede bir olmaları önemli ölçüde bu ideolojik ürünlerin üretiminin "senkronize edilmesinden"¹¹⁴ kaynaklanmaktadır. İnşa edilen jeopolitik söylem her ne olursa olsun onu zor ideolojik kalıplardan arındırdığımızda Rus dış politikasının temelini oluşturan aynı sorunsallarla karşılaşmaktayız: "büyük bir güç olarak kabul edilme talebi, Sovyetler Birliği'nin

¹¹⁰ Putin, **Россия: национальный вопрос**, 2012, (Çevrimiçi) http://rosnation.ru/?page_id=537.

¹¹¹ Suslov, **a.g.e.**, s.344.

¹¹² Marcel Van Herpen, "Putin's Propaganda Machine: Soft Power and Russian Foreign Policy", Lanham, MD, Rowman and Littlefield, 2016, s.149'dan aktaran John O'Loughlin, Gerard Toal & Vladimir Kolosov, "Who identifies with the "Russian World"? Geopolitical attitudes in southeastern Ukraine, Crimea, Abkhazia, South Ossetia, and Transnistria", **Eurasian Geography and Economics**, (Çevrimiçi) <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/15387216.2017.1295275>.

¹¹³ Irina Kotkina, 'Geopolitical Imagination and Popular Geopolitics between the European Union and Russkii Mir', **The Politics of Eurasianism. Identity, Popular Culture and Russia's Foreign Policy**, London, Rowman and Littlefield, 2017, p.70.

¹¹⁴ **A.e.**, s.74.

dağılmasından sonra toprak kaybı nedeniyle yaşanan içlerme, gerçek otantik benlik arayışı ve kendi kaderi üzerindeki kontrolünü kaybetme korkusu”.¹¹⁵

Rus Dünyası, çeşitli türlere sahip Avrasyacılığa karşı daha homojen ve de “Batı” gibi metacoğrafyanın karşıtı olarak sunulmaktadır. Bu bağlamda medeniyetsel söylemiyle “Rus Dünyası” çok kutuplu dünya düzenini başat hedeflerinden biri olarak belirleyen Rus Dış politikasının ideolojik temelini oluşturmaktadır.¹¹⁶ Fakat bu Avrasyacı notaların Rus dış politikasında bir kenara bırakıldığı anlamına gelmemektedir. Kremlin’in yorumunda her iki konsept nihayetinde aynı zihinsel haritaları paylaşmakta ve aynı hegemonik söylemin oluşmasına kaynaklık etmektedir. Her ikisi de kullanım alanlarının farklılaşmasıyla beraber belirli coğrafyalara dair zihinlerde aynı temsil biçimlerinin canlanması için araçsallaştırılmış anlatılardır.

Rus Dünyası düşüncesi medeniyetsel söylem çerçevesinde ulus-devlete sıkıştırılan Rusya’nın sınırlarını genişletmektedir ve böylece diğer ülkelere müdahale zemini sunmaktadır. Putin’e göre Sovyetler Birliği’nin yıkılması ardından “Rus halkı, dünyadaki en bölünmüş olmasa da en çok bölünmüş halklarından biri haline geldi”.¹¹⁷ Bu bakımdan Putin ise yalnızca bu tarihsel hatayı düzelten biridir. Kırım’ın “dönüşüne” metafiziksel bir boyut kazandıran Putin’e göre “Rusya için Kırım, antik Korsun, Hesonisos ve Sevastopol muazzam medeniyet ve kutsal öneme sahiptir. Tıpkı İslamiyet veya Museviliği takip edenler için Kudüs’teki Tapınak Dağı’nın sahip olduğu gibi”.¹¹⁸ Rusya tarihi, kültürel ve dini anlatılar sayesinde davranışına meşru bir görünüm kazandırmaya çalışmaktadır. Burada aslında Rus Dünyasının gizli jeopolitik mantığı da ortaya çıkmaktadır: Rusya, Gürcistan ve Ukrayna’nın doğusunda *sootechstvenniki*’leri koruyarak olsun ya da “bizim insanlarımızın” yaşadığı Kırım’ı anavatanına “döndürmek”te olsun başkasına ait olanı değil onun hakkı olanı geri almaktadır. Ki Kırım’a dair bu düşünce halk arasında oldukça yaygındır. Siyasi görüşü her ne olursa olsun, Kırım Rusların büyük çoğunluğunun Rusya Federasyonu

¹¹⁵ A.e.

¹¹⁶ O’Loughlin, Ó Tuathail & Kolosov, “Who identifies with the “Russian World”, pp. 745-778.

¹¹⁷ Putin, Kırım Konuşması, 18 Mart 2014, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/20603>, 5 Mayıs 2019.

¹¹⁸ Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 4 Aralık 2014, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/47173>, 20 Şubat 2019.

toprakları dışında kalıp “bizim” olarak görmeye devam ettikleri tek toprak parçasıydı.¹¹⁹ Böylece başkalarının egemenliğini ihlal etmenin sınırlarını belirleyen politik ve ahlaki çizgiler kimlik zeminine taşınmış bulunmaktadır. Bununla beraber unutmamak lazım ki Ruslar ve Ukraynalıların tek bir millet olduğu düşüncesi Rusya’da halen yaygınlığını korumaktadır.

Viktor Yanukoviç’in Kasım 2013’te Ukrayna-AB Ortaklık Anlaşması’nı imzalamayı reddetmesi üzerine başlayan ve hükümetin değişmesiyle sonuçlanan protestolar, Rusya için sadece AB yanlısı bir hükümetin ve Sevastopol’deki filonun güvenliği bakımından önem taşımamaktaydı. Ukrayna’nın başkenti ve aynı zamanda “bütün Rus kentlerin anası” olan Kiev’in Batı kampına geçmesi söylemsel alanı altüst edebilecek büyük bir sembolik öneme sahipti. Rus Dünya’sı Kiev’de, ilk Rus devleti olan Kiev Rusya’sında doğmuştu. Rus Dünyası jeopolitik tahayyülünün hegemon jeopolitik söylem olarak eklenmesi yani zihinsel haritalarda Rusya Federasyonu dışındaki toprakları “gerçekte” kendi bünyesinin bir parçası olarak temsil etmesi diğer ülkelerin egemenlik haklarının ihlallerini normalleştirmektedir. Bu konsept Rusya’nın dünyada kendine özgü yeri ve etki alanları olduğunu doğrulayan bir gerekçe haline gelmiştir. Rus Dünyası konseptinin geçirdiği bir diğer önemli dönüşüm de “Rusluğun” sadece etnik olmaktan çıkmasıdır. Rus Dünyası, bir diaspora politikası olarak etnik olarak Rus olanlara yönelik bir politika olmaktan çıkmıştır. Günümüzde “Rusluk” dar etnik bir tanımın dışına çıkmıştır. Suslov’a göre “Rusluk”, [artık] çok sayıda farklılığın gölgesi olarak değil, tek bir özdeşlik zinciri olarak düşünüldü: “Rus Dünyası” artık Rus halkının, Rus devletinin, Rus topraklarının, Rus kültürünün ve Rus değerlerinin yekpare bir gövdesi olarak tanımlanmaktadır”.¹²⁰ Putin’e göre:

Rusların en büyük görevi uygarlığı birleştirmek ve güçlendirmek. Fyodor Dostoevsky’nin tanımladığı gibi, dil, kültür, “dünyaya duyarlılık”, Rus Ermenilerini, Rus Azerbaycanlılarını, Rus Almanlarını, Rus Tatarlarını birleştirmek için ... “Azınlıkların” olmadığı ve “arkadaş ya da düşman” ayrımının ortak kültür ve değerlere göre belirlendiği türden bir devlet-medeniyet.¹²¹

¹¹⁹ Trenin, **Post-Imperium**, s.78.

¹²⁰ Suslov, **a.g.e.**, s.344

¹²¹ Putin, **Россия: национальный вопрос**, 2012, (Çevrimiçi) http://rosnation.ru/?page_id=537.

Bu anlamda tarih yazımı da etkili olmuştur. Tarih, hem Rus dış politikasının küresel önemini hem de Rusya'nın benzersizliğini açıklamanın anahtarı olarak görev yapıyor. Putin 2013-2015 arasında yapılan tüm konseptüel konuşmalarında tarihe referansta bulunmuştur.¹²² “Rus Dünyasının tarihinin tek bir kanonik ortaya çıkış ve gelişim hikayesi olarak, Rus tarihinin farklı dönemlerini birleştirilmesi”¹²³ yoluyla “Rusluk” ortak geçmiş ve tarihsel olaylara göre tanımlanır hale gelmiştir. Bunun örneğini, 2. Dünya Savaşı'nın tam da böyle bir birleştirici tarihsel olay olarak sunulduğu Putin'in kısa hatırasında gözlemlenebilir:

Dünya için, etnik kökene bakılmaksızın, biz tek milletlik ve öyle kalmaya devam etmekteyiz. Gazilerle yaptığım toplantılardan birini hatırlıyorum. Tabii ki farklı milletlerden insanlar vardı: Tatarlar, Ukraynalılar, Gürcüler ve Ruslar. Rus uyruklu olmayan gazilerden biri: “Bütün dünya için biz tek milletiz, biz Rus'uz” dedi. Bu savaş sırasında da böyleydi ve genel olarak her zaman böyle olmuştur.¹²⁴

2. Dünya Savaşı, Rusya Federasyonu içinde kimlik inşa sürecinin, hem de eski Sovyet vatandaşları ve onların ardılları ile ortak geçmişin anlatısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Walker'a göre “Putin'le beraber [Büyük Vatanseverlik Savaşı zaferini kutlama günü] yavaş da olsa ama kaçınılmaz bir şekilde savaşta ölenleri anmak ve hayatta kalanları onurlandırmaktan çok günümüz Rusya'sının askeri gücünü yansıtmaya dönüşmüştü. Dirilen, muzaffer bir milletin birlikteliği mesajı verilmektedir”.¹²⁵ Geniş nüfus kitlelerini birleştiren bir anı olarak Büyük Vatanseverlik Savaşı tarihine gölge düşürmemek adına, savaş sırasında ülkenin kendi vatandaşına yapılan zulümler ne okuldaki tarih kitaplarında ne de resmi konuşmalarda yer almamaktadır. Putin'e göre

Okul kitaplarından tarihi belgesellere kadar her seviyede kültür politikası, her etnik grubun temsilcisinin olduğu gibi “kırmızı komiser” veya “beyaz subay” ın soyundan gelenler için tarihsel sürecin birliği anlayışını oluşturmalıdır. Herkese

¹²² Oleg Barabanov, “Роль истории во внешнеполитической стратегии В. В. Путина”, **Mirovaya Politika**, 2016, pp.84-92.

¹²³ Suslov, **a.g.e.**, s.344

¹²⁴ Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 12 Aralık 2012, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/17118>, 20 Şubat 2019.

¹²⁵ Walker, **a.g.e.**, s.33.

kendisini Rusya'nın çelişkili, trajik fakat büyük tarihinin, "herkes için bir" tarihin varisi olarak hissettirecek.¹²⁶

Morozov ise 2. Dünya Savaşı ile sınırlı kalmayıp "Vladimir Putin'in döneminde özel bir sosyo-kültürel gerçeklik, topluluk olarak Rusya'nın soybiliminin [jeneoloji] büyük ölçüde Sovyet mirasını işleme ve kendine mal etme girişimlerinden oluştuğu[nu]" söylemenin mümkün olduğunu belirtmektedir.¹²⁷ İkinci Dünya Savaşı'nın basitleştirilmiş bir anlatımını kullanarak Rusya'nın yabancı tehdide karşı bir kez daha vatanseverlik duygusu etrafında birleşmesi gerektiği savunulmaktadır. Sovyetler Birliği'nin çöküşünün getirdiği yıkım ve ardından yaşanan korkunç 1990'ların travmatik deneyiminin getirdiği siyasi istikrarsızlık korkusu kullanılarak bir yandan muhalefetin sesi bastırılmış diğer yandan da "vatanseverlik" ve Putin'e destek vermek eşdeğer kılınmıştır.¹²⁸

Rus Dünyası jeopolitik tahayyülünün bir diğer önemli çekirdeğini de ona biçilen ahlaki üstünlük iddiası ve kurtarıcı, aşkın bir misyon taşıyan rolü oluşturmaktadır. Son dönemde hem dış politika enstrümanı hem sosyal yapıyı düzenleyici rolü ile ülkenin siyasi hayatında etkinliği artan Rus Ortodoks Kilisesi (ROK) bu bakımdan Rus Dünyası konseptindeki merkezi rolü şaşırtıcı değildir. Putin'in ahlakın ve tinselliğin önemini öne çıkardığı muhafazakâr söylemi ROK'un söylemleri ile de desteklenmektedir hatta ikisi arasında organik bir bağ oluşmaktadır. Suslov'a göre "uzak yurtdışında" (far abroad) yerleşmiş cemaat yapıları ve "yakın çevrede"ki "kanonik toprakları" üzerindeki münhasır etkisi ile ROK, "Rus Dünyası"nın siyasallaştırılması planlarında devlet makamlarının kilit bir ortağı olarak kabul edilir"¹²⁹. Daha geniş bir coğrafi alanı ve Hristiyan olmayan toplumları da kapsayan Rus Dünyası'nın çekirdeğini Patrik Kiril'e göre ROK'un inşa etmekte olduğu "Kutsal Rus" konsepti oluşturmaktadır.¹³⁰ Bu jeopolitik tahayyül "Rus Dünyası"ndaki Rus dili ve Rus kültürü tutkallarının yanına Ortodoks Hristiyan inancını eklemekte ve aynı

¹²⁶ Putin, **Federal Meclis Konuşması**, 12 Aralık 2012, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/17118>, 20 Şubat 2019.

¹²⁷ Morozov, **a.g.e.**, s.419-420.

¹²⁸ Walker, **a.g.e.**, s.253

¹²⁹ Dmitriy Suslov, "Holy Rus": The Geopolitical Imagination in the Contemporary Russian Orthodox Church", **Russian Politics & Law**, Vol. 52, No:3, 2014, s.70.

¹³⁰ **A.e.**

şekilde her türlü etnik milliyetçiliği yıkıcı olarak değerlendirmektedir. “Kutsal Rus” konsepti ve ROK’un “Rus Dünyası” yorumu her ne kadar Putin’in Ortodoks Hristiyanlığı öne çıkarmaktan kaçındığı “Rus Dünyası” jeopolitik tahayyülü ile ayrılrsa da geleneksel ve dini değerlerin korunması ve anti-Batıcı tutumları bakımından ROK ve Putin aynı muhafazakâr safta yer almaktadırlar. Bu bakımdan ROK’un etkinliği ahlaken yozlaşan Batı ve geleneksel toplumlar olarak ikiye ayrılan zihinsel haritayı desteklemektedir.

SONUÇ

Tezin ana hedefi Putin döneminde gelişen Rus jeopolitik tahayyülünü, onu oluşturan ana unsurları ve söylemlerini sunmaktır. Buna göre araştırmamız boyunca Rusya'nın kendini dünyanın neresinde ve nasıl konumlandığı ve bunun başta komşuları ve Batı ile ilişkilerinde olsun dış politikasında ne gibi anlamlar ifade ettiği araştırılmıştır. Bu soruları yanıtlamak için araştırmada 1999-2019 yılları arasındaki Federal Meclis Konuşmalarının söylem analizi yapılmıştır. Bu bölümde sonuç itibariyle elde edilen şu minvalde değerlendirilebilir.

1999-2011 yılları arasında geçen dönemde Putin Rusya'nın SSCB'nin yıkılması ardından kaybettiği ihtişamını geri döndürmeye çalıştığı söylenebilir. Bu dönem bir restorasyon dönemi olmanın dışında aynı zamanda yeni bir jeopolitik tahayyülün temellerinin atıldığı bir geçiş dönemidir. Kuramsal olarak baktığımızda Rus jeopolitik tahayyülünün temel taşlarından birini oluşturan "büyük güç" boş göstereni çok farklı şekillere tanımlanabilir. Örneğin Rusya liberal demokrasi ve serbest piyasa sistemini benimseyen Batı dünyasının parçası olarak da "büyük güç" olabilirdi. Ancak ilişkisellik içerisinde anlam kazanan bir boş gösterge olarak "büyük güç" Rus siyasal hayatında Sovyet geçmişi ile ilişkilendirilmektedir, bu da siyasi davranış seçeneklerini oldukça daraltmaktadır. Aslında, modern Rusya'nın büyük güç kimliği 1990'lı yılların başlarında, Rusya Federasyonu'nun kendisini SSCB'nin "halefi" olarak tanımlamasıyla eklemlendi. Bu seçim, Sovyet sonrası dönüşümün ve sosyal düzenin doğasını büyük ölçüde önceden belirleyen temel etik ve siyasi kararın temelini oluşturdu. Bu karar çeşitli sonuçlar doğurdu: öncelikle, Rusya neredeyse kaçınılmaz olarak Batı ve Batı medeniyeti ile ilişkili olan liberal demokrasi ve piyasa ekonomisi değerleriyle karşı karşıya geldi. Buna ek olarak, Rusya'nın jeopolitik etkisini yeniden kazanma arzusunu doğurdu. Batı tarzı bir demokrasi inşa etmeye ve böylece *medeniyete* katılmaya çalışan Ruslar çok geçmeden *medeniyetler* fikrine ve özgün gelişim yollarına dönmeyi seçtiler. Batı'ya karşı skeptik tutumun artışında ve NATO'nun tehdit olarak algılanmasında Kosova ve Çeçenistan savaşları da önemli bir rol oynamışlardır. Bu dönemde, Avrupa entegrasyonu yerini Avrasya entegrasyonuna bırakırken Batı ve ABD "öteki" olarak inşa edilmiştir.

Görüşüme göre, Rusya’da neo-emperyal bir restorasyon lehine seçim büyük ölçüde yapısal olarak belirlenmiştir. Yeni Rusya’da, diğer post-Sovyet ülkelerin çoğundan farklı olarak, emperyal tarihsel anlatıya alternatif oluşturabilecek yeni bir ulusal devlet anlatısı yoktu. 1980’lerin sonunda ve 1990’ların başında, yeni Rusya’nın Sovyet otoriterizminin reddi üzerine inşa edilmesi çalışıldı, ancak geçmişi yeniden değerlendirme deneyimi Nazizmi yenen ve ilk uzay gemisini inşa eden ülke için oldukça aşağılayıcı ve travmatikti. “Kırmızı komiser” veya “beyaz subay”ın soyundan gelenler için” ortak bir tarih anlatısı inşa etmeye çalışan Putin aynı emperyal teleolojiyi devam ettirmektedir: devletin doğal sınırlarına ve küresel bir süper güç rolüne uygun olarak Moskova çevresindeki “toprakların toplanması”. Rus Jeopolitik Alanı Olarak “Yakın Çevre” alt başlığımızda tam da bu süreç ve sonuçları karşımıza çıkmaktadır. Yeni siyasi topluluk oluşturma yolunda Batının artan derecede antagonize edilmesi kaçınılmaz olarak birçok alanda örtüşen “Avrupa” boş gösterenin de yeniden tanımlanmasına ve Avrupa nezdinde tek bir medeniyet anlayışından medeniyetlerin çok olduğu düşüncesinin pekişmesine yol açmıştır. Yönetiminin ilk yıllarında Rusya’nın Avrupalı kimliğine ve Avrupa ile aynı medeniyete ait olduklarına sıklıkla vurgu yapan Putin 2010’ların başıyla beraber bu savı terk ederek Rusya’nın ayrı bir medeniyetin parçası, başlı başına kendisinin bir medeniyet-devlet olduğunu ileri sürmeye başlamıştır. Rusya’nın Avrupa Ötesi Egemenlik/ Medeniyet Tasavvuru bölümünde incelediğimiz bu süreçte Putin, “Avrupa” ve Rusya arasındaki normatif farklılıkları açıkça kabul etmiştir. Fakat farklılaştıkları “Avrupa” Avrupa Hristiyan değerlerini terk etmiş, AB’nin kurumsal tezahürü olan “sahte Avrupa” idi. Rus kimliğinin ayrılmaz parçası olan Avrupa’yı “ehlileştirme” çabası gerçek ve sahte Avrupa söyleminin doğmasına kaynaklık etmiştir. Tek medeniyet tahayyülünden medeniyetlerin birden fazla olduğunu kabul eden Rusya bu çerçevede kendi medeniyetinin temelini “gerçek Avrupa” üzerine kurup “sahte Avrupa” ile hegemonik söylemi tehdit eden unsurları devre dışı bırakmaya çalışmıştır. Bu temel üzerine oturan Rus Dünyası, Rusya’nın bugünkü sınırları içindeki ve dışında kalan coğrafyayı aynı siyasi subjektivlik etrafında toplayan bir sınır üretme biçimidir. Bu SSCB’nin yıkılışı ardından toprakları Moskova ekseninde toplayan yeni bir jeopolitik tasavvurudur. Çalışma boyunca metodolojiye içkin sorunlarla karşılaşmıştır. Bunlar arasında en önemlisi söylem analizine tabii tutulan metinlerin seçimi olmuştur. Her ne kadar tüm

tarihsel dönemi kapsayan ve belirli periyodlarla yapılan metin ile çalışılmış olsa da yapılan seçim ve analiz belirli bir sübjektifliği içinde taşımaktadır ve lineer söylemler analizi değildir.

KAYNAKÇA

- Agnew, J.; 1998 **Geopolitics Re-visioning World Politics**, London, Routledge.
- Ambrosio T., & Vandrovec, G.: 2013 Mapping the Geopolitics of the Russian Federation: The Federal Assembly Addresses of Putin and Medvedev, 2000-2011. **Geopolitics**, s.435-4661.
- Atkinson, D. & Dodds K. Ed.; 2000 **Geopolitical Traditions Critical Histories of a Century of Geopolitical Thought**, New York, Routledge.
- Barabanov, O.: 2016 Роль истории во внешнеполитической стратегии В. В. Путина (Putin'in Dış Politika Stratejisinde Tarihih Rolü), **Mirovaya Politika**, s.84-92.
- Bartles, C.: 2016 "Getting Gerasimov's Right", **Military Review**, Vol.96, No:1,s.30-38.
- Bassin, M.: 2011 "Klasik" ve "Yeni" Avrasyacılık: Geçmişten Gelen Devamlılık, **Bilge Strateji**, s.117-135.
- Bassin, M, & Aksenov, K.; 2006 "Mackinder and the Heartland Theory in Post-Soviet Geopolitical Discourse", **Geopolitics**, 2006, No:11, s.99–118.
- Bugajski, J.; 2004 **Cold Peace: Russia's New Imperialism**, Washington, DC, Center for Strategic and International Studies.
- Blouet, B.; 2001 **Geopolitics and Globalization in the Twentieth Century**, Londra, Reaction Books.
- Campbell, D.: 1992 **Writing security**, Minneapolis, University of Minnesota Press.
- Clunan, A.: 2009 **The Social Construction of Russia's Resurgence: Aspirations, Identity, and Security Interests**, Baltimore, The Johns Hopkins University Press.
- Dalby, S.: 1991 Critical geopolitics; discourse, difference, and dissent, **Environment and Planning 0: Society and Space**, Vol. 9, s.261-283
- Dijkink, G.; 1996 **National Identity and Geographical Vision**, 1996, London, Routledge.
- Dugin , A.: 1997 **Osnovy Geopolitiki**, Moskova, Arktogeya-center.

- Dugin, A.: 2014 **Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım**, İstanbul, Küre Yayınları
- Foglesong, D. S.; 2007 **The American Mission and the “Evil Empire”**, Cambridge: Cambridge University Press.
- Gessen, M.: 2017 **The Future Is History: How Totalitarianism Reclaimed Russia**, New York, Riverhead Books.
- Gökmen M. & Anaz N. Ed.; 2012 **Batı Medyasının Ortadoğu Tasavvuru**, İstanbul, İlke Yayıncılık.
- Götz, E.; 2016 “Putin, the State, and War: The Causes of Russia’s Near Abroad Assertion Revisited”, **International Studies Review**, Vol.9, No:2, pp.228-253.
- Hopf, T.: 2002 **Social Construction of International Politics: Identities & Foreign Policies, Moscow, 1955 and 1999**, New York, Cornell University Press.
- Hosking, G.; 2015 **Rusya ve Ruslar Erken Dönemden 21. Yüzyıla**, Çev. Kezban Acar, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Howarth, D., & Stavrakakis, Y.: 2000 **Introducing discourse theory and political analysis**. D. Howarth, A. J. Norval, & Y. Stavrakakis içinde, **Discourse theory and political analysis: identities, hegemonies and social change**, Manchester, Manchester University Press, s. 1-23.
- İmanov, V.: 2008 **Avrasyacılık: Rusya'nın Kimlik Arayışı**, İstanbul, Küre Yayınları.
- İsakova, İ.: 2005 **Russian Governance in the Twenty-first Century: Geo-strategy, geopolitics and governance**, New York, Frank Cass.
- İşyar , Ö.: 2018 **Avrasya ve Avrasyacılık**, Bursa, Dora Yayınları.
- Kanet, R. E.: 2007 **Russia: Re-Emerging Great Power**, New York, Palgrave Macmillan.

- Kaplan, R.; 2010 “The Geography of Chinese Power: How Far Can Beijing Reach on Land and at Sea?”, **Foreign Affairs**, Vol.89, No:3, pp.22-41
- Karaganov, S.: 2018 The new ColdWar and the emerging Greater Eurasia, **Journal of Eurasian Studies**, 9, s.85-93
- Kasparov, G.; 2015 **Winter is Comming**, New York, Public Affairs.
- Kerr, D.; 2007 The New Eurasianism: The Rise of Geopolitics in Russia's Foreign Policy, **Europe-Asia Studies**, Vol.47, No:6, pp.977-988.
- Koldunova, E.: 2015 Russia as a Euro-Pacific power: Dilemmas of Russian foreign policy decision-making, **International Relations**, Vol.29, No.3, s.378–394.
- KolosoV, V., & Zotova, M.: 2012 Геополитическое Видение Мира Российскими Гражданами. Почему Россия не Европа?, **Politicheskiye İssledovaniya**, s.170-186.
- Kolsto, P.: 2016 **The New Russian Nationalism: Imperialism, Ethnicity and Authoritarianism 2000-2015**, Edinburgh, Edinburgh University Press.
- Kotkin, S.; 2016 “Russia's Perpetual Geopolitics: Putin Returns to the Historical Pattern”, **Foreign Affairs**, Mayıs/Haziran 2016, Vol. 95, No:3, s.2-9.
- Laclau, E.: 2014 **The Rhetorical Foundations of Society**, London, Verso
- Laclau, E., & Mouffe, C.: 2017 **Hegemony ve Sosyalist Strateji**, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Laruelle, M.: 2007 The Orient in Russian Thought at the Turn of the Century. D. Shlapentokh içinde, **Russia between East and West: scholarly debates on Eurasianism**, Leiden, Koninklijke Brill NV, s.9-39
- Laruelle, M.: 2008 **Russian Eurasianism An Ideology of Empire**, Baltimore, The John Hopkins University Press.

- Legvold, R.: 2007 **Russian foreign policy in the twenty first century and the shadow of the past**, New York, Columbia University Press
- Lo, B.: 2003 **Vladimir Putin and the Evolution of Russian Foreign Policy**, London, Blackwell.
- Lucas , E.: 2008 **The New Cold War: Putin's Russia and the Threat to the West**, New York, Palgrave Macmillan.
- Mankoff, J.: 2009 **The Return of Great Power Politics**, Maryland, Rowman & Littlefield Publishers.
- Mcfaul, M.: 2001 **Russia's Unfinished Revolution**, Ithaka, NY, Cornell University.
- Mearsheimer, J.: 2014 "Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault: The Liberal Delusions That Provoked Putin", **Foreign Affairs**, 2014, Vol.93, No.5, pp. 77-89.
- Morozov, V.: 2009 **Rssiya & Drugiye: idenichnost' i granitsy politicheskova soobchestva (Rusya ve Diğerleri: kimlik ve siyasal topluluğun sınırları)**, Moskova, Novoye Lieraturnoye Obozreniye.
- Morozova, N.: 2009, 14:4 Geopolitics, Eurasianism and Russian Foreign Policy Under Putin, **Geopolitics**, 667-686.
- Müller , M.: 2008 Reconsidering the concept of discourse for the field of critical geopolitics: Towards discourse as language and practice. **Political Geography**, s.322-338.
- Müller, M.: 2010 Doing discourse analysis in Critical Geopolitics, **L' Espace Politique**, (çevrimiçi).
- Nalbanov, R.: 2016 **Not by Bread Alone: Russian foreign policy under Putin**, Lincoln, Nebraska, Potomac Books.
- Neumann, İ.: 1998 **Uses of the Other: The East in European Identity Formation**, Mineapolis, University of Minnesota.
- O Tuathail, G.: **Near Abroad**, Oxford, Oxford University Press. 2017

- Ó Tuathail, G., & Dalby, S.: 1998 **Rethinking Geopolitics**, London, Routledge
- Ó Tuathail, G., Dalby, S., & Routledge, P.: 1998 **The Geopolitics**, Londra, Routledge.
- O Tuathail, G., & Agnew, J.: 1992 **Rethinking Geopolitics**, London, Routledge.
- O' Tuathail, G.: 2002, Vol.21 **The Geopolitics**, Londra, Routledge.
- Ó Tuathail, G. & Kolosov, V.; 2009 “Нестабильность на Северном Кавказе и современная российская геополитическая культура”, **Vesnik Obshchestvennogo Mneniya**, No:2, s.38-54.
- O'Loughlin, J.; 2001 “Geopolitical Fantasies and Ordinary Russians: Perception and Reality in the Post-Yeltsin Era,” **Geopolitics**, Vol.6, No:1, pp. 17-48
- O'Loughlin, J., Ó Tuathail, G., & Kolosov, V.: 2004 “A Risky Westward Turn? Putin’s 9-11 Script and Ordinary Russians” **Europe-Asia Studies**, Vol. 56, No:1, pp.601-628
- O'Loughlin, J., Ó Tuathail, G., & Kolosov, V.: 2005 “Russian geopolitical culture and public opinion: the masks of Proteus revisited”, **Royal Geographical Society**, s.322-335.
- Omelicheva, M.: 2016 “Critical geopolitics on Russian foreign policy: Uncovering the imagery of Moscow’s international relations”. **International Politics**, s.708-726.
- Prozorov, S.: 2006 **Understanding Conflict between Russia and the EU: The Limits of Integration**, New York, Palgrave Macmillan.
- Prozorov, S.: 2007 “The narratives of exclusion and self-exclusion in the Russian conflict discourse on EU-Russian Relations”, **Political Geography**, 26, s.309-329.

- Roberts, K.: 2017 “The politics of identity and geopolitics in Russian Foreign Policy”, **International Journal**, Vol. 72, No:1, s.28-55.
- Rose, G.: 2001 **Visual Methodologies**, Londra, SAGE Publications.
- Rybakov, A.; 2008 “Tandemocracy in Today’s Russia”, **Russian Analytical Digest**, No: 49, pp.2-16.
- Rynning, S.; 2015 “The False Promise of Continental Concert: Russia, the West and the Necessary Balance of Power”, **International Affairs**, 2015, Vol. 91, No:3, pp. 539-552.
- Sakwa, R.: 2008 **Putin: Russia's Choice**, New York, Routledge.
- Schmidt, M.: 1995 “Is Putin Pursuing the Policy of Eurasianism?”, **Demokratizatsiya**, s.87-99.
- Shlapentokh, D.: 2007 “Dugin Eurasianism: a window on the minds of the Russian elite or an intellectual ploy?”, **Stud East Eur Thought**, No:59, s.215–236.
- Shoen, D. E.; 2016 **Putin’s Master Plan: to Destroy Europe, Divide NATO and Restore Russian Power and Global Influence**, London, Encounter Books.
- Smith, G.: 1999 “The Masks of Proteus: Russia, Geopolitical Shift and the New Eurasianism”, **The Royal Geographical Society**, s.481-494.
- Smith, H.: 2014 “Russia as a great power: Status inconsistency and the two Chechen wars”, **Communist and Post-Communist Studies**, Vol.47, No:3-4, s.355-363.
- Sumida, J.; 1999 “Alfred Thayer Mahan, geopolitician”, **Journal of Strategic Studies**, 1999, Vol.22, No:2-3, pp.39–62.
- Suslov, M.: 2014 "Holy Rus": The Geopolitical Imagination in the Contemporary Russian Orthodox Church”, **Russian Politics & Law**, Vol.52, No:3, s.67-86.
- Svarin, D.: 2016 “The construction of ‘geopolitical spaces’ in Russian foreignpolicy discourse before and after the Ukraine crisis”, **Journal of Eurasian Studies**, No:7, s.129-140.

- Torfin, J.: 1999 **New Theories of Discourse: Laclau, Mouffe and Zizek**, Oxford, Blackwell Publishers.
- Trenin, D.: 2001 **The End of Eurasia: Russia on the Border**, Moskova, Carnegie Endowment.
- Trenin, D.: 2009 “Russia Reborn Reimagining Moscow's Foreign Policy”, **Foreign Affairs**, Vol.88, No:6, s.64-78.
- Trenin, D.:2012 **Post-Imperium: евразийская история (Post-imperium: Avrasya Tarihi)**, Moskova, Росспэн.
- Tsygankov, A.: 2003 “Mastering space in Eurasia: Russia’s geopolitical thinking after the Soviet break-up”, **Communist and Post-Communist Studies**, No:36, pp.101-127.
- Tsygankov, A.: 2007 Finding a Civilisational Idea: “West,” Eurasia,” and “Euro-East” in Russia's Foreign Policy, 12:3. **Geopolitics**, s.375-399.
- Tsygankov, A.: 2012 **Russia and the West from Alexander to Putin: Honor in International Relations**, New York, Cambridge University Press.
- Valentina, F.: 2008 “Battle for Perceptions: Projecting Russia in the West”, **Europe-Asia Studies**, s.605-629.
- Van Herpen, M. H.: 2014 **Putin’s Wars: The Rise of Russia’s New Imperialism**. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Verpoest, L., & Claessen, E.: 2018 “Liberalism in Russia: from the margins of Russian politics to an instrument of geopolitical othering”, **Global Affairs**, s.1-16.
- Walker, S.: 2018 **The Long Hangover: Putin's New Russia and the Ghost of the Past**, New York, Oxford University Press.
- Wolff, A. T.; 2015 “The Future of NATO Enlargement After the Ukraine Crisis”, **International Affairs**, 2015, Vol. 91, No: 5, pp.1103-1121.
- Yeşiltaş, M., Durgun, S., & Bilgin, P.: 2015 **Türkiye Dünyanın Neresinde?: Hayali Coğrafyalar, Çarpışan Anlatılar**, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları.

Zeigler, C.; “Conceptualizing sovereignty in Russian foreign policy: Realist and constructivist perspectives”, **International Politics**, Vol.49, No: 4, 2012, pp. 400-417.

